لێکدانەوەی

پێشەکی (ابن الجزري)

إحسان برهان الدين

مۆڵەت پێدراو لە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص)

ماموستا دلێر گەرمیانی
الجامع للقراءات الأربع عشرة

د. دیاری أحمد
الجامع للقراءات العشر
من طريق الشاطبية والدرة

دار المعرفة
بيروت - لبنان

ناوی کتێب: لێکدانەوەی پێشەکی (إبن الجزری)
نووسینی: إحسان برهان الدين
نەخشەسازی ناوەوە: کۆمپیتەری نارین (محمد علی احمد)
تایپ: عمر نجم الدين
نۆرەی چاپ: یەکەم
تیراژ: ٢٠٠٠
ساڵی چاپ: ٢٠١٠ ز ـ ١٤٣١ك
ژمارەی سپاردن: (٢٤١١)ی ساڵی (٢٠٠٩)ی پێدراوە.

لێکدانەوەی

پێشەکی (إبن الجزري)

دانانی

إحسان برهان الدين

مۆڵەت پێدراو لە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی

(شعبة) و (حفص)

پێداچوونەوە و پێشەکی

مامۆستا دلێر گەرمیانی   د.دیاری أحمد

دارالمعرفة

بەیرووت

پێشکەشە بە :

- ئەو خوێنەر و فێرخوازانەی کۆشش دەکەن قورئان بەو شێوە بخوێننەوە کە بۆ پێغەمبەر (ﷺ) دابەزیوە.
- ئەو مامۆستا ماندوو نەناسانەی کەبەشێکی زۆر لە ژیانیان تەرخان دەکەن بۆ گەیاندنی ئەم زانستە بە قوتابیانی قورئان.

پێشەکی مامۆستا دلێر گەرمیانی

الحمد لله رب العالمين، والصلاة و السلام على خير خلق الله محمد و على آله وصحبه أجمعين.

پاش خوێندنەوەو پێداچوونەوەم بەهەوڵی برای بەڕێزم مامۆستا إحسان برهان الدين، خۆشحاڵ بووم بەوەی کە بە یارمەتی خوای گەورە توانیبێتی کاری برایانی خۆی لە بواری جوان خوێندنەوەی قورئاندا زیاتر بڕازێنێتەوەو، ئەگەر بۆشاییەك لەو بوارەدا هەبووبێت بەیارمەتی خوا پڕی کردبێتەوە بە نووسینەکەی کە بە ڕای بەندە مامۆستایان و قوتابیانی ئەو زانستە پێویستیان بەو کتێبەیەو، بەهێزیی نووسینەکەی لە بەهێزیی هەڵبژاردنی ئەو مەتنە بەناوبانگەی (إبن الجزري)ە کە مەنهەجی کۆن و تازەی زۆرێك لە مەشایخی قیرائاتە، بەڕاستی برای بەڕێزم توانیویەتی مافی ئەو لێکدانەوەیە بدات بەشێوەیەك هیچ شتێکی گرنگی فەرامۆش نەکردووە و ئەوەندەش درێژی نەکردووەتەوە خوێنەر تووشی مەلەل و ماندووبوون بکات، هەروەها ئەوەندەش کورتی نەکردووەتەوە مافی بابەتەکانی نەدابێت و، ئەوەی شایەتی باسە ئەم نووسینەی ڕازاندووەتەوە و بەهێزی کردووە بە گەڕانەوە و پاڵپشت کردنی بابەتەکەی بە قسەی گەورە زانایانی ئەو زانستە، سوپاس بۆ خوا یەکەم کتێبێکە بە زمانی کوردی بە شێوەیەکی مەنهەجی لەسەر شێوازی نووسین و لێکدانەوەی زانایانی تەجوید ئەو مەتنەی لێکداوەتەوە، خوای گەورە پاداشتی خێری بداتەوە و بەردەوامیی پێ ببەخشێت بۆ زیاتر خزمەت کردنی قورئانی پیرۆز و ئەو زانستانەی پەیوەستن بە قورئانەوە... آمین.

دلێر أحمد محمد

الجامع للقراءات الأربع عشرة

پێشەکی د.دیاری أحمد

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله، والصلاة والسلام على رسول الله ...

گومانی تێدا نیە کە بەرزترین و پیرۆزترین زانست زانستەکانی قورئانی پیرۆزە، کە وتەی خوای گەورەیە بۆ بەندەکانی.. لەوزانستانەش زانستی چاك خوێندنەوە (تجوید)ی قورئانە، کە بەلای زانایانەوە لەسەر هەموو موسڵمانێك واجبە قورئان بە (تجوید)ەوە بخوێنێتەوە.. ئەگەر چی شارەزابوون لەزانستە (نظري)یەکەشی لەسەر هەموویان واجب نەبێت (واتە فەرزی کیفایەیە) وەکو هەموو بەشەکانی تری زانست.

لەگەڵ ئەوەی مایەی فەخری گەلی کوردی موسڵمانە کە زانای ژمارە یەکی تەجوید و (حُجة) لە (قراءات)ی قورئاندا (شمس القرّاء إبن الجزري) ڕۆڵەی ئەم گەلە بەوەفایەیە، بۆ دیاریە بەنرخەکەی ئیسلام بۆ گەلەکەیان کە (قورئانە)[1]. مێژووی پیرۆزی پێشینمان بۆ خزمەتی قورئان پڕ نوورە و، مایەی شانازیە.. بەلاّم لەسەدەکانی دوایدا -کەحەقی خۆیەتی ناوبنرێت بە سەدەکانی دواکەوتن- یان ڕاوەستان وقەتیسمان لە هەموو ئاستەکانی شارستانیەت (ماددی و ڕۆشنبیری) کە ئوممەتی ئیسلام، بە کوردیشەوە بەرەو دوواوە ڕۆیشتوون..

مێژوومان کەڵەپیاوی کوردی وەکو (إبن تیمیة)ی تیاهەڵکەوتووە کەنموونەی تازەکەرەوەی (فقە) و (إجتهاد) و دەرچون لە کۆتی (تقلید) ولاسایی کردنەوەی بێ بنەما بووە.. بەلاّم لە سەدەکانی دواکەوتوویدا، بەناو پێشەوایانی دین خۆیان خەریك کردووە بە حاشیەی حاشیەکانەوە، بێ بایەخدان بە (دلیل) کە دینەکەیان دینی

---

[1] بڕوانە: الموسوعة الكبرى لمشاهير الكرد عبر التأريخ / د.محمد علي الصويركي الكردي / ج٤، ص١٢٠.

(دلیل)ە! بەهەمان شێوەش لە بواری قورئاندا لە ساڵەکانی بەرەودوا چووندا پشتگوێخستنێکی زۆر بەدی دەکرێت لە خزمەتی قورئاندا.. تەنانەت قورئان وای لێهاتبوو تەنها کتێبێکی پیرۆزبێت و لەناو پەڕۆدا دابنرێت بۆ موبارەکی و، نابێت باسی ڕاڤەی ئایەتەکان بکرێت نەك ئەو کەسە (کافر) بێت!! تەنانەت قوتابیانی شەرعیش (طلاّب العلم) لە کاتی قورئان خوێندندا هەڵەیەکی زۆردەکەن و ڕەچاوی بنەماکانی چاك خوێندنەوەی قورئان ناکرێت.

سوپاس بۆ خوا لەم دواییەدا، لەگەڵ دەستپێکردن وگەشەسەندنی ڕابوونی ئیسلامی و گەڕانەوەی ڕۆڵەکانی میللەت بەرەو گرنگیدان بە ئیسلام و، مامەڵەکردنی وەکو بەرنامەی ژیان و، هزر و ئەسڵی شارستانیەت.. هەروەکو چۆن گرنگی درا بە زانستەکانی تر، گرنگیش ـ کەم تا زۆر ـ دراوە بە زانستەکانی قورئان، بەڵام لەئاستی پێویستدا نەبووە، بەتایبەتی زانستی قیرائات و (ئەدا) و گرنگی دان بە سەنەدی نەپچڕاو بۆ سەرچاوەی ئەم قورئانە کە پێغەمبەری خوایە (دروودی خوای لەسەر بێت).. چونکە ئەگەر زانستێك بشێت تەنها لە ڕێی خوێندنەوەی چەند کتێبێکەوە دەست بکەوێت، ئەوا چۆنێتی قورئان خوێندنەوە هەرگیز ناشێت، بەلکو دەبێت لەڕێی مامۆستایەکی شارەزاوە بێت کەبنەماکانی خوێندنەوەی قورئانی بەڕاستەوخۆ لەدەمی مامۆستایەکەوە وەرگرتبێت، بەو شێوەیە تا دەگاتە پێغەمبەری خوا (درودی خوای لەسەر بێت)..

لەگەڵ ئەوەی بەزمانی کوردی چەند کتێبێك دانراوە دەربارەی زانستی تەجوید، بەڵام ئەوە بەدی دەکرێت، لە زۆریاندا، کە نوسەرەکەی خۆی شارەزاییەکی تەواوی نەبێت لە مادده زانستیەکە و، پراکتیکیشی زۆر نەبێت.. لەوە دەچێت هەر وەرگێڕانێکی دانراوە عەرەبیەکان بووبێت! لەگەڵ ئەوەی کە سوودیشیان زۆرە.. بەڵام کەم و کوڕیان پێوەدیارە، بەپێچەوانەی ئەم کتێبەی بەردەستمان کە برای بەڕێز کاك إحسان نوسیویەتی.. کە خۆی شارەزاییەکی باشی هەیە لە خوێندنەوەی قورئان و،

خاوەنی سەنەدی نەپچڕاوە و، لە دەمی شارەزایانەوە قورئانی وەرگرتووە.. بۆیە کتێبەکەی لەسەر بناغەیەکی پتەو نوسراوە و زانیاری زۆری تێدایە.. ئەمە و جگە لەوەی کە زۆر سەرچاوەی گرنگ و متمانە پێکراوی بەکارهێناوە لە بابەتەکەدا.

لە ڕاستیدا ئەم کتێبە زیاتر بۆ شارەزایان و قوتابیانی شەرعیە، بەڵام هەموو ڕۆشنبیرێك سوودی خۆی لێ وەردەگرێت، دەتوانم بڵێم تا ئێستا بە زمانی کوردی نموونەی ئەم دانراوە نیە.. بۆ ئەوانەی کە دەیانەوێت بە دروستی قورئان لای مامۆستایەکی شارەزا خەتم بکەن، زۆر گرنگە بگەڕێنەوە بۆی..

داوکارم لە خوای گەورە ئەم کارە جوانە لە برای نووسەر وەربگرێت و بیکاتە توێشووی قیامەتی.

د. دیاری احمد اسماعیل

الجامع للقراءات العشر من طريق الشاطبية والدرّة

پێشەكی نووسەر

الحمد لله الذي خلق السماوات الأرض وجعل الظلمات والنور ثم الذي كفروا بربهم يعدلون، والصلاة والسلام على الرحمة المهداة، سيدنا محمد وعلى آله وأصحابه وأتباعه و أحبابه أجمعين.

خۆشبەختی بۆ ئەو كەسەی قورئان بەجوانی و دروستی دەخوێنێتەوە و، ساتەكانی شەو و ڕۆژی لەگەڵدا بەسەر دەبات، چونكە قورئان لە ڕۆژی قیامەتدا دەبێت بە تكاكار بۆ خوێنەرانی، وەكو پێغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی:** (أن القرآن يشفع يوم القيامة في اصحابة...)[1].

لەڕاستیدا ژیان لەسایەی قورئاندا–وەكو یەكێك لە خواناسان دەفەرموێت–: نیعمەتێكی گەورەیە، نیعمەتێكە كەسێك نەیچەشتبێت نازانێت چۆنە، نیعمەتێكە تەمەن پیرۆز دەكات و مرۆڤ لە هەموو پیسیەك پاراو دەكاتەوە.

یەكەم پەیامی قورئانیش بۆ مرۆڤایەتی داوای فێربوونی زانست بوو (إقرأ)، زانستیش نیە مەزنتر لەزانستەكانی قورئانی پیرۆز، چونكە–ڕاستەوخۆ–پەیوەندنی بە فەرموودەی پەروەردگارەوە هەیە، یەكێك لە گرنگترین زانستەكانی قورئانیش زانستی تەجوید و شێوازەكانی خوێندنەوەی قورئانە بەپێی ئەو بنچینە و بنەمایانەی گەورە زانایانی ئەم زانستە دیاریان كردووە.

بەڵام ئەوەی كە جێگەی داخە، ئەم زانستە مەزنە پشكێكی كەمی بەركەوتووە لەبایەخدانی مسوڵمانان لەم وڵاتەی خۆمان و بەتایبەتی مەبەستم كوردستانە، ئەوەش

---

١ أخرجه مسلم ١/٥٥٣، و أحمد ٢٥٤، ٢٥٧، ٥/٢٤٩، و الطبراني في الكبير ١٣٩–٥/٣٨، البيهقي في السنن الكبرى ٢/٣٩٥.

کەمتەرخەمیەکی بێ پاساوە، چونکە بوارێك نیە شایانی گرنگی پێدان بێت ئەوەندەی قورئانی پیرۆز، فەرمانی خوای گەورەش لەم بارەوە ڕوونترە لە تیشکی خۆر لە ناوەڕاستی ڕۆژدا کە **فەرموویەتی:** (ورتل القرآن ترتيلا).

ئەوە فەرمانێکی خواییە، هاوەڵان بە باشترین شێوە لە خۆیاندا بەرجەستەیان کردبوو، بەو شێوازەی کە لە پێغەمبەر (ﷺ) یان وەرگرتبوو. فێربوونی قورئانیش بەشێوەیەکی ڕاست و دروست بەهەوڵدان و کۆشش دەبێت، چونکە بەدەست هێنانی ئەو زانستە ڕادەوەستێت لەسەر لایەنە تیۆری و کردەیەکەی پێکەوە، بەتایبەتی بۆئەوانەی کە دەیانەوێت ڕۆڵی مامۆستایی و فێرکردنی موسوڵمانان ببینن، پێویستە لەسەریان سەرباری ئەوەی بەجوانترین شێوە پیتەکانی قورئان دەربڕن، بشگەڕێنەوە بۆ سەرچاوە متمانە پێکراوەکانی ئەم زانستە-بەتایبەتی سەرچاوە دێرینەکان- چونکە هەموو زانا هاوچەرخەکان زانستەکانیان لەوانەوە سەرچاوە دەگرێت، لێرەشەوە گرنگی زمانی عەرەبی دەردەکەوێت، چونکە زمانی ئاینیی ئێمەی موسوڵمانانە، واتە ئامرازی تێگەیشتنمانە لە قورئان و سوننەتی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەها بۆ تێگەیشتن لەو گەنجینە بە نرخانەی کە زانایان بۆیان بەجێهێشتووین، وا زەمانەش جارێکی تر خۆی دووبارە دەکاتەوە و، لەژێر پاساوی جیاجیا هەڵمەتی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ بەچڕی لەدژی ئەم زمانە ئەنجام دەدرێت، بەهیوای پەیدابوونی نەوەیەك لەداهاتوودا تێگەیشتنی قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ) بەلایانەوە قورستربێت لە سەرکەوتنی چیایەکی سەخت، ئەوەش لێپرسراوێتیەکی مێژووییە دەکەوێتە سەر ئەستۆی موسوڵمانانی ئەم سەرەدەمە، خوای گەورەش بێ نیازە لەو هەوڵانەی ئێمە و، خۆی بەڵێنی پاراستنی قورئانەکەی داوە، بەڵام تاقیمان دەکاتەوە تاکو چ ئەندازەیەك پەرۆشین لەسەر ئاینەکەمان، مەخابن سەرەتای بەرووبوومی ئەو هەوڵانەش دەرکەوتوون لە نەوەی تازە پێگەیشتوودا و، یەکێکیش لە دیاردەکانی گرنگی نەدان نەشارەزاییە لە قورئان خوێندندا، ئەم مەترسیەش کە

لێرەدا دەیخەمە ڕوو زیاتر مەبەستم لەڕاست خوێندنەوەی قورئانی پیرۆزە ئەگینا-سوپاس بۆخوا-هەوڵی مامۆستایان و کەناڵەکانی ڕاگەیاندنی ئیسلامی و سەرجەم ئەو خزمەتانەی ئەمڕۆ بەئاینی ئیسلام پێشکەش دەکرێت، هەموو ئەمانە غەریبی ئیسلامیان لابردووە و بووژانەوەیەکی بەرچاو وەدیدەکرێت لەنێو موسوڵمانانی هەرێمدا.

لێرەشەوە داواکارم لە فێرخوازانی زانست-بەتایبەتی قورئانی پیرۆز-ڕێبازی وەرگرتنی زانست لەڕێگەی سەنەدەوە زیندوو بکەنەوە، چونکە ئەوە ڕێبازێکی متمانە پێکراوە بۆ وەرگرتن و فێربوون.

منیش فەزڵ و چاکەی خوای گەورە بەسەرمەوەیە بەوەی هەڵی خوێندنەوەی یەك خەتمەی بۆ ڕەخساندم بە قیرائەتی عاصم لەسەر هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص) لەسەر دەستی مامۆستامان (مامۆستا دلێر گەرمیانی)-دواتریش (أصول)ی دە پێشەوا گەورەکانم لەلای خوێند و قۆناغی (الجمع الصغیر)یشم تەواو کردو ئیستا لە (الجمع الکبیر)دا گەیشتوومەتە جوزئی هەشتەم بەسەنەدی نەپچڕاو بۆ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەوەش دەرگای چوونە ژوورەوەی ئەم زانستە گرنگەی بۆ والاّ کردم و، یەکێك لەو کتێبە بە پێز و بەنرخانەی خوێندمەوە و، بە وانە وتمەوە چەند جارێك، کتێبی (المقدمة الجزریة)ی (إبن الجزري) بوو ڕەحمەتی خوای لێبێت، ئەم کتێبە وەکو پێناسەمان کردووە لە سەرەتای ئەم ڕاڤەکردنە یەکێکە لە باشترین ئەو کتێبانەی لەبواری زانستی تەجوید و بنەماکانی خوێندنەوەی قورئاندا نووسراون بەشێوەی هۆنراوە، چونکە نووسەرەکەی پێشەوایەکی ناوداری هەرەگەورەیە، کە هەموان بێ ڕاجیایی کۆکن لەسەر پێشەوایەتی ئەو، بێگومان زانستیش-هەر زانستێك بێت-لەسەرچاوەکەیەوە وەربگیردرێت باشترە، هەروەکو چۆن ئاوخواردنەوە لە سەرچاوەی سازگار باشتر و خۆشترە لەو شوێنانەی دوورن لە سەرچاوەوە.

بۆیە پشت بە خوای گەورەو، لەژێر ڕووناکی کۆمەڵێك لێکدانەوەی زانایانی کۆن و هاوچەرخ، هەڵسام بە نووسینی شەرحێك بۆ ئەم کتێبە، هاندەریشم—پاش ڕەزامەندی پەروەردگارم—ئەوەبوو بینیم موسوڵمانان بایەخی پێوستیان بەم زانستە نەداوە و، تەنانەت خاوەن بڕوانامە و ڕۆشنبیرەکانیش هەر بەجوانی نازانن قورئان بخوێننەوە و، لە زۆربەی حوکمەکانی بێ ئاگان، جگە لەوەش هاندەرێکی بەهێزی ترم هەبوو کەبریتی بوو لەوەی تاکو ئێستا ئەم کتێبە بەباشی نەناسراوە لەنێو مسوڵمانانی کورد و کەس هیچ لێکدانەوەیەکی بۆنەکردووە کە چاپ کرابێت.

شایانی باسیشە کە ئەم کتێبە و، هیچ کتێبێکی تر لەم زانستە، قەرەبووی هەبوونی مامۆستا ناکاتەوە بۆ فێرکردنی فێرخواز، چونکە ئەگەر بگونجێت هەر زانستێك لە ڕێگەی کتێبەوە وەربگیردرێت، زانستی تەجوید و جوان خوێندنەوەی قورئان هەرگیز بەتەواوی بەدەست ناخریت بەبێ مامۆستایەکی لێهاتوو، ئەوپەڕی هیواشم لەم کتێبە ئەوەیە سەرچاوەیەکی فێرکردن بێت بۆ مامۆستایانی قورئان و، بابەتێکی هاندەر بێت بۆ قوتابیانی زانست بیخوێننەوە و سوودی لێوەربگرن بە هاوکاری کەسانی لەخۆیان شارەزاتر.

لەئەزموونی خۆیشمەوە لەکاتی فێربوونی قورئان بەپێی بنەماو بنچینەکانی **دەڵێم:** ئەی قوتابی زانست و جوان خوێندنەوەی قورئان، پێش ئەوەی خەتمەیەکی تەواو بخوێنیت لەلای مامۆستایەکی لێهاتوو، گوێگرتنت بۆ قورئان زۆر جیاوازە لەگەڵ پێش تەواو کردنی خەتمەکە، تۆ پێشتر گوێت لە ئایەتێك دەگرت بەسەریەکەوە، بەلام ئێستا پیت پیت بەگوێتدا تێدەپەڕێت، چونکە مەخرەج و سیفەتی پیتەکانی دەزانیت، بۆیە نزم کردنەوەی پیتی بەرز و پێچەوانەکەی، قەلقەلە پێنەکردنی پیتەکانی قەلقەلە و پێچەوانەکەی، ڕانەوەستان لەسەر پیتەکانی (لن عمر)، تێپەڕبوون بەسەر پیتەکانی (صفیر) بەبێ پێدانی ئەو سیفەتە، کورت کردنەوەی مینگە و مەددەکان لەئاستی خۆیان و شتی تر، هەموو ئەمانە ئێستا سەرنجت ڕادەکێشن، پێیان دەزانیت

کەهەڵەن، من دەستەبەری ئەوەم بۆ هەر براو خوشکێکی موسوڵمانی قورئان دۆست، کە ئەگەر مەخرەج و سیفەتەکان شارەزا بوو و، خەتمەیەکی قورئانی بە درووستی خوێند لەسەر دەستی مامۆستایەکی کارامە هەست بە حاڵتێکی تازە دەکات لە خۆیدا، کە هەرگیز پێشتر هەستی پێنەکردووە، شادیەکە لەوانەیە دیاری خوای گەورە بێت بۆ ئەو کەسەی بەشێك لەساتەکانی تەمەنی تەرخان دەکات بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان.

واشنەزانی لێهاتوویی لە بنەماکانی تەجوید و ڕاست خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز مەسەلەیەکی ڕواڵەتیە و، کاریگەری زۆری نیە، نەخێر، بەڵکو وادەزانم ئەوە (یەکێکە) لە هۆکارەکانی تێنەگەیشتن لە قورئان و (تدبر) نەکردنی، ئاخر کەسێك چۆن سوود لە مەزنترین سورەتی قورئان (الفاتحة) وەربگرێت کە بە پەلە بیخوێنێتەوە وەکو ئەوەی گورگێکی بەدواوە بێت و، پیتەکانی تێکەڵ و پێکەڵ بکات، یان (آية الكرسي) هەروەها ئایەتەکانی تر، ئەو پەلەپەل کردنە و تێکەڵ کردنی وشەکان بەسەر زماندا بەو شێوازە، ڕێگرە لە سوود وەرگرتن و تێڕامان لە واتاکانیدا.

چی بێت لەقورئان باشتر، ئادەمیزاد تەمەنی تێدا بەسەر بەرێت، ئێمە بەو شێوەیەین وەکو حەسەنی بەسری ڕەحمەتی خوای لێبێت دەفەرموێت: ئەی ئادەمیزاد تۆ بریتیت لە چەند ڕۆژانێك، جا کە ڕۆژێکت تێپەڕی وەکو ئەوەیە هەندێکت لەنێو چووبێت، ئەگەر کەسێکیش هەندێکی لەنێو چوو، بێگومان زۆر نابات و بەجارێك تیا دەچێت.

کتێبی خواش لەپێشترە لە هەموو زانست و بوارێکی تر بۆ بایەخ پێدان، ئەو ساتانەش لەگەڵ فێربوون و تێگەیشتن و لەبەرکردنی ئایەتەکانیدا بەسەر دەچێت ساتگەلێکی پیرۆزن و قورسی تەرازووی ڕۆژی قیامەتن (إنشاءالله).

لەم نووسینەشدا ئەوەندەم بەسە توانیبێتم ئەم بابەتە بوروژێنم بۆ مامۆستایان و نووسەران کە هەولێکی جددی دەست پێبکەن بۆ ڕاڤەکردن و لێکۆلینەوە و وەرگێڕانی

ئەو هەموو سەرچاوانەی کە خوێنەری مسوڵمانی کورد نەك هەر لێیان سوودمەند نەبوونە، بەڵکو ناویشیان نەبیستووە، ئەوەش زیانێکی گەورەیە، چونکە لەڕاستیدا گەورە زانایان و کەڵەپیاوانی ئەم بابەتە مەزنە نووسین و شوێنەواری ناوازەیان بۆ بەجێهێشتووین، گەلی کورد لەژێر جۆرەها پاساودا لێی بێبەش بووە، منیش بەپشتیوانی خوای پەروەردگار چەندین سەرچاوەی ترم داناوە کاریان لەسەر بکەم ئەگەر تەمەن دەرفەتی تێدا مابێت.

دەپارێمەوە لەخوای گەورە و دەڵێم:

ئەی چاکترین کەسێك گوێ لەنزاو پاڕانەوەی بەندەکانی دەگرێت، بمپارێزە لەوەی لەم نووسینەم مەبەستم ناوبانگ دەرکردن و ڕوپامایی بێت، بۆئەوەی کردەوەم پووچەڵ نەبێت و پاداشتم بە زایە نەچێت، لاسایی پێشەوای گەورە (الشاطبي)یش دەکەمەوە، دەڵێم:

وناديت اللهم يا خير سامع   أعذني من التسميع قولا و مفعلا

إليك يدي منك الأيادي تمدها   أجرني فلا أجري بجور فاخطلا [١]

لەکۆتایشدا دەڵێم:

لەم لێکدانەوە کورتەدا گەڕاومەتەوە بۆ زۆرێك لە کتێبەکانی تەجوید و شەرحی (الجزرية) لە کۆن و نوێدا، ئەم بوارەش بوارێك نیە لەخۆمەوە قسەم تێدا کردبێت، بەڵکو هەرچیم نووسیوە هەر گواستنەوە بووە بۆ قسەی زانایان لەمەڕ ڕاڤەکردنی دێڕەکانی هۆنراوەکە، بەڵام ئەزموونی وانە وتنەوەی تەجوید و، ڕاڤەکردنی پێشەکی (الجزرية) هەلی کەڵك وەرگرتنی بۆ ڕەخساندم لەگەڵێك لەو کتێب و سەرچاوانەی لەم

---

١ بڕوانە: الوافي في شرح الشاطبية / عبد الفتاح القاضي/ ٢٧-٢٨.

بارەوە نووسراون و، بە گوێرەی توانای خۆم هەوڵم داوە ئەو سوودانە بە خوێنەرم بگەیەنم.

جا ئەگەر تووشی هەڵەو نەپێکان بووبێتم لە جێگەیەکی کتێبەکەو، کەسێك بەرچاوی ڕوون کردمەوە و هەڵەیەکی بۆ ڕاست کردمەوە، بەئەو پەڕی سنگ فراوانیەوە وەریدەگرم و، لەهەڵەکەم پاشگەز دەبمەوە، چونکە لەکۆتاییدا من زیاتر نیم لە ئادەمیزادێك کە قابیلی هەڵەکردنە.

سبحانك اللهم وبحمدك أشهدُ ألاّ أله إلاّ أنت أستغفرك و أتوب أليك.

باوکی موحەممەد / إحسان برهان الدين

کەلار ٢٠١٠/٨/١٩

ihsanburhan@yahoo.co.uk

کورتەیەك دەربارەی ژیاننامەی (إبن الجزري)

ئەبولخەیر شەمسەددین موحەممەدی کوڕی موحەممەدی کوڕی موحەممەدی کوڕی عەلی کوڕی یوسف، عومەری، دیمەشقی، شیرازی، ناسراو بە (إبن الجزري)[١].

لە شەوی شەممە، لە پاش نوێژی تەراویح لە بیست و پێنجی ڕەمەزانی ساڵی (٧٥١)ی کۆچی لە گەڕەکی (بين السورين) لە دیمەشق لە دایك بووە.

باوکی بازرگان بوو، چل ساڵ بوو منداڵی نەدەبوو، کاتێك ڕۆیشت بۆ حەج لەلای ئاوی زەمزەمدا پاڕایەوە لە خوای گەورە کە کوڕێکی زانای پێببەخشێت.

ئەم باوکە بازرگانە پیاوێکی خواناس و زانست پەروەر بوو، قورئانی مەزنڕادەگرت و، لە لای مامۆستایانی ناودار وەری دەگرت، خودی (إبن الجزري) لە باسکردنی ژیاننامەی (الحسن السروجي) مامۆستایدا **فەرموویەتی**[٢]:

(مامۆستای من و مامۆستای باوکم ڕەحمەتی خوای لێبێت، باوکمی فێری قورئان خوێندن کرد).

(إبن الجزري) جگە لە زانستی قورئان و لەبەرکردنی گوێی لە فەرموودەکانی پێغەمبەریش (ﷺ) دەگرت لە گەورە زانایانەوە، وەکو هاوەڵانی (الفخر ابن البخاري) و

---

١ (جزيرة إبن عمر): ناوچەیەکە لەسەر سنوری سوریا — تورکیا، لەئەو سەری باکوری موسڵ، ئەم دورگەیە ڕوباری دیجلە لە یەك لاوە دەورەی داوە بەشێوەی مانگ، بەڵام دواتر کەندرێك لەلایەکانی ترەوە دروست کراو، ئاستێکی لەسەر دروست کراو، هەربۆیە ئاو چواردەوری ناوچەکەی دا، کەسانێکی زۆریش بەو ناوچەیە ناسراون وەکو لە کتێبی (معجم لأدباء ١/١٦٠ هـ) و (كفاية الالمعي / ٨٥) باسکراون.

٢ بڕوانە: غاية النهاية ١/٢٤٩.

کەسانی تر لە دیمەشق، ئیجازەشی لە گەورە زانایانی وەرگرت، وەکو خاڵی بەساڵاچووی باپیری (محمد بن إسماعیل الخبان)، پاشان دەستی کرد بە کۆکردنەوەی شێوەکانی خوێندنەوەی قورئان (القراءات)، لەسەر دەستی زانایانی شام **وەکو:** (عبدالوهاب بن السلار) و (أحمد الطحان) و (أحمد رجب) لەنێوان ساڵی ٧٦٦-٧٦٧ ك، حەوت خوێندنەوەکەشی لە (ابراهیم الحموي) وەرگرت و، دواتر لەسەر دەستی (إبن اللبان) هەموو خوێندنەوەکانی تەواو کرد.

پاشان ئارەزووی گەشتی پەیدا کرد لەپێناو بەدەست هێنانی ئیسناد بەرزی و، زۆرتر کارامەبوون، هەربۆیە ڕووی کردە وڵاتی پیرۆزی حیجاز لەساڵی ٧٦٨ ك، لەوێیش پەیوەندی کرد بە وتارخوێن و پێشنوێژی مەدینە (محمد بن عبدالله الخطیب)و قیرائاتی لێوەرگرت، لەسەر کتێبی (الکافي) و (التیسیر) پاشان گەڕایەوە بۆ دیمەشق و درێژەی دا بە خوێندنەکانیدا لەلای (إبن السلار) و، چەند زانایەکی تر.

لەپاش ئەوە ئارەزووی گەشت کردنی کرد بەرەو ئەندەلوس بەمەبەستی خوێندنی زانست لەلای (محمد بن یوسف الاندلسي) بەڵام باوکی ڕێگەی نەدا، هەروەها حەزی کرد بچێتە (کرك) بەڵام حەزەکەی بەدی نەهات، پاشان بڕیاری دا بچێت بۆ قاهیرە لە ساڵی ٧٦٩ ك، لەوێ زانستی قورئان خوێندنی لە گەورە زانایانی وەرگرت، **وەکو:** (محمد بن الصایغ) و (عبدالرحمن البغدادي) و (ابی بکر بن الجندي) لەپاش وەرگتنی ئیجازە گەڕایەوە بۆ دیمەشق، بەڵام پاش مانەوەیەکی کەم گەڕایەوە بۆ قاهیرە لەساڵی ٧٧١ ك، بۆئەوەی جارێکی تر لەسەر چەند کتێبێکی قورئان شێوەکانی خوێندنەوەی قورئان وەربگرێت، هەروەها بۆ وەرگرتنی زانستی فەرموودەش لەسەر دەستی ئەوانەی مابوون لە قوتابیەکانی (الدمیاطي) و (الابرقوهي) و، زانایانی تر، هەروەها زانستی فیقهیشی وەرگرت لەسەر مەزهەبی پێشەوا شافیعی لەبارنەی مامۆستا (عبدالرحیم الاسنوي) و زانای تر.

پاشان قاهیرەی بەجێهێشت بەرەو دیمەشق و، هەموو قیرائاتەكانی كۆكردەوە لەسەر دەستی (القاضي احمد الكفري)، پاشان خێرا جارێكی تر گەڕایەوە بۆ قاهیرە، لەساڵی ٧٧٨ ك، دەستی كرد بەخوێندن لەلای (الضیاء القزویني) و زانای تر لەزانستی (الاصول) و (المعاني) و (البیان)، هەروەها گەشتی كرد بەرەو شاری ئیسكەندەریە بۆئەوەی قیرائات بەكۆكراوەیی وەربگرێت لەسەر دەستی (عبدالوهاب القروي الاسكندري)، بەڵام لەوێ هەستی كرد سۆزی دەخروشێت بۆ شارەكەی خۆی، بۆیە—لەپاش وەرگرتنی مۆڵەت و بڕوانامەی زانستی لەسەر دەستی مامۆستایانی— گەڕایەوە بۆ دیمەشق وەكو زانایەكی گەورە لە چەندین زانستدا لەسەرووی هەموشیانەوە لە زانستی (القراءات) و(الحدیث) و (الفقه).

لە دیمەشق ئەستێرەی (إبن الجزري) درەوشایەوە و، ناوبانگی پەیدا كرد و، (إبن كثیر)ی زانا و لێكدەرەوەی قورئانیش ئیجازەی "فتوا"دانی پێبەخشی لەساڵی ٧٧٤ ك، ئینجا بەمەبەستی قورئان وتنەوە بە فێرخوازانی زانست و، بۆماوەی چەندین ساڵ لە مزگەوتی (الأموي) دانیشت و لێپرسراوێتی قوتابخانەی (العادلیة)شی گرتە ئەستۆ، هەروەها بوو بە مامۆستای (دار الحدیث) لە (الأشرفیة الكبرى) و، بوو بە لێپرسراوی قوتابخانەی گەورە لە (تربة أم صالح)، لەپاش لە دونیا دەرچوونی (إبن السلار) ی مامۆستای لەساڵی ٧٨٢ ك، ئەمەش لەكاتێكدا بو كە زانایانی گەورە وەكو: (الشهاب ابن الحجي) و كەسانی تر لە ژیاندا بوون،چەندین ئەركی زانستی دیكەشی لە ئەستۆ گرت، هەروەها قوتابخانەیەكیشی دروست كرد بۆ فێركردنی قورئان و خۆی بوو بە مامۆستای، پاشان بەباشی زانی دەست بكات بە بڵاوكردنەوەی زانست و گەشت بكات لەپێناویدا، پاش ئەوەی وەكو قوتابی گەشتی دەكرد، ئەمجارە وەكو زانایەك، بۆیە لەساڵی ٧٧٨ ك گەشتی كرد بۆ میسر بەهاوڕێیەتی موحەممەدی كوڕی، لەپاش ساڵێك لە میسر دەرچوو بەڵام لەساڵی ٧٩٨ ك جارێكی تر گەڕایەوە میسر و چووە ئیسكەندەریە و، وڵاتی ڕۆم، كاتێك گەشتە شاری برۆسە ڕێزی زۆری لێنرا لەلایەن

سوڵتانی عوسمانی "بایەزید"ەوە و، حەوت ساڵ لەوی مایەوە سەرقاڵی زانست و، وتنەوەی (قراءات) و، زانستەکانی قورئان و فەرموودە بوو تێیدا.

قوتابیەکی زۆری هەبوو لەوێ، لەپاش کۆچی دوایی سوڵتان بایەزید، (إبن الجزري)لە ساڵی ٨٠٥ ك ڕووی کردە (بلاد ماوراء النهر) و، لەوێ چوو بۆ شاری (كش)و دواتر چوو بۆ (سمرقند) و، تەیمورلەنگ ڕێزی زۆری لێ گرت، لەساڵی ٨٠٧ ك بەرەو خۆراسان بەڕێکەوت و، ڕۆشتە (هراة) و (يزد) و دواتر لە ئەسفەهان مایەوە، تاکو ڕەمەزانی ساڵی ٨٠٨ ك و، ئینجا ڕۆشتە شاری شیراز، سەرانی دەسەلأت لە شیراز وابەستەیان کرد کە لەوێ بمێنێتەوە و، کردیشیان بە دادوەری شیراز و دەوروبەری، چواردەساڵ لەوێ مایەوە، قوتابخانەیەکی قورئانی لەوێ دروستکرد و، قوتابی زۆری لەدەور کۆبوویەوە.

لەساڵی ٨٢١ ك ڕووی کردە عێراق، لە بەسرە نیشتەجێ بوو بۆ بۆ قورئان ووتنەوە و، فێرکردن، هەربۆیە قوتابی زۆری لەدەور کۆبوویەوە و، لە شیرازەوە (طاهر بن عزيز الأصبهاني) خۆی گەیاندە لای (إبن الجزري) مامۆستای و خەتمەیەکی تەواوی بە (القراءات العشرة) لەلا تەواو کرد و، دەستی کر بە خەتمەیەکی تر بەلأم تەواوی نەکرد.

لەساڵی دواتر ڕووی کردە شاری مەدینە و،بەلای گوندی عونەیزەدا تێپەڕی بەهاوڕێییەتی (معين الدين بن عبدالله قاضي كازرون)ی قوتابی خۆی، پاش دوورکەوتنەوەیان لەو گوندە عەرەبە بیابان نشینەکان هێرشیان بۆ هێنان، بەلأم خوای گەورە ڕزگاری کردن لە دەستیان و، هەلأتنەوە بەدەستی بەتاڵەوە بەرەو عونەیزە، چونکە هەرچیان پێبوو بەتالأنی برا، لەو دەڤەرەش (إبن الجزري) هۆنراوەی (الدرة المضية في القراءات الثلاث المتممة للعشرة)[1]ی نووسی، کەلەکۆتاییەکەیدا ئاماژە دەکات بۆ ڕووداوی دەستدرێژی کردنەسەریاندا و، دەفەرموێت:

غـريـبـة اوطـان بنـجـد نـظمتهـا و عـظـم اشتغـال البال وافـر وكـيف لا

صُددت عن البيت الحرام وزوري الـ ـمقام الشريف المصطفى اشرف الملا

---

١ (الدرة): بریتیە لە قیرائەتی ئەبوجەعفەر و یەعقوب و خەلەفی دەیەم بەشێوەی هۆنراوە دانەر ئوصولی ئەم سێ قیرائەتەی تێدا کۆکردووەتەوە (أُصول و فرش) ((م. دلێر گەرمیانی)).

وطوقني الأعراب بالليل غفلة فما تركوا شيئا وكدت لأقتلا
فادركني اللطف الخفي وردّني عُنيزة حتى جاءني من تكفلا
بحملي و ايصالي لطيبة آمنا فيارب بلغني مرادي وسهلا[1]

لە عونەیزە (قاضي) ناوبراو خەتمەیەكی بە خوێندنەوەی ئەبوجەعفەر لەلای (ابن الجزري) خوێند و لە مەدینە تەواوی كرد و، لەوێیش پێشنوێژی حەرەمی مەدینەش دەستی كرد بە خوێندن لەلای[2].

كاتێك وادەی حەج كردن نزیك بوویەوە بۆ ئەو مەبەستە خۆی سازدا و، پاشان لەهەردوو حەرەمی مەككە و مەدینە مایەوە بۆ وانە وتنەوە و، دانانی كتێب، دواتر دەرچوو بەرەو عێراق و، لەساڵی ٧٢٦ ك جارێكی تر گەڕایەوە بۆ حەج، پاش تەواو بوونی حەج ڕۆیشت بەرەو قاهیرە و، لەوێ چاوی بە ئەحمەدی كوڕی كەوت و، هەروەها لەگەڵ سوڵتان ئەشرەفدا كۆبوویەوە و ڕێزی زۆری لێی گرت[3]، ئەوكاتەش كەچاوی بە ئەحمەدی كوڕی كەوت بیست ساڵبوو یەكتریان نەبینیبوو، بۆیە نامەی بۆنووسیبوو لەولاتی ڕۆمەوە ئامادە بێت و، دەرۆژ پێكەوە مانەوە. لەساڵی حەجی داهاتوودا ڕووی كردە مەككە و، یەك مانگ تێیدا مایەوە ئینجا دەرچوو بەرەو یەمەن لەڕێگەی دەریاوە، بەمەبەستی فێركردن و قورئان وتنەوە و بازرگانی كردن، لەوێ خەڵكەكە پێشبڕكێیان دەكرد لەسەر نزیك بوونەوە و خوێندن لەلای، چونكە ئەوان پێشتر كتێبی (الحصن الحصين)ی (إبن الجزري) یان خوێندبوویەوە، (إبن الجزري) لەناویاندا مایەوە تاكو وادەی حەج لە ساڵی داهاتوودا و، لەگەڵ ئەحمەدی كوڕی بەڕێكەوتن بەرەو میسر، چەند مانگێك لەوێ مانەوە و، لێی دەرچوون لە (جمادی

---

١ بڕوانە: كۆتایی پەراوێزی (التسهيل لقراءات التنزيل).
٢ بڕوانە: غاية النهاية / ٢/٢٥١ .
٣ بڕوانە: البدر الطالع / ٢/٢٥٨ .

الآخرة)ی ساڵی ٨٢٩ ك بەرەو دیمەشق و لەوێ لەیەکتر جیابوونەوە؛ کوڕەکەی بەرەو وڵاتی ڕۆم و خۆی بەرەو شیراز، هەر لەوێیش مایەوە لەسەر ئەو حاڵە لە فێرکردن و وتنەوەی قورئان تاکو لەڕۆژی هەینی ٥ / ربیع الأول / ٨٣٣ ك کۆچی دوایی کرد، کاتێك خەڵکی هەواڵی مردنییان بیست، لەهەموو لایەکەوە کۆبوونەوە و، بەخەڵك و کاربەدەستانەوە پێشبڕکێیان دەکرد بۆ هەڵگرتنی تەرمەکەی و، هەر لەو قوتابخانەی کە دایمەزراندبوو لەشیراز نێژرا.

نووسین و کتێبەکانی (إبن الجزري):

(إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت نووسینی زۆری هەیە لە هەموو بابەتەکانی زانست لە ئیسلامدا بەتایبەتی زانستی (القراءات) ژمارەیان دەگاتە زیاتر لە (٨٠) کتێب، بەڵام ئێمە لێرەدا تەنها باسی چەند کتێبێکی بەناوبانگی دەکەین **وەکو:**

- تحبیر التیسیر في القراءات العشر.
- تقریب النشر في القراءات العشر.
- التمهید في علم التجوید.
- الدرة المضیة في قراءات الأئمة الثلاثة المرضیة.
- طیبة النشر في القراءات العشر.
- غایة النهایة في أسماء رجال القراءات.
- المقدمة الجزریة.
- منجد المقرئین و مرشد الطالبین.
- النشر في القراءات العشر[1].

---

١ بۆ ئەم نووسینەم دەربارەی ژیاننامەی (إبن الجزري) لە کتێبی (شیخ القراء الإمام ابن الجزري) سوودم بینی.

پێناسەیەك بۆ (المقدمة الجزرية)

پێشەکی (الجزرية) هۆنراوەیەکە لە دانانی (إبن الجزري) لەسەر بەحری (الرجز) بریتیە لە سەدوحەوت کۆپلە (دێڕ)، هەموو بابەتە سەرەکیەکانی زانستی تەجویدی لەخۆگرتووە، ڕێکخستنیشی بۆ بابەتەکان لەسەر بنەمایەکی (منطق)ی ڕوون دامەزراندووە، سەرەتا بەپێشەکیەکانی تەجوید دەستپێدەکات و، ئینجا باسی مەخرەج و سیفەتی پیتەکان دەکات و، دواتر هەندێ حوکمی تایبەت باس

دەکات بەو پێشەکیانەوە، وەکو یاساکانی ڕاوەستان و،شێوازی نووسینی قورئان و، ڕاوەستان لەسەر کۆتایی وشەکان.

وادیارە (إبن الجزري) ناوونیشانی لاوەکی لەنێوان دێڕەکانی هۆنراوەکەیدا دانەناوە، وەکو دەردەکەوێت لەکۆنترین دەستنووسەکانی ئەم کتێبە، بەڵام هەندێ لەوانەی لەبەریان گرتووەتەوە یان بڵاویان کردووەتووە کتێبەکەیان بەپێی بابەتەکانی دابەشکردووە و، ناونیشانی ناوخۆییان بۆ دیاریکردووە، وەکو ئاسانکاری بۆ خوێنەر و فێرخواز.

پێشەکی (الجزرية) پەیوەندی هەیە بە کتێبەکانی تری (إبن الجزري) یەوە کە لەوێیش باسی بابەتەکانی زانستی تەجویدی کردووە، وەکو (التمهيد) و (النشر) و، هۆنراوەی (طيبة النشر) کە لەگەڵ پیشەکی (الجزري) دا لە ٣٠ کۆپلەدا هاوبەشن، ئەوەشم بەلاوە پەسەندە[١] کە (المقدمة) زووتر نووسراوە لەپێش کتێبی (الطيبة)، هەروەها بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆش پەیوەندی هەیە لەگەڵ کتێبی (التمهيد)، هەربۆیە ئەو کتێبانە بەلێکدانەوە و ڕاڤەکردنێکی چاك دێتە ئەژمار بۆ ئەم هۆنراوەی

---

١ خاوەن ئەم قسەیە (د.غانم قدوري الحمد)ە.

کە لەبەر دەستمانایە، ڕاڤەکارانی ئەم پێشەکیەش بەم پەیوەندیەیان زانیوە و، سوودیان لەو کتێبانە زۆر وەرگرتووە.

پێشەکی (الجزرية) گرنگی زۆری پێدراوە لەلایەن پسپۆران و بایەخداران بە زانستی تەجویدەوە، لەڕووی لەبەرکردن و لەبەرگرتنەوە و، ڕاڤەکردن، ئەمەش لەبەر چەند هۆیەك، لەوانە: کورتی و پوختەیی ئەو هۆنراوەیە، هەروەها ئاسانی وشەکانی و گشتگیری بابەتەکانی بۆ هەموو باسەکانی تەجوید، لەسەرووی هەموو ئەو هۆکارانەشەوە، بەناوبانگی نووسەرەکەی لەسەردەمی خۆیدا و، سەردەمەکانی تریش، تاوەکو ئەم ڕۆژگارەی خۆمان، بەڵگەش لەسەر بایەخ پێدانی ئەم پێشەکی یە زۆری لێکدانەوەکانێتی لەلایەن زانایان و ڕاڤەکارانەوە، کەدەگەنە زیاتر لە پەنجا لێکدانەوەی درێژ و کورت، وەکو:

١. الحواشي المفهمة في شرح المقدمة، لأبي بكر أحمد (ت ٨٣٥ هـ).

٢. الطرازات المعلمة في شرح المقدمة الجزرية، لعبد الدائم الحديدي الأزهري، قوتابی (إبن الجزرية) چاپ کراوە.

٣. اللالئ السنية في شرح المقدمة الجزرية، لأحمد بن محمد القسطلاني (ت ٩٢٣ هـ).

٤. الدقائق المحكمة شرح المقدمة، لزكريا الأنصاري (ت ٩٢٦ هـ)

٥. المنح الفكرية في شرح المقدمة الجزرية، لملا علي القاري (ت ١٠١٤ هـ).

لێکدانەوەی زۆری تریشی هەیە جگە لەمانە – چاپکراون، هەندێکیش هێشتا دەستنووسن و چاپ نەکراون[١].

١ بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري ١٢ / ١٣.

دەقی هۆنراوەکە

پێشەکی

١	يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبٍّ سَامِعِ	(مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيِّ الشَّافِعِي)
٢	(الْحَمْدُ لِلَّهِ) وَصَلَّى اللَّهُ	عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ
٣	(مُحَمَّدٍ) وَآلِهِ وَصَحْبِهِ	وَمُقْرِئِ الْقُرْآنِ مَعْ مُحِبِّهِ
٤	(وَبَعْدُ) إِنَّ هَذِهِ مُقَدِّمَهْ	فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ
٥	إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ	قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا
٦	مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ	لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ
٧	مُحَرِّرِي التَّجْوِيدِ وَالْمَوَاقِفِ	وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي الْمَصَاحِفِ
٨	مِنْ كُلِّ مَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ بِهَا	وَتَاءِ أُنْثَى لَمْ تَكُنْ تُكْتَبْ بِهَا

بابەتی مەخرەجی پیتەکان

٩	مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرْ	عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ
١٠	فَأَلِفُ الْجَوْفِ وَأُخْتَاهَا وَهِي	حُرُوفُ مَدٍّ لِلْهَوَاءِ تَنْتَهِي
١١	ثُمَّ لِأَقْصَى الْحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ	ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ
١٢	أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا وَالْقَافُ	أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ
١٣	أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشِّينُ يَا	وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إِذْ وَلِيَا
١٤	لاضْرَاسَ مِنْ أَيْسَرَ أَوْ يُمْنَاهَا	وَاللاَّمُ أَدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا
١٥	وَالنُّونُ مِنْ طَرَفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا	وَالرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا
١٦	وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ	عُلْيَا الثَّنَايَا وَالصَّفِيرُ مُسْتَكِنْ

١٧	مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى	وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا
١٨	مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ	فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ
١٩	لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيمُ	وَغُنَّةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

بابەتی سیفەتەكان

٢٠	صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْوٌ مُسْتَفِلْ	مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُلْ
٢١	مَهْمُوسُهَا (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ)	شَدِيدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)
٢٢	وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ)	وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ
٢٣	وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ	وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الْحُرُوفِ الْمُذْلَقَهْ
٢٤	صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ	قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍ) وَاللِّينُ
٢٥	وَاوٌ وَيَاءٌ سَكَنَا وَانْفَتَحَا	قَبْلَهُمَا وَالانْحِرَافُ صُحِّحَا
٢٦	فِي اللَّامِ وَالرَّا وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ	وَلِلتَّفَشِّي الشِّينُ ضَادًا اسْتُطِلْ

بابەتی تەجوید

٢٧	وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمُ	مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرَآنَ آثِمُ
٢٨	لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنْزَلا	وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلا
٢٩	وَهُوَ أَيْضًا حِلْيَةُ التِّلاوَةِ	وَزِينَةُ الأَدَاءِ وَالْقِرَاءَةِ
٣٠	وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا	مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا
٣١	وَرَدُّ كُلِّ وَاحِدٍ لأَصْلِهِ	وَاللَّفْظُ فِي نَظِيرِهِ كَمِثْلِهِ
٣٢	مُكَمَّلاً مِنْ غَيْرِ مَا تَكَلُّفِ	بِاللُّطْفِ فِي النُّطْقِ بِلا تَعَسُّفِ
٣٣	وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تَرْكِهِ	إِلَّا رِيَاضَةُ امْرِئٍ بِفَكِّهِ

بابەتی گەورەکردن و بچووك کردنەوە

٣٤	فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلًا مِنْ أَحْرُفِ	وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الْأَلِفِ
٣٥	كَهَمْزِ أَلْحَمْدُ أَعُوذُ إِهْدِنَا	أَللَّهُ ثُمَّ لَامِ لِلَّهِ لَنَا
٣٦	وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلَا الضْ	وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضْ
٣٧	وَبَاءِ بَرْقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي	وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي
٣٨	فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كَحُبِّ الصَّبْرِ	وَرَبْوَةٍ اجْتُثَّتْ وَحَجِّ الْفَجْرِ
٣٩	وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلًا إِنْ سَكَنَا	وَإِنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَا
٤٠	وَحَاءَ حَصْحَصَ أَحَطتُّ الْحَقُّ	وَسِينَ مُسْتَقِيمِ يَسْطُو يَسْقُو

بابەتی ڕائەکان

٤١	وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ	كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ
٤٢	إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلَا	أَوْ كَانَتِ الْكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلَا
٤٣	وَالْخُلْفُ فِي فِرْقٍ لِكَسْرٍ يُوجَدُ	وَأَخْفِ تَكْرِيرًا إِذَا تُشَدَّدُ

بابەتی لامەکان

٤٤	وَفَخِّمِ اللَّامَ مِنِ اسْمِ اللَّهِ	عَنْ فَتْحٍ أَوْ ضَمٍّ كَعَبْدُ اللَّهِ
٤٥	وَحَرْفَ الِاسْتِعْلَاءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا	لِاطْبَاقِ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا
٤٦	وَبَيِّنِ الْإِطْبَاقَ مِنْ أَحَطتُّ مَعْ	بَسَطتَّ وَالْخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ
٤٧	وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا	أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعْ ضَلَلْنَا
٤٨	وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ مَحْذُورًا عَسَى	خَوْفَ اشْتِبَاهِهِ بِمَحْظُورًا عَصَى
٤٩	وَرَاعِ شِدَّةً بِكَافٍ وَبِتَا	كَشِرْكِكُمْ وَتَتَوَفَّى فِتْنَتَا

٥٠	وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنْ	أَدْغِمْ كَقُلْ رَبِّ وَبَلْ لَا وَأَبِنْ
٥١	فِي يَوْمِ مَعْ قَالُوا وَهُمْ وَقُلْ نَعَمْ	سَبِّحْهُ لَا تُزِغْ قُلُوبَ فَالْتَقَمْ

بابەتی (ض) و (ظ)

٥٢	وَالضَّادَ بِاسْتِطَالَةٍ وَمَخْرَجِ	مَيِّزْ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي
٥٣	فِي الظَّعْنِ ظِلَّ الظُّهْرِ عُظْمِ الْحِفْظِ	أَيْقِظْ وَأَنْظِرْ عَظْمِ ظَهْرِ اللَّفْظِ
٥٤	ظَاهِرْ لَظَى شُوَاظُ كَظْمٍ ظَلَمَا	اُغْلُظْ ظَلَامَ ظُفُرٍ انْتَظِرْ ظَمَا
٥٥	أَظْفَرَ ظَنًّا كَيْفَ جَا وَعَظْ سِوَى	عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى
٥٦	وَظَلْتُ ظَلْتُمْ وَبِرُومٍ ظَلُّوا	كَالْحِجْرِ ظَلَّتْ شُعَرَا نَظَلُّ
٥٧	يَظْلَلْنَ مَحْظُورًا مَعَ الْمُحْتَظِرِ	وَكُنْتَ فَظًّا وَجَمِيعِ النَّظَرِ
٥٨	إِلَّا بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى نَاضِرَهْ	وَالْغَيْظِ لَا الرَّعْدِ وَهُودٍ قَاصِرَهْ
٥٩	وَالْحَظُّ لَا الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ	وَفِي ضَنِينٍ الْخِلَافُ سَامِي

بابەتی وریاکردنەوە

٦٠	وَإِنْ تَلَاقَيَا الْبَيَانُ لَازِمُ	أَنْقَضَ ظَهْرَكَ يَعَضُّ الظَّالِمُ
٦١	وَاضْطُرَّ مَعْ وَعَظْتَ مَعْ أَفَضْتُمُ	وَصَفِّ هَا جِبَاهُهُم عَلَيْهِمُ

بابەتی (م) و (ن)ی شەددەدار و زەنندەدار

٦٢	وَأَظْهِرِ الْغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ	مِيمٍ إِذَا مَا شُدِّدَا وَأَخْفِيَنْ
٦٣	الْمِيمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى	بَاءٍ عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الْأَدَا
٦٤	وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الْأَحْرُفِ	وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَا أَنْ تَخْتَفِي

بابەتی بنەماکانی تەنوین و نونی زەنندەدار

٦٥	وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ يُلْفَى	إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا

٦٦	فَعِنْدَ حَرْفِ الحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ	فِي اللاَّمِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ
٦٧	وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ	إِلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا
٦٨	وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا	لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِذَا

بابەتی (مد) و (قصر)

٦٩	وَالمَدُّ لاَزِمٌ وَوَاجِبٌ أَتَى	وَجَائِزٌ وَهْوَ وَقَصْرٌ ثَبَتَا
٧٠	فَلاَزِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَدْ	سَاكِنُ حَالَيْنِ وَبِالطُّولِ يُمَدْ
٧١	وَوَاجِبٌ إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَمْزَةِ	مُتَّصِلاً إِنْ جُمِعَا بِكِلْمَةِ
٧٢	وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلاَ	أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقْفاً مُسْجَلاَ

بابەتی زانینی ڕاوەستان

٧٣	وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ	لاَبُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الوُقُوفِ
٧٤	وَالابْتِدَاءِ وَهْيَ تُقْسَمُ إِذَنْ	ثَلاَثَةٌ تَامٌّ وَكَافٍ وَحَسَنْ
٧٥	وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ	تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنًى فَابْتَدِي
٧٦	فَالتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ	إِلاَّ رُؤُوسَ الآيِ جَوِّزْ فَالْحَسَنْ
٧٧	وَغَيْرُ مَا تَمَّ قَبِيحٌ وَلَهُ	الْوَقْفُ مُضْطَرًّا وَيُبْدَا قَبْلَهُ
٧٨	وَلَيْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفٍ وَجَبْ	وَلاَ حَرَامٌ غَيْرَ مَا لَهُ سَبَبْ

بابەتی پچڕاو و پێکگەیەنرا و (ت)

٧٩	وَاعْرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا	فِي مُصْحَفِ الإِمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى
٨٠	فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لاَ	مَعْ مَلْجَإٍ وَلاَ إِلَهَ إِلاَّ
٨١	وَتَعْبُدُوا يَاسِينَ ثَانِي هُودَ لاَ	يُشْرِكْنَ تُشْرِكْ يَدْخُلَنْ تَعْلُوا عَلَى

٨٢	أَنْ لا يَقولوا لا أَقُولَ إِنَّ مَا	بِالرَّعْدِ وَالمَفْتُوحَ صِلْ وَعَنْ مَا
٨٣	نُهُوا اقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومٍ وَالنِّسَا	خُلْفُ المُنَافِقِينَ أَمْ مَنْ أَسَّسَا
٨٤	فُصِّلَتْ النِّسَا وَذِبْحِ حَيْثُ مَا	وَأَنْ لَمِ المَفْتُوحَ كَسْرُ إِنَّ مَا
٨٥	لانْعَامِ وَالمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعَا	وَخُلْفُ الانْفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا
٨٦	وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاخْتُلِفْ	رُدُّوا كَذَا قُلْ بِئْسَمَا وَالْوَصْلُ صِفْ
٨٧	خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا اقْطَعَا	أُوحِيْ أَفَضْتُمْ اشْتَهَتْ يَبْلُوا مَعَا
٨٨	ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلا	تَنْزِيلُ شُعَرَاءٍ وَغَيْرَ ذِي صِلا
٨٩	فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلْ وَ مُخْتَلِفْ	فِي الشُّعَرَا الأَحْزَابِ وَالنِّسَا وُصِفْ
٩٠	وَصِلْ فَإِلَّمْ هُودَ أَلَّنْ نَجْعَلا	نَجْمَعَ كَيْلا تَحْزَنُوا تَأْسَوْا عَلَى
٩١	حَجٌّ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَقَطْعُهُمْ	عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ
٩٢	وَمَالِ هَذَا وَالَّذِينَ هَؤُلاَ	تَ حِينَ فِي الإِمَامِ صِلْ وَوُهِّلا
٩٣	وَوَزَنُوهُمْ وَكَالُوهُمْ صِلِ	كَذَا مِنَ الْ وَهَا وَيَا لا تَفْصِلِ

بابەتی تائەكان

٩٤	وَرَحْمَتُ الزُّخْرُفِ بِالتَّا زَبَرَهْ	لاعْرَافِ رُومٍ هُودِ كَافِ الْبَقَرَهْ
٩٥	نِعْمَتُهَا ثَلاثُ نَحْلٍ إِبْرَهَمْ	مَعًا أَخِيرَاتٌ عُقُودُ الثَّانِ هَمْ
٩٦	لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّورِ	عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّورِ
٩٧	وَامْرَأَتُ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصْ	تَحْرِيمَ مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ
٩٨	شَجَرَتَ الدُّخَانِ سُنَّتْ فَاطِرِ	كُلاً وَالانْفَالَ وَحَرْفَ غَافِرِ
٩٩	قُرَّتُ عَيْنٍ جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ	فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَابْنَتْ وَكَلِمَتْ

١٠٠ أَوْسَطَ الأعْرَافِ وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفْ

بابەتی هەمزەی پێکگەیاندن

١٠١ وَابْدَأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بِضَمْ إنْ كَانَ ثَالِثٌ مِنَ الفِعْلِ يُضَمْ

١٠٢ وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي لاِسْمَاءِ غَيْرَ اللاَّمِ كَسْرُهَا وَفِي

١٠٣ ابْنٍ مَعَ ابْنَةِ امْرِئٍ وَاثْنَيْنِ وَامْرَأَةٍ وَاسْمٍ مَعَ اثْنَتَيْنِ

١٠٤ وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الحَرَكَهْ إلاَّ إذَا رُمْتَ فَبَعْضُ حَرَكَهْ

١٠٥ إلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشِمْ إشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمْ

کۆتایی

١٠٦ وَقَدْ تَقَضَّى نَظْمِيَ الْمُقَدِّمَهْ مِنّي لِقَارِئِ القُرْآنِ تَقْدِمَهْ

١٠٧ أَبْيَاتُهَا قَافٌ وَزَايٌ فِي الْعَدَدْ مَنْ يُحْسِنِ التَّجْوِيدَ يَظْفَرْ بِالرَّشَدْ

١٠٨ (وَالحَمْدُ للهِ) لَهَا خِتَامُ ثُمَّ الصَّلاةُ بَعْدُ وَالسَّلامُ

١٠٩ عَلَى النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَتَابِعِي مِنْوَالِهِ

یەكێك لەو شتانەی دانەرانی كتێب لە زانستە ئیسلامیەكاندا پێوەی هۆگر بوون، دەستپێكردنی كتێبەكانیان بوو بە هێنانی ناوی خوای گەورە و، سوپاس كردنی و سەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر (ﷺ).

(الخطیب البغدادي) كە لەساڵی ٤٦٣ ك لە دونیا دەرچووە، **دەفەرموێت:** (پێویستە دەست پێكردن لە هەموو كتێبێكی زانستدا بە "بسم الله الرحمن الرحیم" بێت)[١].

لە ڕاستیشدا شێوازێكی نەگۆڕ نیە بۆ وتاری دەستپێكردنی دانانی كتێب.

پێشەوا (النووي) كە لەساڵی ٦٧٦ ك لە دونیا دەرچووە **دەفەرموێت:** سەڵاواتدان لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) لەپاش وتنی (الحمد لله) ئەوە پیشەی زانایانە ڕەحمەتی خوایان لێبێت... زانایانیش بە (مكروه) یان زانیوە كەسێك تەنها وشەی (الصلاة) بەبێ (السلام) بەكار بهێنێ لە سەڵاواتدا.[٢]

(إبن حجر العسقلاني) كە لە ساڵی ٨٥٢ ك لە دونیا دەرچووە، **دەفەرموێت:** (وتاری دەستپێكردنی نووسینی كتێب كورت هەڵنەهاتووە لەسەر شێوازێك نەتوانرێت لێی لابدرێت، بەڵكو تەنها مەبەست لەوەیە شێوازی دەستپێكردنەكە ئامانج بپێكێت)[٣].

وتەی دانەریش لەسەرەتای ئەم هۆنراوەوە: (بسم الله الرحمن الرحیم) **واتە:** دەست پێدەكەم و، هۆنراوەكەم ڕێك دەخەم و، كتێب دادەنێم بە پەنابردن بەناوی خوای گەورە[٤].

---

[١] بڕوانە: الجامع لأخلاق الراوي ١٩٣/١، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز على المقدمة الجزرية/ د.غانم قدوري الحمد / ٢٥.

[٢] بڕوانە: صحیح مسلم بشرح النووي ٤٣/١-٤٤، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز /٢٥.

[٣] بڕوانە: فتح الباري ٨/١، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز /٢٥.

[٤] بڕوانە: القسطلاني: اللالئ السنية / ١٤، بەوەرگرتن لە الشرح الوجیز /٢٥.

١. يَقُولُ رَاجِي عَفْوِ رَبٍّ سَامِعِ (مُحَمَّدُ بْنُ الْجَزَرِيِّ الشَّافِعِي)

لێکدانەوەی وشەکان:

(يَقُولُ) **واتە:** دەڵێت، دانەر وشەی (يَقُولُ)ی بەشێوازی ڕانەبردوو (مضارع) بەکارهێناوە، ڕابردوو و ڕانەبردووش وەکو یەکن لێرەدا بێجیاوازی.

(رَاجِي) **واتە:** تکاکار، تکاکردن بۆ شتێك کە شیاوی جیبەجێکردن بێت.

(عَفْوِ) **واتە:** لێبوردن و لێنەگرتن.

(رَبٍّ) وشەیەکی هاوبەشە—وەکو خالد الأزهري **دەڵێت:**—بە سەرگەورە و خاوەن و چاکساز و پەروەرشیار دەوترێت، بەڵام ئەگەر ئەم وشەیە بە ڕەهایی بێت ئەوا خوای گەورە دەگرێتەوە و بە کەسی تر ناوترێت (رَبٍّ)، مەگەر بەتایبەت کردن **وەکو:** (رب الدار) **واتە:** خاوەن ماڵ و وشەی لەو شێوە.

(سَامِعِ)[1] **واتە:** بیسەر، بەڵام (سميع) گونجاوتر بوو، چونکە زیاتر بەکارهاتووە لە دەقە شەرعیەکاندا[2].

(مُحَمَّدُ) ناوی دانەری پێشەکیەکەیە ڕەحمەتی خوای لێبێت.

(الْجَزَرِيِّ) مەبەست لە دورگەی ئیبنو عومەرە لە وڵاتی ڕۆژهەڵات.

---

١ ناو و سیفەتەکانی خوای گەورە تەوقیفیە و هەموو ناوەکانی بە صیغەی موبالەغە هاتووە، جا سەمیع لەسەر وەزنی (فعيل)ە و موبالەغەیە، بەڵام سامیع تەنها (إسم فاعل)ە و هیچ موبالەغەیەکی تێدا نیە بەڵام بۆ پاراستنی وەزنی هۆنراوەکە بەکاری هێناوە ((م.دلێر گەرمیانی))

٢ بڕوانە: المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ص ٢٠.

واتای گشتی:

موحەممەدی کوڕی جەزەری شافیعی، کە تکاکارە بەر لێبوردنی پەروەردگاری بیسەری بکەوێت دەڵێت:

٢. (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ) وَصَلَّى اللّٰهْ عَلَى نَبِيِّهِ وَمُصْطَفَاهُ

(اَلْحَمْدُ) **واتە:** ستایش کردن بە زمان بەمەبەستی مەزن ڕاگرتن، ئیتر ئایا لە بەرانبەر نیعمەتێك بێت یان نا، بەڵام وشەی (الشکر) سوپاس و مەزن ڕاگرتنە بۆ پەروەردگار بەرانبەر بە نیعمەتێك کە بەخشیویەتی، دەسپێکردنی دانەریش بەم وشەیە مانای شوێن کەوتنێتی بۆ قورئانی پیرۆزو فەرموودەی پێغەمبەر (ﷺ).

(وَصَلَّى اللّٰهْ) وشەی (الصلاة) لەلایەن خوای گەورەوە بەزەییە و[1]، لەلایەن فریشتەکانەوە داوای لێخۆشبوونە و، لەلایەن ئادەمیزادەوە نزاو پاڕانەوەیە[2].

(عَلَى نَبِيِّهِ) وشەی (النبي) ئەگەر بە هەمزەوە بێت لە (النبأ)ەوە هاتووە **واتە:** هەواڵ، چونکە پێغەمبەر (ﷺ) لەلای پەروەردگاری هەواڵ دەهێنێت، ئەگەر بەبێ "**هەمزەش**" بێت لە (النبوة)وە هاتووە، **واتە:** بەرزایی، پێغەمبەری خواش (ﷺ) خاوەنی پلەوپایەی بەرزە لەلای پەروەردگاری.

(مُصْطَفَاه) **واتە:** هەڵبژێردراوی خوای گەورە، وەکو لە صەحیحی پێشەوا موسلیم دا هاتووە کە پیغەمبەر (ﷺ) **فەرموویەتی** " إن الله اصطفى كنانة من ولد

---

١ قال البخاري: قال أبو العالية: صلاة الله: ثنائه عليه عند الملائكة. مەبەست لەم صەلاواتە ئەوەیە خوای گەورە بەندەکانی ئاگەدار دەکاتەوە سەبارەت بە پلەوپایەی پێغەمبەر (ﷺ) بەوەی ستایشی دەکات و لەلای مەلائیکە نزیکەکانی باسی دەکات. ((م.دلێر گەرمیانی))

٢ بڕوانە: جامع شروح مقدمة الجزرية / ٢٠.

إسماعيل، واصطفى قريشاً من كنانة، واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم، فأنا خيار من خيار من خيار.[١] "

واتە: "خوای گەورە هۆزی کینانەی لە نەوەی ئیسماعیل هەڵبژاردووە و، هۆزی قورەیشی لە کینانە هەڵبژاردووە و، نەوەی هاشیمی لە قورەیش هەڵبژاردووە و، منیشی لە نەوەی هاشیم هەڵبژاردووە، بۆیە من چاکی نێو چاکانی نێو چاکانم"

واتای گشتی:

سوپاس بۆ خوا و سۆز و، بەزەیشی لەسەر پێغەمبەر و هەڵبژاردەکەی بێت (ﷺ).

٣. (مُحَمَّدٍ) وَآلِـهِ وَصَحْبِـهِ   وَمُقْرِئِ الْقُرْآنِ مَعْ مُحِبِّهِ

(مُحَمَّدٍ) (ﷺ)، ناوی پێغەمبەرە (ﷺ)، لە کتێبەکانی سیرەدا هاتووە کە بە عەبدولموتتەلیبی باپیری پێغەمبەر (ﷺ) وترا کاتێك لە ڕۆژی حەوتەمدا ناوی کوڕەزاکەی نا موحەممەد، وتیان بۆچی ناوت ناوە موحەممەد ؟ لەکاتێکدا لە باوباپیران و خزمەکانتدا ئەو ناوە نەنراوە !، وتی ئومێد دەکەم لە ئاسمان و زەمیندا ستایش بکرێت، خوای گەورەش ئومێدەکەی بەدی هێنا.

(وَآلِـهِ)[٢] ئیمامی شافیعی **فەرموویەتی:** خزمە ئیماندارەکانی دەگرێتەوە لە بەنی هاشم و بەنی عەبدولموتتەلیب.

---

١ اخرجه مسلم، كتاب الفضائل، باب فضل نسب النبي (ﷺ)، برقم (٢٢٧٦) و الترمذي و غيره من حديث واثلة بن الاسقع (ﷺ).

٢ آل: ئەگەر کۆ بکرێتەوە لەگەل (أتباع) **واتە:** (آله و أتباعه) ئەوا (آل) **واتە:** خزمە ئیماندارەکانی، ئەگەریش بەتەنها بێت واتە شوێن کەوتوانی لەپێش هەموانیشەوە خزمە ئیماندارەکانی دەگرێتەوە. ((م.دلێر گەرمیانی)).

(وَصَحْبِهِ) كۆیە بۆ وشەی (صحابي) **واتە:** هاوەڵی پێغەمبەر (ﷺ)، وشەی (صحابي) هەموو كەسێك دەگرێتەوە كە بە موسوڵمانی كۆبوبێتەوە لەگەڵ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەگەر بۆ ساتێكی كەمیش بووبێت و مردبێتیش لەسەر ئیمان.

(وَمُقْرِئ الْقُرْآنِ) ئەو كەسەیە كە كردەوەی پێدەكات، یان مامۆستایە.

(مَعْ مُحِبِّهِ) ئەو كەسەی كە قورئانی خۆش دەوێت، قوتابیش دەگرێتەوە.

واتای گشتی:

دروودو سلاوی خوای گەورە بڕژێتە سەر خاوخێزان و خزمان و یارو یاوەرانی پێغەمبەر (ﷺ)، هەروەها لەسەر ئەو كەسەش كە كردەوە بە قورئان دەكات، ئەو كەسەش كە قورئانی خۆش دەوێت.

٤. (وَبَعْدُ) إِنَّ هَــذِهِ مُقَدِّمَـهْ فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهْ

(وَبَعْدُ) **واتە:** لەپاش باسكردنی سوپاس و ستایش بۆ خوای گەورەو سەلاوات ناردن بۆ پێغەمبەری نازدار (ﷺ)، ئەم وشەیە عەرەب بەكاریان هێناوە، كاتێك ویستوویانە لە باسێكەوە بچن بۆ باسێكی تر.

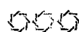
(إِنَّ هَــذِهِ) ئاماژەیە بۆ شتێكی هەست پێكراو كە ئەم هۆنراوەیە، كە ئێمە لێرەدا خەریكی لێكدانەوەیین.

(مُقَدِّمَهْ) **واتە:** پێشەكی، وەكو ئەو دەستەی پێشی سوپا ڕێ دەكەن پێیان دەوترێت(مقدمة الجيش)، هەر لەم واتایەشەوە خوای گەورە دەفەرموێت: {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ} الحجرات١.

(فِيمَا عَلَى قَارِئِهِ أَنْ يَعْلَمَهُ) **واتە:** ڕوون کردنەوەی ئەو شتانەیە کە پێویستن لەسەر خوێنەری قورئان بیانزانێت.

واتای گشتی:

لەپاش سوپاس و ستایشی خوای دلۆڤان و، صەلاوات ناردن بۆ پێغەمبەر (ﷺ)، ئەم هۆنراوەیەم پێشەکیەکە سەبارەت بەو مەسەلانەی کە پێویستە خوێنەری قورئان بیانزانێت.

بەشەکانی زانستی تەجوید

٥. إِذْ وَاجِبٌ عَلَيْهِمُ مُحَتَّمُ قَبْلَ الشُّرُوعِ أَوَّلاً أَنْ يَعْلَمُوا

(إِذْ وَاجِبٌ) ئەو شتانەی بە ڕەهایی پێویستن و، وازلێهێنانیان گوناهە.

(عَلَيْهِمُ) **واتە:** لەسەر قورئان خوێنەران.

(مُحَتَّمُ) وشەیەکە بۆ جەخت لەسەر کردن هاتووە.

(قَبْلَ الشُّرُوعِ) **واتە:** پێش دەستپیکردنی قورئان خویندن.

(أَوَّلاً) **واتە:** جەخت کردنەوەیە لەسەر وشەی پیش خۆی.

(يَعْلَمُوا) **واتە:** بیزانن.

واتای گشتی:

پێویستە لەسەر ئەوانەی کە قورئان دەخوێنن پێش دەستپێکردنیان ئەم مەسەلانە بزانن.

٦. مَخَارِجَ الْحُرُوفِ وَالصِّفَاتِ لِيَلْفِظُوا بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ

(مَخَارِجَ الْحُرُوفِ) **واتە:** جێگای دەرچوونی پیتەکانی زمانی عەرەبی، کە بریتین لە (٢٩) پیت، بەڵام بەگشتی زانایان سێ ڕێڕەویان هەیە، سەبارەت بە ژمارەی مەخرەجەکان:

ڕێڕەوی یەكەم: ژمارەیان (١٤) مەخرەجە، ئەمانەش بە بۆچوونی (الفراء) و (قطرب) و ئەوانەی كە شوێنكەوتووی ئەوانن، مەخرەجی (الجوف) **واتە:** بۆشایی نێوان گەروو و دەم یان لابردووە، **هەروەها** جێگەی وشەكانی (ل، ر، ن) بەیەك مەخرەج دادەنرێن لەجیاتی (٣) مەخرەج.

ڕێڕەوی دووەم: ژمارەی مەخرەجەكان (١٦)ەیە، ئەمەش ڕێڕەوی (سیبویە) و (الشاطبي) و (إبن البري) و **هاوبۆچوونەكانیانە**، ئەمانیش مەخرەجی جەوفیان لابردووە، وایان داناوە كە ئەو پیتانە لە شوێنە هاوشێوەكانیانەوە دەردەچن واتە لەمەخرەجەكانی ترەوە.

ڕێڕەوی سێیەم: ژمارەی مەخرەجەكان (١٧) مەخرەجن، ئەمەش ڕێڕەوی (الخليل بن أحمد الفراهيدي) و ئەوانەیە كە لەسەر بۆچوونی ئەون، **وەكو:** (إبن الجزري) و جومهوری زانایانی پسپۆر لەم بوارەدا ئەم ڕێڕەوەیان پەسەند كردووە[١].

(الصِّفَاتِ) **واتە:** **هەروەها** سیفەتی پیتەكانیش بناسن.

(لِيَلْفِظُوا) لە نوسخەیەكدا هاتووە (لينطقوا) **واتە:** قسەبكەن و بیخوێننەوە.

(بِأَفْصَحِ اللُّغَاتِ) **واتە:** بە پاراوترین زمان لەنێو زمانەكاندا زمانی عەرەبییە، كە زمانی پیغەمبەرە (ﷺ) و، قورئانی پێدابەزیوە.

ڕێكەوتیش نیە كە خوای گەورە لە نێوان هەموو زمانەكانی مرۆڤایەتیدا زمانی عەرەبی **هەڵبژاردووە** بۆ ئەوەی پەیامی كۆتایی بۆ خەڵكی سەرزەوی بنێرێت، لەڕاستیدا ئەم زمانە تایبەتمەندی زۆری هەیە، **هەرچۆنێكیش** بێت زمانێكی ئایینیە بۆمان و ئەركی سەرشانیشمانە بەرگری لێبكەین، ئاشكرایشە كە چۆن **هەوڵەكان** چڕ

---

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.محمد عصام القضاة / ٣٠.

کراونەتەوە بۆ دژایەتیکردنی ئەم زمانە بەپێی ئامانجگەلێکی دوور کە ئەوانەی بە پلانەکە هەڵدەستن ڕەچاویان کردووە، لەوەش دڵنیان کەدروست بوونی نەوەیەکی لاواز لە زمانی عەرەبیدا واتە نەوەیەکی تێنەگەیشتوو لە قورئان و فەرموودەکانی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەمەش ئامانجە ڕاستەقینەکەیە.

لەسەرەتاکانی سەدەی بیستەم و تاکو ناوەڕاستی ئەو سەدەیە، هەوڵێکی چڕ و بێووچان بەخەرج درا لەپێناوی لابردنی زمانی عەرەبی لە وڵاتی میسر، لەڕێگەی بەکارهێنانی پیتی لاتینی لەجیاتی پیتی عەرەبی، بەڵام سەرانی موسوڵمانان لەو وڵاتە دەرکیان کردبە گلاَوی ئەو پیلانە و، ڕووبەڕووی بوونەوەو هەر بە ساوایی و لە بێشکەدا ئەو بیرۆکەیان لەنێو برد، بەڵام مەخابن وا ئەو بیرۆکەیە جارێکی ترو پاش زیاتر لە نیو سەدە سەری هەڵداوەتەوە و، پێویستە لەسەر موسوڵمانان بەرگری لە زمانی عەرەبی بکەن چونکە زمانی قورئان و سوننەتە، مامۆستا (أنور الجندي) ڕەحمەتی خوای لێبێت، **دەڵێت:** ئەمڕۆ زمانی عەرەبی زمانی گفتوگۆ کردنە بۆ سەدملیۆن عەرەب و، زمانی هزرە بۆ هەزار ملیۆن موسوڵمان[1]، زمانێکی دێرینیشە کە پێش هاتنی ئیسلام بە هەزار ساڵ قسەی پێکراوە.

(الخليل بن أحمد الفراهيدي) لە کتێبی (العين)دا **دەڵێت:** تێکڕای وشەکانی زمانی عەرەبی کە گفتوگۆیان پێدەکرێت بەوانەشەوە کە فەرامۆش کراون دەگاتە (١٢،٣٠٥،٤١٢) وشە.

---

[1] ئەوە سەرژمێری هەشتاکانە ، چونکە ژمارەی موسوڵمانان لەم ڕۆژگارەدا دەگاتە یەك ملیار و سێ سەد ملیۆن کەس لە جیهاندا.

هەروەها (الحسين الزبيرى) **دەڵێت:** وشەكانی زمانی عەرەبی ژمارەيان دەگاتە زياتر لە شەش مليۆن و پێنج سەد هەزار وشە، كار بە (٥٤٢٠) وشەی دەكرێت، ئەوەكانی تر هەمووی پەراوێز خراون[١].

واتای گشتی:

پێویستە لەسەر خوێنەرانی قورئان شوێنی دەرچوونی پیتەكان و سيفەتەكانيان بزانن، بۆئەوەی شارەزايی پەيدا بكەن دەربارەی چاكترين و پاراوترين زمان كە زمانی عەرەبيە.

٧. مُحَرِّرِي التَّجْوِيدِ وَالمَوَاقِفِ — وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي المَصَاحِفِ

(مُحَرِّرِي) **واتە:** پێویستە لەسەريان ئەوانەی كە باسكراون بيزانن مادام كۆشش دەكەن بۆ جوان خوێندنەوەی قورئان.

(وَالمَوَاقِفِ) **واتە:** شوێنەكانی ڕاوەستان و دەستپێكردن لە قورئاندا.

(وَمَا الَّذِي رُسِّمَ فِي المَصَاحِفِ) **واتە:** ئەو شێوازانەی كە قورئانی پێنووسراوەتەوە لە موسحەفەكانی پێشەوا عوسمان (رضي الله عنه)، چونكە ڕوكنێكی قورئانە، دوو ڕوكنەكەی تريش بريتين لە (تواتر) و گونجان لەگەڵ شێوەيەك لە شێوەكانی زمانی عەرەبی[٢].

واتای گشتی:

ئەوانەی كە ورد دەبنەوە لە جوان خوێندنەوەی قورئان و، ڕاوەستان و دەست پێكردنی ڕێكوپێك و، ڕەچاوكردنی خوێندنەوەبەپێيی ئەو ڕێنووسەی كەلە موسحەفەكانی عوسماندا (رضي الله عنه) هاتووە.

---

١ بڕوانە: دراسات إسلامية معاصرة / ٣٣.

٢ بڕوانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ١١.

بەشی دووەم
جێگای دەرچوونی پیتەکان

٩. مَخَارِجُ الْحُرُوفِ سَبْعَةَ عَشَرْ   عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ

(مَخَارِج) کۆیە، تاکەکەی (مخرج)ە **واتە:** ئەو جێگەی کە پیتەکەی لێوە دەردەچێت، لێرەشدا مەبەست لە (٢٩) پیتەکەی زمانی عەرەبیە.

(عَلَى الَّذِي يَخْتَارُهُ مَنِ اخْتَبَرْ) **واتە:** بەپیی هەڵبژاردنی ئەو شارەزایە— مەبەستی (الخليل بن أحمد الفراهيدي)یە.

چۆن بزانین پیتێکی دیاری کراو جێگەی دەرچوونی کوێیە ؟

بۆ نمونە دەمانەوێ بزانین پیتی (ق) یان (ش) یان (ب) شوێنی دەرچوونی لەکوێیە پیتەکە (ساکن) بکە یان باشترە (مشدّد)ی بکەیت و هەمزەیەکیش بخەیتە پێشی، **بۆنمونە:** (أقّ)، (أشّ)، (أبّ)، لەکوێ دەنگ نەما ئەوە شوێنی دەرچوونی پیتەکەیە[١].

واتای گشتی:

پیتەکانی زمانی عەرەبی لە (١٧) جێگەوە دەردەچن، بە پێی هەڵبژاردنی کەسێکی شارەزا و کارامەی **وەکو:** (الخليل بن أحمد الفراهيدي).

---

١ بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية / محمد بن يوسف / ٢٧.

پیتەكانی (الجوف)[1]

١٠. فَأَلِفُ الجَوْفِ وأُخْتَاهَا وَهِـي ... حُـرُوفُ مَـدٍّ لِلْهواءِ تَنْتَهِي

(فَأَلِفُ الجَوْفِ) **واتە:** جێگەی دەرچوونی پیتی (ا) بۆشایی نێو دەمە و،جێگەیەكی دیاری كراوی نیە.

(وأُخْتَاهَا) **واتە:** هەردوو پیتی (و) و (ي) ئەگەر زەننەدار بن و، پێشی خۆیان لەجۆری خۆیان بێت، **واتە:** ئەگەر لەپێش (و) بۆر (ضمة) هاتبێت و، پێش (ي) ژێر (كسرة) هاتبێت.

تێبینی: پیتی (ا) هەمیشە زەننەدار (ساكن)ەو، پێشی خۆی هەمیشە سەر(فتحة)ی هەیە نمونەی ئەو سێ پیتانە كە بە (حروف المد و اللين) دەناسرێن، ئەم سێ وشەیەیە(قَالَ) بۆ (ا)، (يَقُولُ) بۆ (و)، (قِيلَ) بۆ (ي).

هەرسێكەشی كۆبوونەتەوە لە وشەی{نُوحِيهَا} هود٤٩.

(لِلْهَوَاءِ) ئەو هەوای كەلەدەم دەردەچێت، كە بریتیە لە دەنگ.

(تَنْتَهِي) **واتە:** پیتەكانی مەد تەواو دەبن.

بۆیەش ناونراون (حروف المد واللين) بە درێژی و ئاسانی دەردەچن (آآآ) (ووو) (ییی) چونكە شوێنی لێوەدەرچوونیان بلاوە، شوێنی دەرچوونی پیتیش كاتێك بلاو

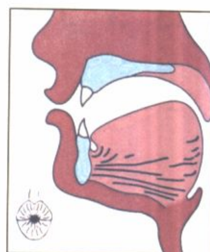

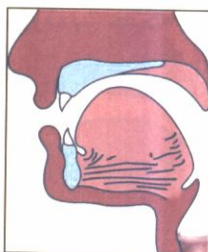
١ الجوف، واتە: بۆشایی نێوان گەروو و دەم .

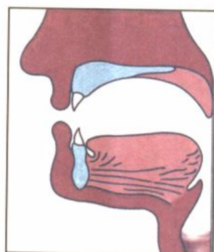
بێت دەنگ درێژ دەبێتەوە و بە سانایی دەردەچێت، ئەگەر تەنگیش بێت دەنگەکە بە فشار دەردەچێت[١].

واتای گشتی:

پیتەکانی (ا، و، ي) لە بۆشایی نێوان گەروو و ناودەمەوە دەردەچن، ئەمانەش تایبەتن بە پیتەکانی (مدّ)ەوە و، تاکو هەناسەش درێژ ببێتەوە بەردەوام دەبن.

مەخرەجی واوی مەددی

مەخرەجی یائی مەددی

مەخرەجی ئەلیف

١ بڕوانە: جامع شروح الجزرية / زكريا الأنصاري / ٢٨-٢٩.

پیتەکانی گەروو

١١. ثُمَّ لأَقْصَى الحَلْقِ هَمْزٌ هَاءُ ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ

ه

مەخرەجی دووەم گەرووە، سێ مەخرەجی تێدایە و شەش پیتی لێوە دەردەچێت:

یەکەم: سەرووی قوڕگ کە دوورترین جێگە دەگرێتەوە لە کۆتایی قوڕگ و، نزیک سنگ دوو پیتی لێوە دەردەچێت (ء) و (ه).

دووەم: ناوەڕاستی گەروو.

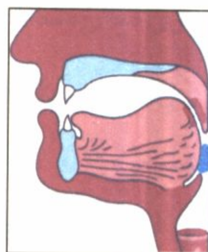
(ثُمَّ لِوَسْطِهِ فَعَيْنٌ حَاءُ) **واتە:** پیتەکانی (ع) و (ح)ی لێوە دەردەچێت.

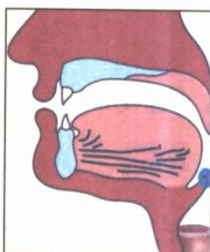
واتای گشتی:

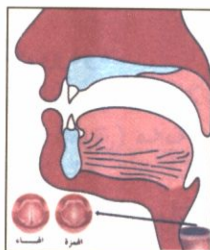
کۆتایی گەروو پیتەکانی (ء) و (ه)ی لێوە دەردەچێت، لە ناوەڕاستی گەروشەوە پیتەکانی (ع) و (ح) ی لێوە دەردەچێت.

١٢. أَدْنَاهُ غَيْنٌ خَاؤُهَا وَالْقَافُ   أَقْصَى اللِّسَانِ فَوْقُ ثُمَّ الْكَافُ

واتە: نزیك ترین جێگەی گەروو لە دەمەوە مەخرەجی پیتەکانی (غ) و (خ)ە، پێشخستنی پیتی (غ) لەسەر (خ) بۆچوونی پەسەندکراوی (سیبویە) و (الشاطبي)یە، خاوەنی هۆنراوەی جەزەریش لەسەر هەمان بۆچوونە[١].

مەخرەجی (غ، خ)

مەخرەجی (ع، ح)

مەخرەجی (ء، ه)

[١] بڕوانە: المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا على القاري / ٤٩.

پیتەكانی زمان

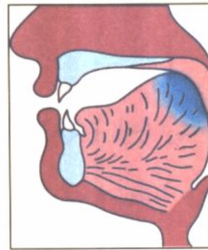
مەخرەجی پیتی (ق):

كاتێك (إبن الجزري) لێبوویەوە لەباسكردنی مەخرەجی پیتەكانی گەروو، دەستی كرد بە باسكردنی مەخرەجەكانی زمان و پیتەكانی:

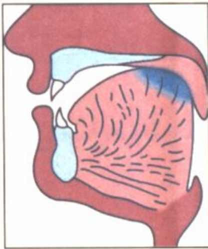
مەخرەجی یەكەم: سەرووی زمان (أقصى اللسان) **واتە**: كۆتاییەكەی لە نزیك گەرووەوە.

(فوق) مەبەستی مەلاشووە.

(الكاف) **واتە**: ئەمیش مەخرەجی لە سەرووی زمانەوەیە.

مەخرەجی (ق)

مەخرەجی (ك)

واتای گشتی:

پیتەكانی (ق) و (ك) لە سەرووی زمانەوە لە لای مەلاشوەوە دەردەچن جێگەی (ك) نزمترە لە جێگەی (ق)، بەگشتی ئەو مەخرەجانەی لە زماندان (١٠) مەخرەجن و (١٨) پیتیان لێوە دەردەچێت بەم شێوەی خوارەوە[١].

---

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.محمد عصام القضاة / ٣٢-٣٤.

١. سەرووی زمان: **واتە:** دوورترین جێگەی لە نزیك قورگ و مەلاشووی سەرەوەیە، پیتی (ق)ی لێوە دەردەچێت.

٢. سەرووی زمان: کەمیك لە خوار مەخرەجی (ق)ەوە لەلای مەلاشووی سەرەوە، لەناو دەمەوە نزیك ترە، پیتی (ك) لێوە دەردەچێت.

٣. ناوەڕاستی زمان لەگەڵ مەلاشوودا، سێ پیتی لێوە دەردەچێت (ج) و (ش) و (ي) بەمەرجێك پیتی (ي) مەددی نەبێت، **واتە:** بزواو بێت یان زەنندار (ساکن) بێت و پێش خۆی سەر(فتحة) ی هەبێت.

٤. یەکێك لە لێوارەکانی زمان لای راست یان لای چەپ لەگەڵ ئەو دانانەی بەتەنیشتیەوەن لە دانەخڕێکانی سەرەوە یان بە بەکارهێنانی هەردوولا پێکەوە پیتی (ضاد)ی لێوە دەردەچێت دەرکردنیشی لەلای چەپەوە ئاسانترە و زۆرتر بەکاردێت، لەلای ڕاستیشەوە کەمتر و قورسترە چونکە لە لێواری زمان و ئەو دانانەی تەنیشتەوە دەردەچێت بەهۆی درێژی مەخرەجەکەیشیەوە چونکە لەخوارووی لێواری زمان دەست پێ دەکات و لە سەروویەوە تەواو دەبێت.

٥. خوارووی هەردوو لێواری زمان بەرەو سەرەتای زمان لەگەڵ پووکی ددانەکانی تەنیشتی لەو مەخرەجەوە پیتی (ل) ی لێوە دەردەچێت.

٦. پێشەوەی زمان لەکەڵ ئەو بەشەی بەرانبەرێتی لە پووکی ددانەکانی سەروە پیتی (ن) ی لێوە دەردەچێت.

٧. پێشەوەی زمان و کەمێك لە پشتیەوە لەگەڵ پووکی ددانەکانی تەنیشتی لەسەرەوە نزیك مەخرەجی (ن) لەو مەخرەجەوە پیتی (ر) دەردەچێت لاربونەوەیەکیشی تێدایە بەرەو مەخرەجی (ن).

٨. پشتەوەی زمان لەگەڵ پووكی ددانە برِبرِەكانی لای سەرەوە كە ئەوە خاڵی پەیوەندی نێوان برِەبرِەكانی سەرەوە پووكی ناو دەم ئەوەش بریتیە لەمەخرەجی پیتەكانی (ت) و (ط) و (د).

٩. پێشەوەی زمان و سەرووی برِەبرِەكانی خوارەوە لەگەڵ هێشتنەوەی بۆشاییەكی كەم لەنێوان سەرەتای زمان و ددانەكان ئەم مەخرەجەش تایبەتە بە بە پیتەكانی (س) و (ز) و (ص).

١٠.پێشەوەی زمان و پێشەوەی ددانە برِەبرِەكانی سەرەوە هاوكات دەركردنی كەمێك لە زمان بۆ دەرەوەی ددانەكان ئەمەش پیتەكانی (ث) و (ذ) و (ظ)ی لێوە دەردەچێت.

پیتەکانی نێوان ناوەڕاستی زمان و مەلاشوو (الأحرف الشجْرية)

مەخرەجی (ج) و (ش) و (ي):

١٣. أَسْفَلُ وَالْوَسْطُ فَجِيمُ الشِّينُ يا   وَالضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إذْ وَلِيَا

١٤. لاضْرَاسَ مِنْ أيسَرَ أوْ يُمْنَاهَا   وَاللاَّمُ أدْنَاهَا لِمُنْتَهَاهَا

(سْفَل) **واتە:** لەخوارووی پیتی (ق)ەوە، هەردوو پیتی (ق) و (ك) بەپیتی (لهوي) دەناسرێت، چونکە لەکۆتای زمانەوە دەردەچن لەلای زمانە بچکۆلەوە.

(والْوَسْطِ) ناوەڕاستی زمان لەگەڵ بەشی سەرووی مەلاشوو، مەخرەجی (ج) و ئینجا (ش) و ئینجا (ي) ی تێدایە.

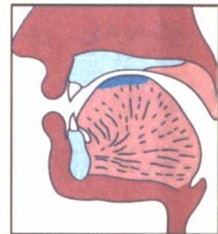
(والضَّادُ مِنْ حَافَتِهِ إذْ وَلِيَا) **واتە:** مەخرەجی (الضَّاد) لەلێواری زمانەوەیە

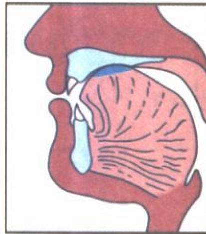
(لاضْرَاس) ددانە خڕێکان (مِنْ أيسَرَ أوْ يُمْنَاهَا) **واتە:** لەلای چەپی یا ن لای ڕاستیەوە کەئەمەیان کەم بەکاردەهێنرێت و گرانە لەوەش گرانتر دەرکردنی ئەو پیتەیە لە هەردوولای زمانەوە.

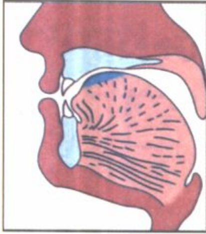
واتای گشتی:

لە ناوەڕاستی زمانەوە مەخرەجی (ج) و (ش) و (ي)ی لێ دەردەچن، هەروەها پیتی (ض) یش لەلای زمانەوە دەردەچێت یان لای چەپی یان لای ڕاستی .

سوود: محمد بن علي النويري لە کتێبی (شرح طيبة النشر) **دەڵێت:** دەگێڕنەوە کە عومەری کوڕی خەتتاب ڕەزای خوای لێبێت پیتی (الـضَّـاد) ی لەهەردوو لای زمانیەوە دەردەکرد[1].

مەخرەجی یاءی (غیر مد)ی

مەخرەجی (ج)

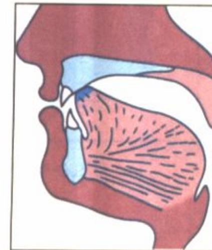

مەخرەجی (ش)

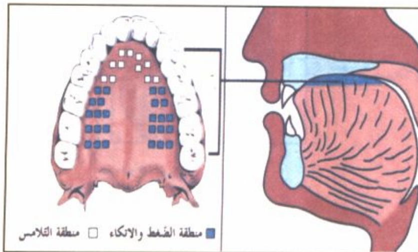
١ بڕوانە: شرح طيبة النشر ج١/٢٣٣.

پیتەکانی سەر زمان

(وَالـلاَّمُ أَدْنَـاهَـا لِمُنْتَهَاهَـا) **واتە:** پیتی (ل) لەنزیکترین لێواری زمانەوەیە لە دەم دەردەچێت لە دوای مەخرەجی (الـضَّـاد)ەوەیە لەگەڵ پووکی بەشی سەرەوەی ددانەکان هیچ پیتێکیش نیە-بەپێی بۆچوونی هەندێك لە زانایان- مەخرەجەکەی ئەوەندەی مەخرەجی (ل) درێژ بێت، دەرچوونی پیتی (ل) لەلای چەپەوە- بەپێچەوانەی پیتی (ض)- کەمتر و گرانترە بەڵام لەلای ڕاستەوە زۆرتر و ئاسانترە.

مەخرەجی (ل)

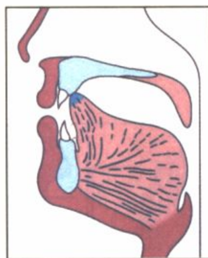

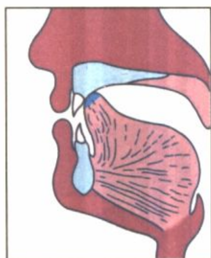
مەخرەجی (ض)

مەخرەجی (ن):

١٥. وَالنُّونُ مِنْ طَرَفِهِ تَحْتُ اجْعَلُوا وَالـرَّا يُدَانِيهِ لِظَهْرٍ أَدْخَلُوا

لێرەدا (إبن الجزري) تێمان دەگەیەنێت کە مەخرەجی (ن) کەمێك لەپێشەوەی زمانەوەیە کەمێك بەرەو پشتی زمانە ئەوەش بەپێی بۆچوونی (سیبویە) و، ئەوانەی هاوبۆچوونن لەگەڵیدا[1].

مەخرەجی (ن)

مەخرەجی (ر)

١ بڕوانە: لێکدانەوەی خالد الأزهري لە جامع الشروح / ٣٣.

پیتەکانی پێشەوەی مەڵاشوو
(الحروف النطعية)

١٦. وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا مِنْهُ وَمِنْ عُلْيَا الثَّنَايَا والصَّفِيْرُ مُسْتَكِنْ

(وَالطَّاءُ وَالدَّالُ وَتَا) ئەم پیتانەش لەپێشەوەی زمان و ئاسمانەی دەمەوە دەردەچێت لەگەڵ بەکارهێانانی بنی ددانەکانی سەرەوە، ئەم سێ وشەش بە (الحروف النطعية) دەناسرێن چونکە لە چاڵایی مەڵاشووەوە دەردەچن.

(الثَّنَايَا) **واتە:** ددانەکانی پێشەوە دوو لەسەرەوە و دوو لەخوارەوە

(والصَّفِيْرُ مُسْتَكِنْ) **واتە:** پیتەکانی (ص) و (ز) و (س) جێگیرە کە دەرچونیان لەسەرەتای زمانەوەیە.

واتای گشتی:

پیتەکانی (ت) و (ط) و (د) لەپێشەوەی زمان لەگەڵ بەکارهێنانی ددانەکانی پێشەوە بەشی سەرەوە دەردەچن هەروەها جێگیریش بووە پیتەکانی (صفیر)یش کە بریتین لە (ص) و (ز) و (س) لەهەمان جێگەوە دەردەچن بەڵام سەر زمان دەدات لە ددانەنی خوارەوە.

پیتەکانی باریکایی زمان
(الحروف الأسلية أو حروف الصفير)

١٧ . مِنْهُ وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا

(مِنْهُ) **واتە:** لە پێشەوەی زمان (وَمِنْ فَوْقِ الثَّنَايَا السُّفْلَى) **واتە:** لەنێوان ددانەکانی پێشەوە بەشی سەرەوە و خوارەوە ئەم سێ پیتەش بە (الحروف الأسلية) دەناسرێن چونکە لە (أسلة)ی زمانەوە واتە لە باریکایی زمانەوە دەردەچن.

ئەو پیتانەی لە نزیك پووکەوە دەردەچن (الحروف اللثوية)

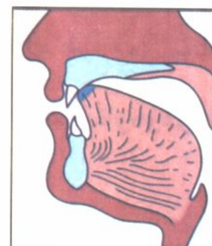
(وَالظَّاءُ وَالذَّالُ وَثَا لِلْعُلْيَا) **واتە:** لەپێشەوەی هەردوو لای زمانەوە دەردەچن لەگەڵ ددانەکانی سەرەوە مامۆستایانی فێرکردنی قورئان جەخت دەکەنەوە سەبارەت بەم پیتانە کە زمان دەربکرێت لەکاتی وتنیاندا، ئەم سێ پیتەش بە(اللثوي) دەناسرێن چونکە لە نریك (پووك) گۆشتی دەوری ددانەکانەوە دەردەچن.

ئەم (٣) پیتە لەلایەن (الخليل بن أحمد الفراهيدي) ناونراون بە (الحروف اللثوية) چونکە سەرەتا یان لەلای پووکەوە دەست پێ دەکات، یان **وەکو:** (التاذفي) **دەڵێت:** لەبەرئەوەی مەخرەجەکەیان نزیکی پووکە، یان لەبەر ئەوەی مەخرەجەکەیان لە لێوەوە دەردەچێت، ئەوەش وەسفێکی ڕاست نیە.

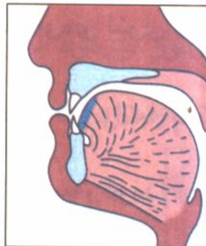
(المرعشي) **دەڵێت:** ئەم واتایە جۆرێك لە چاوپۆشینی تێدایە، چونكە ئەو هەناسەی لەگەڵ دەربڕینی ئەم پیتانە دەردەچێت دەگاتە پووك و لەوێ بڵاودەبێتەوە، ڕاست تریش ئەوەیە بەم پیتانە بوترێت (أسناني) نەك (لثوي)[١].

واتای گشتی:

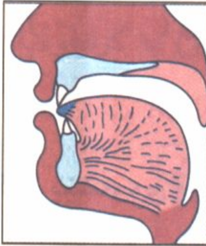
پیتەكانی (ظ، ث، ذ) لەپێشەوەی زمان و ددانەكانی پێشەوەی بەشی سەرەوە دەردەچن هاوكات لەگەڵ كەمێك لە دەركردنی زمان.

مەخرەجی (د، ت، ط)

مەخرەجی (س، ص، ز)

مەخرەجی (ذ، ث، ظ)

١ بڕوانە: الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري الحمد / ٣٩-٤٠.

پیتەكانی هەردوو لێو و كەپوو
(حروف الشفتين الخيشوم)

١٨ . مِنْ طَرَفَيْهِمَا وَمِنْ بَطْنِ الشَّفَهْ فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ

(مِنْ طَرَفَيْهِمَا) **واتە:** لەهەردوولای زمانەوە پەیوەندی هەیە بە پیتەكانی باریكایی زمان.

(وَمِنْ بَطْنِ) **واتە:** بەشی ناوەوەی لێوی خوار.

(فَالْفَا مَعَ اطْرَافِ الثَّنَايَا الْمُشْرِفَهْ) **واتە:** پیتی (ف) لە بەشی ناوەوەی لێوی خوار لەگەڵ پێشەوەی ددانە بڕەڕەكانی سەرەوەدا[1].

واتە: پیتی (ف) لە بەشی ناوەوەی لێوی خوار دەردەچێت لەگەڵ خوارەوەی بڕەرەكانی سەرەوە[2].

تێبینی: هەندێ كەس پیتی (ف) لە مەخرەجی هەڵەوە دەردەكەن، كاتێك پێشەوەی ددانەكانی سەرەوەیان دەخەنە سەر لێوی خواریان نەك بەشی ناوەوەی.

١٩ . لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيْمُ وَغُنَّةٌ مَخْرَجُهَا الْخَيْشُومُ

(لِلشَّفَتَيْنِ الْوَاوُ بَاءٌ مِيْمُ) **واتە:** مەخرەجی نێوان هەردوو لێو پیتی (و، ب، م)ی لێوە دەردەچێت، بەڵام بۆ (و) لێوەكان دەكرێنەوە و خڕ دەكرێنەوە وەكو (ضمة) بخوێنیت و، بۆ پیتی (ب) و (م) دادەخرێن[3].

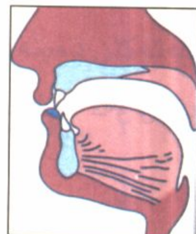

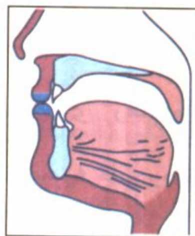
١ بڕوانە: المنح الفكرية شرح مقدمة الجزرية /ملا علي القاري / ٥٨.

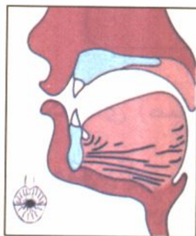
٢ بڕوانە: التجويد الميسر / د.عبد العزيز القاري / ٢٠.

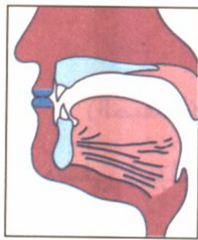
٣ بڕوانە: هداية المستفيد / محمد محمود ابو ريمة / ٢٩.

(وَغُنَّةٌ مَخْرَجُهَا الخَيْشُومُ) **واتە:** جێگەی دەرچوونی مینگەش کەپووە.

مەخرەجی (ف)

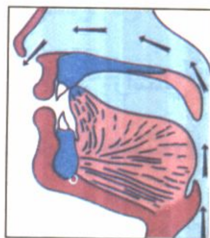

مەخرەجی (م)

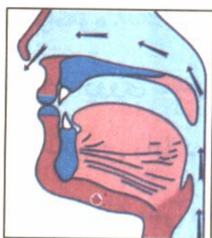

مەخرەجی (و) ی (غیر مد)ی

مەخرەجی (ب)

واتای گشتی:

پیتەکانی (و، ب، م) لەنێوان هەردوو لێوەوە دەردەچن بۆ (و) بە کرانەوەیان و بۆ (ب، م) بە داخستنیان، مینگەش لە کەپووەوە دەردەچێت.

مەخرەجی مینگە لەگەڵ (ن)

مەخرەجی مینگە لەگەڵ (م)

سوود: مامۆستا (عطية قابل نصر) **دەڵێت:**

پیتەکانی عەرەبی لە ڕووی مەخرەجیانەوە ژمارەیان (٣١) پیتە بەم شێوەیەی خوارەوە:

بۆشایی نێوان قوڕگ و دەم: ٣ پیت.

قوڕگ: ٦ پیت.

زمان: ١٨ پیت.

هەردوو لێو: ٤ پیت[١].

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٢١-١٢٢.

سیفەتی پیتەكان

(الصفات) كۆیە تاكەكەی (صفة)یە لە ڕووی زمانەوانیەوە **واتە:** ئەو واتایەی كە وەسفی شتێك دەكات وەكو بڵێی ئەو شتە سپیە یان ڕەشە.

لەڕووی (إصطلاحي)یەوە بریتیە لە شێوازێكی نەگۆڕ (ثابت) بۆ پیتەكە لەكاتی خوێندنەوەیدا **وەكو:** دەنگ نەرم كردن و نزم كردن و بەرزكردن، لەڕاستیدا سیفەتەكان وەكو پێوانەن بۆ پیتەكان، پیتی بەهێز لە لاواز جیادەكەنەوە **وەكو:** (ت) لە (ط) چونكە ئەگەر سیفەتی لكاندن (الإطباق) و جووڵاندن (قلقلة) نەبوایە لە یەكتر جیا نەدەكرانەوە.

بۆیە خستنە ڕووی سیفەتەكان شێوازی ڕاستی خوێندنەوەی پیتەكان دەردەخات وەكو ئەوەی ئایا دەنگ بەو پیتە درێژ دەبێتەوە یان نا.

زانینی ئەو سیفاتانە سێ سوودی هەیە:

یەكەم: جیاكردنەوەی ئەو پیتانەی كە مەخرەجی هاوبەشیان هەیە.

دووەم: ناسینی پیتی بەهێزولاواز، بۆ ئەوەی بزانرێت ئایا دروست تێهەلكێش (أدغام) كراوە یان نا دروست.

سێیەم: جوان خوێندنەوەی ئەو وشانەی كە مەخرەكانیان جیاوازن[1].

جیاوازی زانایان سەبارەت بە ژمارەی سیفەتەكان

زانایان لەم بارەیەوە جیاوازیان لەنێواندایە، (إبن الجزري) و ئەوانەی پەیڕەوی لە بۆچوونەكەی دەكەن پێیان وایە كە (١٧) سیفەتن، بەلای هەندێ زانایانیشەوە (٢٠)ە یان (٣٤)ە یان (٤٤)ە بەلام ئێمە لەم كتێبەدا ڕەچاوی بۆچوونی جومهوری زانایان

---

١ بڕوانە: الدرر البهية / ٢٥.

دەکەین، کە (إبن الجزري)یش هەمان بۆچوونی هەیە لەوەی کە **سیفەتەکان بریتین لە (١٧) سیفەت و دەڵێن:**

سیفەتەکان دەبنە دوو بەشەوە:

١. سیفەتە خۆییەکان (الصفات الذاتیة).

٢. سیفەتە توشهاتووەکان (الصفات العرضیة).

سیفەتە خۆییەکان: ئەو سیفەتانەن کە هۆگرن بە پیتەکەوە و هەرگیز لێی جیانابنەوە **وەکو:** (قلقلة).

سیفەتە توشهاتووەکان: ئەو سیفەتانەن کە هەندێ جار لەگەڵ پیتەکەن و هەندێ جار لێی جیادەبنەوە **وەکو:** (تفخیم) و (ترقیق)، لێرەدا باسمان لەسەر بەشی یەکەمە، **کەئەویش دەبێتە دوو بەشەوە:**

١. ئەو سیفەتانەی کە دژیان هەیە.

٢. ئەو سیفەتانەی کە دژیان نیە.

سیفەتە دژە یەکترەکان بریتین لە:

(الجهر) دژەکەی (الهمس)ە.

(الرخاوة) دژەکەی (الشدة) و (التوسط)ە.

(الإستفال) دژەکەی (الإستعلاء)ە.

(الإنفتاح) دژەکەی (الإطباق)ە.

(الإصمات) دژەکەی (الإذلاق)ە.

سیفەتە بێ دژەکانیش بریتین لە:

(القلقلة) و (اللين) و (الإنحراف) و (التكرير) و (التفشي) و (الإستطالة)، دواتریش هەموو ئەم سیفەتانە باس دەكەین و واتاكانیان ڕوون دەكەینەوە (إن شاءالله)[1].

(إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت بەباسكردنی سیفەتە بەناوبانگەكان دەست پێدەكات و **دەڵێت:**

---

١ بڕوانە: الدرر البهية / ٢٦.

سیفەتە دژ دارەکان

٢٠. صِفَاتُهَا جَهْرٌ وَرِخْـوٌ مُسْتَفِلْ   مُنْفَتِحٌ مُصْمَتَةٌ وَالضِّدَّ قُـلْ

(صِفَاتُهَا) **واتە:** سیفەتە بەناوبانگەکانیان بریتین لە:

١. (جَهْرٌ) **واتە:** دەنگ بەرزی.

٢. (وَرِخْوٌ) **واتە:** نەرمی.

٣. (مُسْتَفِلْ) **واتە:** نزم.

٤. (مُنْفَتِحٌ) **واتە:** کراوە.

٥. (مُصْمَتَةٌ) **واتە:** قورس.

(وَالضِّدَّ قُـلْ) **واتە:** باسی دژەکانیشیان بکە، کە **بریتین لە:**

٦. (الهمس) **واتە:** ئەسپایی.

٧. (الشدة) **واتە:** توند و بەهێز.

٨. (الإطباق) **واتە:** لکاندن.

٩. (الإذلاق) **واتە:** خێرایی.

پیتەکانی نەسپایی و دەنگ بەرزی و توندی و نەرمی

٢١. مَهْمُوسُهَا (فَحَثَّهُ شَخْصٌ سَكَتْ) شَدِيدُهَا لَفْظُ (أَجِدْ قَطٍ بَكَتْ)

ئەمەش پوختەی واتاکانی ئەو سیفاتانەیە کە باسمانکرد:

(الهمس):

لەڕووی زمانەوانیەوە: دیارنەبوون و ئەسپایی.

لەڕووی زاراوەوە: دەرچوونی هەناسە لەکاتی دەربڕینی ئەو پیتانەی کە ئەم سیفەتەی تێدایە، بەهۆی لاوازی پشت بەستن بە مەخرەجەکەیەوە.

پیتەکانی: (١٠) پیتن کۆ کراونەتەوە لە وتەی (إبن الجزري) دا، (فحثه شخص سكت)[١].

تێبینیەکی گرنگ: خوێنەر ناتوانێت–ئەم سیفەتە–یان هەر سیفەتێکی تر– لە کتێبەکانەوە فێر بێت، بەڵکو پێویستە لە مامۆستای کارامەوە فێربێت، بەتایبەتی لەو مامۆستایانەی شارەزایی تەواویان هەیە لە شێوازی خوێندنەوەی قورئان و سەنەدی نە پچڕاویان هەیە بۆ لای پێغەمبەر (ﷺ)[٢].

(الجهر):

لەڕووی زمانەوانیەوە: ئاشکراکردن.

---

١ بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٨٠.

٢ بڕوانە: الدرر البهية / ٢٧.

لەڕووی زاراوەوە: دەرنەچوونی هەوا لە کاتی دەربڕینی پیتەکە، بەهۆی تەواو پشت بەستن بە مەخرەجەکەیەوە.

پیتەکانی: بریتین لە پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتەکانی (الهمس) کۆکراوەتەوە لەم برگەیەدا (عظم وزن قاري ذي فض جد طلب) **واتە:** تای تەرازوەکەی قورسە ئەو کەسەی کە قورئان دەخوێنێت تەماشای حەرام ناکات و هەوڵ دەدات فێری زانست بێت[1].

(الشدة):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** بەهێزی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ڕێنەکردنی دەنگ و گیرانی لەکاتی دەربڕینی پیتەکە بەهۆی ئەوپەڕی پشت بەستن بە مەخرەجەکەیەوە.

پیتەکانی: بریتین لە (٨) پیت (إبن الجزري) لەم ڕستەدا کۆیکردوەتەوە، (أَجِـدْ قَـطٍ بَكَتْ).

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة / ٤٥.

پیتە مام ناوەند و بەرزەکان

٢٢. وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ (لِنْ عُمَرْ)   وَسَبْعُ عُلْوٍ (خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) حَصَرْ

(وَبَيْنَ رِخْوٍ وَالشَّدِيدِ) **واتە:** لەنێوان پیتە بەهێزەکان و پیتە نزمەکاندا (٥) پیت هەیە لە (لِنْ عُمَرْ)دا کۆکراونەتەوە.

پیتە مام ناوەندەکان

(التوسط):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** مامناوەندی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەنگ تێیاندا نەبەتەواوی دەگیرێت وەکو پیتە بەهێزەکان و، نەبەتەواویش ڕێ دەکات وەکو پیتە نەرمەکان هەندێ لە زانایانیش بە پیتەکانی (البينية) ناوی دەبەن.

پیتە نەرمەکان (الحروف الرخوة)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** نەرمی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ڕێکردنی دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکە بەهۆی لاوازی پشت بەستن بە مەخرەجەکەی.

پیتەکانی (١٨) پیتن: (ث، ح، خ، ذ، ز، س، ش، ص، ض، ظ، غ، ف، هـ، و، ي، ا، و (مەددی)، ی (مەددی)).

پیتەکانی زمانی عەرەبی دابەشکراونەتە سەر ئەم سێ سیفەتە، پیتەکانی (أَجِـدْ قَـطٍ بَكَتْ) بە پیتە بەهێزەکان دەناسرێن و پیتەکانی (لِنْ عُمَرْ) بەپیتە مامناوەندەکان دەناسرێن و ئەوەشی لەو دوو جۆرە نەبێت بەپیتی نەرم دادەنرێت[١].

بۆنمونە– مامۆستا (أيمن سويد) **دەڵێت:**

لەکاتی دەربڕینی پیتی (ش) دەبینین دەنگی پیتەکە درێژ دەبێتەوە، (أششش) یان (أغغغ) بەڵام لە پیتێکی **وەکو:** (ب) بەهیچ شێوەیەك درێژ نابێتەوە (أبّ)، لەنێوان ئەم جۆرە پیتانەدا (لِنْ عُمَرْ)ی مامناوەند هەیە، **بۆنمونە:** پیتی (ع) نە وەکو (ش) و (غ) درێژ دەبێتەوە، نە وەکو (ب) ڕادەوستێت، بەڵکو حاڵێتێکە لەنێوان ئەم دوو حاڵەتەدایە[٢].

(وَسَبْعُ عُلْوٍ) **واتە:** پیتە بەرزەکان (٧) پیتن.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣١–١٣٢.

٢ لە یەکێك لەو وانانەی (د.أيمن)دا دەربارەی سیفەتی پیتەکان هاتووە لە کەناڵی (إقرأ).

(خُصَّ ضَغْطٍ قِظْ) **واتە:** پیتە بەرزەکان کۆبونەتەوە لەم وشانەدا (حصر) تەنها لەم ڕستەدا کۆبوەتەوە و لەوە زیاتر نین.

(الإستعلاء):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** بەرزبوونەوە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ئاراستەی فشاری دەنگ لەکاتی دەربڕینی پیتەکە بەرەو سەرووی مەلاشوو لەگەڵ بەرز بوونەوەی بەشێك لە زمان بەرەو مەلاشوو.

پیتەکانی (الإستعلاء) **بریتین لە:** (خ، ص، ض، غ، ط، ق، ظ)، بەلاَم پیتە بەرزەکان هەموو وەکو یەك نین لەبەرزیاندا بەڵکو **پێنج پلەیان هەیە:**

١. پیتی بەرز ئەگەر سەر (فتحة)ی هەبێت و پیتی (ا)ی بەدوادا بێت **وەکو:** (قال).

٢. پیتی بەرز ئەگەر سەر (فتحة)ی هەبێت و پیتی (ا)ی بەدوادا نەیەت **وەکو:** (قَدْ).

٣. پیتی بەرز کە بۆر (ضمة)ی لەسەر بێت **وەکو:** (يقولوا).

٤. پیتی بەرز ئەگەر زەننەدار (ساکن) بێت، **وەکو:** (يقطعون) و (يختصمون) و (نصبر).

٥. پیتی بەرز ئەگەر ژێر (کسرة)ی هەبێت، **وەکو:** (قيل)[١].

١ بڕوانە: النور المبين في تجويد القران الكريم / محاضرة د. أيمن سويد / ٢٢.

زۆربەی زمانیش لەکاتی دەربڕینی پیتی (ط) بەرز دەبێتەوە، پاشان (ص) و (ض) و (ظ) تاکو دەگاتە پیتی (ق) کەزمان کەمتر بۆ دەربڕینی بەرز دەبێتەوە، لەوەش کەمتر لە دەربڕینی هەردوو پیتی (خ) و (غ).

لەبەر ئەوەش ناونراوە (إستعلاء) چونکە دەنگەکە لە بەرزاییەوە دەردەچێت. (المرعشي) **دەڵێت:** لە پیتە بەرزەکاندا گرنگ ئەوەیە سەرووی زمان بەرز بێتەوە، ئیتر گرنگ نیە ئەودوای زمان بەرز بێتەوە یان نا[1].

لەڕاستیدا یەکێك لە گرنگ ترین هۆکارەکانی جوانِ خوێندنەوەی قورئان ناسینی پیتە بەرزەکان و پایەکانیان و جێبەجێکردنیانە لەکاتی خوێندنەوەیاندا، ئەمەش بەهەمان شێوە مەسەلەیەك نیە لەکتێبەوە وەربگیردرێت، بەڵکو پێویستە لە مامۆستای لێهاتوو وەربگیردرێت.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٢.

پیتە نزمەکان (حروف الإستفال)

(الإستفال):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە**: نزمی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە**: نزم بوونەوەی زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکەو، بەرز نەبوونەوەی بەرەو ئاسمانەی دەم (مەلأشوو) لەو کاتەدا.

پیتەکانی: بریتین لە (٢٢) پیت، **واتە**: پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتە بەرزەکان (ء – ب – ت –ث – ج – ح – د – ذ – ر – ز – س – ش – ع – ف – ك – ل – م – ن – هـ – و – ي – ا).

پێوەری جیاکردنەوەی پیتی بەرز و نزم

جیاکردنەوەی پیتی بەرز و نزم بە بەرزبوونەوەی زمان دەناسرێت لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا، لەگەڵ هەرپیتێکدا زمان بەرز بوویەوە ئەوا پیتێکی بەرزە، لەگەڵ هەرپیتێکدا زمان نزم بوویەوە ئەوا پیتێکی نزمە.

نموونەی پیتی بەرز : (أطّ) (أقّ) (أظّ) لە دەربڕینیاندا زمان بەرز دەبێتەوە.

نموونەی پیتی نزم: (أهّ) (أشّ) (أتّ) لە دەربڕینیاندا زمان نزم دەبێتەوە.

پیتە نزمەکانیش بەهەمان شێوە پیوەرێکی زۆر گرنگن بۆ جوان خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز، بەتایبەتی لەکاتی یەکگرتنیان لەگەڵ پیتە بەرزەکاندا لە وشەیەکدا، **وەکو**: (مخمصة) و (أخذن)، فێربوونیشیان لەڕێگەی کتێبەوە نابێت بەڵکو دەبێت لەڕێگەی مامۆستای شارەزاوە بێت لەو بوارەدا.

واتای گشتی:

هەندێ لەپیتەكان سیفەتی نەرم (رخاوة)یان تێدایە و هەندێكیان سیفەتی بەهێزیان تێدایە، لەنێوان ئەو دوو جۆرەشدا هەندێ پیتی تر هەیە مام ناوەندن و پیتەكانی قەتیس بوونە لە ڕستەی (لِنْ عُمَرْ).

هەروەها لەناو پیتەكانی عەرەبیشدا (٧) پیتی بەرز هەن پێویستە لەكاتی دەربڕینیاندا بەشێك لە زمان بەرزبێتەوە بەرەو ئاسمانەی دەم.

پیتەكانی لكاندن (الإطباق)

٢٣. وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ   وَ (فِرَّ مِنْ لُبِّ) الْحُرُوفِ الْمُذْلَقَهْ

(وَصَادُ ضَادٌ طَاءُ ظَاءٌ مُطْبَقَهْ) **واتە:** ئەم چوار پیتە زمان یان بەشێك لە زمان لە كاتی دەربڕینیاندا دەلكێنە ئاسمانەی دەمەوە.

(الإطباق):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** لكاندن.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** لكاندنی زمان یان بەشێك لە زمان لە كاتی دەربڕینیاندا بە مەلآشووەوە و، لە كاتی دەربڕینیاندا بە شێوەیەك دەنگ پەنگ دەخواتەوە لەنێوانیاندا پیتەكانیشی بریتین لە (ص، ض، ط، ظ) زمانیش وەكویەك لەهەموو پیتەكاندا نالكێت بە مەلآشووەوە.

سوود: هەموو پیتێكی (إطباق) بەرزە، بەلآم مەرج نیە هەموو پیتێكی بەرز زمان لەدەربڕینیاندا بلكێت بە مەلآشووەوە[١].

(الإنفتاح):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** جیابوونەوە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** ئەو پیتانەیە كە لەكاتی دەربڕینیاندا زمان و مەلآشوو لە یەكتر دوور دەكەونەوە تاكو هەوا لە نیوانیاندا دەربچێت[٢].

---

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجويد / د.عصام القضاة/٤٧.

٢ بڕوانە: البرهان في تجويد القران / الصادق القمحاوي/ ١٧.

(فِرَّ مِنْ لُبِّ) الحروف المذلقة:

واتە: پیتی خێرا (مذلق)، بریتین لەو پیتانەی خۆیان لە ڕستەی (فِرَّ مِنْ لُبِّ) دا دەبیننەوە **واتە:** (ف – ر – م – ن – ل – ب).

(الإذلاق):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** پەڕ یان لای شتێك.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** سووکی پیتەکە یان خێرایی دەربڕینی چونکە لە پێشەوەی زمان یان یەکێك لە لێوەکان یان لە هەردووکیانەوە دەردەچن، پیتەکانیشی وەکو باسمان کرد (٦) پیتن، هۆی ناونانیشی بە (إذلاق) ئەوەیە کە هەندێکیان لە پێشەوەی لێوەوە دەردەچێت[1].

(الإصمات):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** قەدەغەکردن.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** قورسی پیتەکە لەکاتی دەربڕیندا، (الأخفش) **وتوویەتی:** ئەو کەسەی (صمت) بکات، **واتە:** خۆی لە قسەکردن قەدەغە کردووە، مەبەستیش لەوەیە کە ئەم پیتانە قەدەغەن لەوەی کە خۆیان بە تەنها وشەی چوار پیتی یان پینج پیتی پێکبهێنن، بەڵکو پێویستە پیتێکیان لەگەڵدا بێت لە پیتە (مذلق)ەکان هەر بۆیە زانایان وتوویانە وشەی (عسجد) **واتە:** ئاڵتوون وشەیەکی عەرەبی نیە چونکە چوار پیتە و پیتی خێراشی لەگەڵدا نیە[2].

---

١ بڕوانە: الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ٣١.

٢ بڕوانە: المنح الفكرية في شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / ٧٢.

پیتەكانی: هەموو پیتەكانی زمانی عەرەبیە جگە لە پیتە خێراكان واتە (٢٣) پیتە كۆكراونەتەوە لەم ڕستەدا (جز غش ساخط صيد ثقة اذ وعظه يحضك)[١]. **واتە:** دووربە لە فرِوفێلی كەسێك كە ڕقی لە حەقە و بگەڕێ بەدوای كەسێكی متمانە پێكراو چونكە ئامۆژگاریەكانی هانت دەدەن بۆ چاكە.

واتای گشتی:

پیتەكانی لكاندن (الإطباق) چوار پیتن (ص، ض، ط، ظ).

پیتەكانی خێرایی (الإذلاق)یش شەش پیتن (ف – ر – م – ن – ل – ب).

١ بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٨٣.

سیفەتە بێ دژەکان

٢٤. صَفِيرُهَا صَادٌ وَزَايٌ سِينُ   قَلْقَلَةٌ (قُطْبُ جَدٍّ) وَاللِّينُ

سیفەتی یەکەم (الصفیر)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە**: دەنگێك وەکو دەنگی باڵندە بێت.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە**: دەنگێکی زیادە لە لێوەوە هاوکات لەگەڵ پیتەکانی (ص، س، ز) دەردەچێت، بەهێزترینی ئەم سێ پیتەش (ص)ە، چونکە هەردوو سیفەتی (الإستعلاء) و (الإطباق)ی تێدایە[1]، پاشان پیتی (ز) کە سیفەتی (جهر)ی تێدایە بەڵام پیتی (س) لەو دوو پیتە لاوازترە چونکە سیفەتی (همس)ی تێدایە.

سوود: زانایان فەرموویانە، پیتی (ص) لە دەنگی قاز دەچێت و پیتی (ز) لەدەنگی مێشەنگ دەچێت و پیتی (س) لە دەنگی کوللە دەچێت[2].

سیفەتی دووەم (القلقلة)

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە**: جووڵە.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە**: درروست بوونی جووڵەیەك لە مەخرەجی پیتەکە لەکاتی دەربڕینیدا، ئەگەر پیتەکە ڕاوەستاو (ساکن) بێت دەنگێکی توندیش دەبیسترێت لەکاتی دەربڕینی پیتەکەدا[3].

---

١ بڕوانە: البرهان في تجويد القران / الصادق القمحاوي/ ١٧.

٢ بڕوانە: نهاية المفيد في علم التجويد / ٥٣، بەوەرگرتن لە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر/١٣٥.

٣ بڕوانە: أحكام التجويد و التلاوة / محمود رأفت زلط /٦٢.

پیتەکانی: (القلقلة) یان (لقلقلة) پێنج پیتی هەیە پیشەوا (إبن الجزري) کۆیکردووەتەوە لە وشەی (قُطْبُ جَدٍّ)، تێبینیش دەکرێت کە هەموو پیتەکانی سیفەتی (شدة) و (جهر) یان تێدایە.

بەشەکانی:

(قلقلة) دەبێتە سێ بەشەوە:

١. بەهێز ترین حاڵەتەکانی ئەوەیە پیتەکە شەددە دار بێت و لەکۆتایی وشەشدا هاتبێت وەکو: (الحقّ) و (تبّ) و (الحجّ)، ئەم حاڵەتەش قەلقەلەی گەورە (القلقلة الکبری) ی پێدەوترێت.

٢. پیتەکە زەننەدار (ساکن) بێت شەددەی نەبێت لەکاتی وەستان لەسەری وەکو: (قریب)، (مجید)، (خلق) ئەم حاڵەتەش پێی دەوترێت قەلقەلەی مام ناوەند (القلقلة الوسطی).

٣. پیتی زەننەدار لەناوەڕاستی وشەوە وەکو: (یدخلون)، (وجهها)، (یطبع) ئەم حاڵەتەش پێی دەوترێت قەلقەلەی بچوک (القلقلة الصغری)[1].

هەندێ لە زانا هاوچەرخەکان وەکو (عطية قابل نصر) پێی وایە کە (قلقلة) بەشی چوارەمیشی هەیە کاتێك پیتەکە بزواو (متحرك) بێت، لەو حاڵەتەشدا بنچینەی قەلقەلەی هەر تێدا دەمێنێت وەکو: (المتقین)[2].

(قلقلة) لەڕووی خودی پیتەکانەوە دەبێتە سێ ئاستەوە:

١ بڕوانە: الواضح في أحكام التجوید / د.عصام القضاة / ٤٩.

٢ بڕوانە: غایة المرید في علم التجوید/ عطیة قابل نصر / ١٣٦.

ئاستی یەکەم: لە پیتی (ط) (قلقلة) بەرزتر دەبێت لە پیتەکانی تر.

ئاستی دووەم: لە پیتی (ج) (قلقلة) مام ناوەند دەبێت.

ئاستی سێیەم: (قلقله) کەمتر دەبێت لەپیتەکانی (ق – ب – د).

دەربڕینی (قلقلة) چۆن دەبێت ؟

زانا و قورئان خوێنی پایە بەرز (محمود خليل الحصري) ڕەحمەتی خوای لێبێت، لە کتێبی (أحكام قراءة القرآن) دا وتوویەتی: زانایان سەبارەت بە شێوازی دەربڕینی (قلقلة) جیاوازیان تێدایە، جومهوری زانایان لەسەر ئەو بۆچوونەن کە هەمیشە بەلای (فتحة)دا دەڕوات بەڕەهایی، ئیتر ئایا پیتی پێش خۆی بۆر(ضمة)ی هەبێت **وەکو:** (هَلْ يُجْزون إلاّ ما كانوا يعملون)، یان سەر (فتحة)ی هەبێت **وەکو:** (فاولئك يدخلون الجنة) یان ژێر(کسرة) ی هبێت **وەکو:** (ولا تشطط).

هەندێکیش لە زانایان بۆچوونیان وایە دەربڕینی پیتی (قلقلة) بەپێی بزوێنی پیش خۆیەتی **واتە:** ئەگەر بۆری هەبێت ئەوا بەرەو بۆر دەخوێنرێتەوە، ئەگەریش سەر یان ژێری هەبێت ئەوا بەرەو لای ئەو دووانە دەڕوانێت، بەڵام ئەوەی زۆرینەی مامۆستایانی ئەم هونەرەی لەسەرە ڕێڕەوی یەکەمە کە هەمیشە پیتی (قلقلة) بەرەو سەر دەڕوات.

وەکو لە هۆنراوەی یەکێك لە زانایان هاتووە:

وقلقلة قرب الى الفتح مطلقا　　　ولا تتبعها بالذى قبل تقبلا

واتە: پیتەکانی (قلقلة) هەمیشە لە (فتحة) نزیك دەکرێنەوە، مەیانکە بە پاشکۆی پیتەکانی پێش خۆیان بۆئەوەی خوێندنەوەکەت پەسەند بێت.

مامۆستا (محمود على بسه)یش لەکتێبی (العميد) لاپەڕە ٦٤ **وتوویەتی:**

وتراوە کە (قلقلة) هەمیشە لە سەر نزیککراوەتەوە بەبێ تەماشاکردنی پیتەکانی پێش و پاش خۆی، منیش ئەم بۆچوونە پەسەند دەکەم و بە باشی دەزانم کاری پێ بکرێت[1].

واتای گشتی:

پیتەکانی (صفیر) بریتین لە (ص، ز، س) و پیتەکانی (قلقلة)ش بریتین لە (ق، ط، ب، ج، د).

سیفەتی سێیەم (الین)

٢٥. وَاوٌ وَيَاءٌ سَكَنَا وَانْفَتَحَا ... قَبْلَهُمَا وَالانحِرَافُ صُحِّحَا

(واللین) **واتە:** پیتەکانی لین بەبێ (مەددن)، (وْ) و (يْ) ئەگەر زەننەدار (ساکن)بن و پیتی پێش خۆیان سەر(فتحة) ی هەبێت.

پیناسەی (لین):

لەڕووی زمانەوانیەوە: **واتە:** ئاسانی، لووسی.

لەڕووی زاراوەوە: **واتە:** دەرکردنی پیتەکە لە مەخرەجەکەیەوە و بەئاسانی و بەبێ هیچ قورسیەك لەسەر زمان.

پیتەکانی: دوو پیتن (يْ – وْ) بەمەرجێ ڕاوەستاو(ساکن) بێت و پیتی پێشی خۆیان سەری هەبێت (مفتوح) بێت وەکو: (قَول) و (صَیف) و(خوف).

١ بڕوانە: الدرر البهیة / ٣٣.

٢٦. فِي اللاَّمِ وَالرَّا وَبِتَكْرِيرٍ جُعِلْ وَلِلتَّفَشِّي الشِّيْنُ ضَادًا اسْتَطِلْ

پیتەکانی (إنحراف) و (تکریر) و (تفشی) و (استطالة) (والانحراف صححا) **واتە:** جومهوری زانایان سیفەتی (الانحراف) یان بۆ هەردوو پیتی (ل) و (ر) جێگیر کردووە.

سیفەتی چوارەم (الإنحراف)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** لادان.

لە زاراوەدا: لادانی پیتەکە لە مەخرەجەکەی.

پیتەکانی: (٢) پیتن (ل) و (ر).

لادان (الإنحراف) سیفەتێکی هۆگرە بۆ ئەو دوو پیتە، چونکە ئەو دوو پیتە لە مەخەرجی خۆیان دەرئەچن و دەگەنە مەخرەجی پیتێکی تر، (ل) لادەدا بۆ پێشەوەی زمان و (ر) یش لادەدا بۆ پشتی زمان[1].

سیفەتی پێنجەم (التكرير)

لە زمانەوانیدا: **واتە:** دووبارە بوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە:** لەرینەوەی سەری زمان لەکاتی دەربڕینی پیتەکە، پیتەکەی تەنها پیتی (ر)ە.

(التكرير) سیفەتێکی وابەستەیە بە پیتی (ر)، چونکە ئەو پیتە ئامادەیە بۆ ئەو لەرینەوە بۆیە وریایی پێویستە لەکاتی دەربڕیندا، مەبەستیش لە باسکردنی ئەم سیفەتە خۆ لێ بەدوور گرتنێتی **واتە:** زێدە ڕەوی نەکردن تێیدا، دەرکەوتنی ئەم سیفەتەش لە پیتی (ر) بەزۆری لەو کاتەدا دەردەکەوێت کە (شدة) دار بێت **وەکو:**

---

١ بڕوانە: السعود في قراءة عاصم بن ابي النجود / حامد العاني / ٨٩.

(كرَّة) (مرَّة) بۆیە پێویستە لەسەر خوێنەر ئەو دووبارە بوونەوە بشارێتەوە و بواری دەرکەوتنی نەدات، بەڵام شاردنەوەی (تكرير)یش بەو شێوەیە نیە کە سەری زمان بەهیچ شێوەیەك نەجوڵێتەوە، چونکە ئەوە دەبێتە هۆی پەنگ خواردنەوەی دەنگەکە لەنێوان سەری زمان و پوکدا وەکو: پیتی (ط)، ئەمەش هەڵەیەکە بواری پێ نەدراوە، بەڵکو پیویستە یەکجار سەری زمان بجوڵێتەوە بەسووکی بۆئەوەی سیفەتەکە بێتەدی[١، ٢].

چۆن لە دووبارەبوونەوەی پیتی (ر) خۆمان بپارێزین؟

ڕێگە چارەی رزگاربوون لەو هەڵەیە ئەوەیە خوێنەر پشتی زمانی بلکێنێ بە مەلاشوویەوە بەشێوەیەك کە ڕێگە نەدات زمان زۆر بجوڵێتەوە[٣].

سیفەتی شەشەم (التفشي)

لە زمانەوانیدا: **واتە**: بڵاوبوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە**: بڵاوبوونەوەی هەوا لە ناو دەمدا لەکاتی دەربڕینی پیتی (ش) هۆی ناونانیشی بە (متفشي) بڵاوبوونەوەی هەوایە لەناو دەمدا کە مەخرەجەکەشی دەگاتە مەخرەجی (ظ) **بۆنمونە**: (مما علمت رشدا)[٤].

ئەم سیفەتەش وەکو زۆرێك لە سیفەتەکانی تر ئاسان نی یە لەڕێگەوە کتێبەوە لێی تێبگەی بەڵکو فێربوونی پێویستە لەلای مامۆستا بێت.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٧.

٢ کەواتە پێویستە سیفەتی (تكرير) **واتە**: لەرینەوەی سەر زمان بێتەدی هاوکات لەگەڵ خۆپاراستن لە (تكرار). ((م.دلێر گەرمیانی))

٣ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٨.

٤ بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القران الكريم / كامل المسيري / ١٤٩.

سیفەتی حەوتەم (الإستطالة)

لە زمانەوانیدا: **واتە**: درێژبوونەوە.

لە زاراوەدا: **واتە**: درێژبوونەوەی دەنگ لەسەرەتای قەراغی لایەك لە زمانەوە تاکو کۆتاییەکەی.

پیتەکەی: ئەم سیفەتەش تەنها لە پیتی (ض) هەیە.

وریاکردنەوە: (إبن الجزري) لە کتێبی (النشر في القراءات العشر) **فەرموویەتی**:

(ض) تاکە پیتێکە کە سیفەتی درێژ بوونەوەی تێدایە، هیچ پیتێکیش نیە ئەوەندەی (ض) قورس بێت لەسەر زمان، خەڵکیش لەشێوازی دەربڕینیدا هەمەجۆرن و کەم کەسیش بەباشی و دروستی دەریدەبڕێت، هەندێ وەکو (ظ) دەریدەبڕن و، هەندێ لەگەڵ پیتی (ذ) تێکەڵی دەکەن و،هەندێ دەیکەن بە (ل)ێکی قەڵەو و، هەندێکیش وەکو پیتی (ز)ی لێدەکەن و، هەموو ئەوانەش نادروستن[١].

سوود: دەنگ بە پیتی (ض) درێژ دەبێتەوە، بەڵام ناگاتە ئاستی درێژ بوونەوەی پیتی مەدد، چونکە (ض) لەمەخرەجی خۆیدا درێژ دەبێتەوە سنووری مەخرەجەکە نابەزێنێ.

بەڵام پیتی مەدد مەخرەجێکی دیاری کراوی نیە، بەڵکو دەنگی بە نەمانی هەناسە دەبڕێتەوە[٢].

زانیاری: پیتی (ض) تەنها لە زمانی عەرەبیدا هەیە، هەربۆیە بە زمانی عەرەبی **دەوترێت**: (لغة الضاد).

---

١ بڕوانە: السعود في قراءة عاصم بن ابي النجود / حامد العاني / ٩٠-٩١.

٢ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد/ عطية قابل نصر / ١٣٨، المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القارى / ٧٦.

بەڵام فەرموودەی (انا افصح من نطق الضاد) بنەمایەكی ڕاستی نیە، وەكو: (إبن كثیر) لە تەفسیرەكەیدا (١/٥٤) باسی كردووە.

چۆن جیاوازی بكەین لە نێوان (ض) و (ظ) دا ؟

هەندێ كەس پیتی (ض) وەكو پیتی (ظ) دەردەكەن، لەڕاستیشدا ئەم دوو پیتە لەڕووی مەخرەج و سیفەتەوە جیاوازیان لەنێواندایە. مەخرەجی (ض) یەكێكە لە قەراغەكانی زمان و، ئەو ددانانەی تەنیشتی لەلای سەرەوە، بەڵام مەخرەجی (ظ) لەپشتی سەرەتای زمانەوەیە لەگەڵ پێشەوەی ددانەكانی سەرەوە، ئەمەش جیاوازیەكی زۆرە لە نێوانیاندا لەڕووی سیفەتیشەوە هەردوو پیتەكە لە پێنج سیفەتدا هاوبەشن، كە بریتین لە سیفەتەكانی (الجهر) و (الرخاوة) و (الإستعلاء) و (الإطباق) و (الإصمات) بەڵام پیتی (ض) تاك دەبێتەوە بەسیفەتی (الإستطالة)، بۆیە پێویستە لەسەر خوێنەر ئەم دوو پیتە لە یەكتر جیا بكاتەوە، بە شێوەیەك درێژبوونەوەی پیتەكە ببیسترێت.

مامۆستا (حسني شیخ عثمان) لە كتێبی (حق التلاوة) لاپەڕە١٩٣ **فەرموویەتی:**

دەربڕینی پیتی (ض) وەكو پیتی (ظ) ئەگەر بوارێكی تێدا بێت چاوپۆشی لە كەسی نەخوێنەوارو نا شارەزا بكرێت، هیچ بوارێكی تێدا نیە بۆ كەسێك كە توانای ڕاهێنانی زمانی هەبێت لەسەر دەربڕینی ئەو پیتە بەشێوەیەكی ڕاست و دروست و بێ تێكەڵبون لەگەڵ پیتی (ظ)، چونكە ئەو كارە نوێژ بەتاڵ دەكاتەوە، ئەگەر واتایەكی نادروست بگەیەنێت جیاواز لەوەی خوای گەورە ویستوویەتی وەكو ئەو كەسەی (الضالّین) لە سورەتی (الفاتحة) بە (الظالین) دەخوێنێتەوە و، یان (ضل من تدعون) بە (ظل من تدعون) دەخوێنێتەوە، چونكە ئاشكرایە كە (ضل) واتای گومڕابوون دەگەیەنێت و، (ظل) بەردەوام بوون ومانەوە[1].

---

١ بڕوانە: حق التلاوة / حسني شیخ عثمان / ١٩٣ و بەوەرگرتن لە كتێبی (الدرر البهیة)/٣٨.

بابەتی (التجوید)

لەڕاستیدا توێژینەوەی جێگەی دەرچوون و سیفەتی پیتەكان بە تەنها بەس نیە بۆ ئەوەی فێرخواز كارامە بكات لە دەربڕین و جوان خوێندنەوەی وشەكانی قورئان، چونكە یەككگرتنی پیتەكان پێكەوە كاریگەرییان لەسەر یەكتر هەیە، لەوانەشە كەسێك بتوانێت پیتەكان بەجوانی دەربڕێت كاتێك تەنها بن، بەڵام لەكاتی پێكەوە بوونیان لە وشەیەكدا ئەوەی پێ ئەنجام نەدرێت. لەڕووناكی ئەم ڕاستیەشدا (الحسن بن قاسم المرادي) پێی وایە كە **تەجویدی قورئان لەسەر چوار مەسەلە بونیات نراوە:**

١. ناسینی مەخرەجی پیتەكان.

٢. ناسینی سیفەتەكانیان.

٣. زانینی ئەو حوكمانەی درووست دەبن لەئەنجامی پێكەوە بوونیان.

٤. ڕاهێنانی زمان و زۆر دوبارە كردنەوەی، **بنچینەی هەموو ئەو مەسەلانەش ئەوەیە فێرخواز لەسەر دەستی مامۆستای كارامە فێری قورئان ببێت[1]، هەربۆیە كاتێك (إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت تەواو بوو لە باسكردنی مەخرەج و سیفەتی پیتەكان، دەستی كردە باسكردنی ئەو مەسەلانەی لە دوای ئەوە پێویستن و فەرمووی:**

---

١ بڕوانە: الشرح الوجیز علی المقدمة الجزریة / غانم قدوري الحمد/٢٧.

٢٧. وَالأَخْذُ بِالتَّجْوِيدِ حَتْمٌ لازِمُ   مَنْ لَمْ يُجَوِّدِ الْقُرَآنَ آثِمُ

٢٨. لأَنَّهُ بِهِ الإِلَهُ أَنـزَلاَ   وَهَكَذَا مِنْهُ إِلَيْنَا وَصَلا

(الاخذ بالتجويد) بایەخدان و کارکردن بە تەجوید (حتّم لازم) زۆر گرنگە بۆ خوێنەری قورئان، پێویستە بیزانێ.

(من لم یجود القران آثم) هەرکێ قورئان بە پێی بنەماکانی تەجوید نەخوێنێتەوە گوناهبارە.

(لانە بە الە انزلا) **واتە:** چونکە خوای گەورە بەتەجویدەوە دایبەزاندووە، خوای گەورە **فەرموویەتی:** (ورتل القران ترتیلا)[1].

واتە: لەسەر خۆ و بەجوانی پیت و بزوێنەکانی بخوێنێتەوە، جەختیشی لەسەر مەسەلەکە کردووە بە وشەی (ترتیلا)[2].

(عبد الدائم الأزهري) **وتوویەتی:**

وەکو ئەوەی کەسێك پرسیاری لە (إبن الجزري) کردبێت: لەکوێوە دەزانین کە تەجوید پێویستە لەسەرمان و، واجبە فێری بین و، کەمتەرخەم تیایدا گوناهبارەو، بەڵگە چیە لەسەر هەموو ئەوانە و ڕێگەی فێربوونیشیان چۆنە؟ دانەریش لە وەڵامدا وتبێتی: (لانە بە الە انزلا) **واتە:** مەسەلەکە ئەوەیە خوای گەورە ئەو قورئانەی بە تەجویدەوە دابەزاندووە و **فەرموویەتی:** (ورتل القران ترتیلا)[3].

---

١ بڕوانە: سورەتی المزمل /ئایەتی (٤).

٢ بڕوانە: نور الفلاح في تجوید کلام اللة الفتاح .

٣ بڕوانە: الشرح الوجیز علی المقدمة الجزریة / غانم قدوري الحمد/٥٧.

(وهكذا منة الينا وصلا) **واتە:** لەسەردەمێکەوە بۆ سەردەمێك، لە نەوەیەکەوە بۆ نەوەیەك، بە (تواتر) پێمانگەیشتووە، لە ڕێگەی هاوەڵانەوە، ئەوانیش لە ڕێگەی پێغەمبەرەوە (ﷺ)، پێغەمبەریش (ﷺ) لە ڕێگەی جبریل (علیه سلام)ەوە، ئەویش لە پەروەردگاری مەزنەوە)[١].

١ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / محمود محمد العبد .

پێناسەی (تجوید)

لە زمانەوانیدا **واتە:** چاککردن، دەوترێت (هذا شيء جيد) **واتە:** ئەوە شتێکی چاکە.

لە زاراوەدا: **واتە:** شارەزابوون و کارامەیی لە خوێندنەوەی قورئاندا بەبێ زیادوکەم)[1].

یان بایەخدان بە هەموو پیتێك لە ڕووی جێگیری دەرچوون و سیفەت و مینگە و، درێژکردنەوە و بچوك و گەورە کردنەوە و...هتد)[2].

ئامانج چیە لە شارەزابوون لە زانستی تجوید:

١- پاراستنی زمان لە هەڵەکردن لە قورئانی پیرۆز، زانایانیش هەرلەکۆنەوە هەڵەکردنیان لە قورئاندا بە (لحن) ناو بردووە **واتە:** لادان لە ڕاستی.

(لحن) لە قورئاندا دووجۆرە:

یەکەم: (لحن)ی ئاشکرا، ئەویش **حەوت شێوەی هەیە:**

١- گۆڕینی پیتێك بە پیتێکی تر.

٢- زەننەدار (ساکن) کردنی پیتی بزواو (متحرك).

٣- جوڵاندنەوەی (تحریك)ی زەننەدار (ساکن).

---

١ پێناسەی (خالد الازهری) بۆ (تجوید) لە: جامع شرح المقدمة الجزرية / ٤٥ .

٢ بۆ ئەم پێناسەیە بڕوانە: النشر في القراءات العشر / ١٦٨ . الجامع في تجويد قراءة القران الكريم/١٥، زۆرێك لە سەرچاوەکانیش هەر هەمان پێناسەیان کردووە .

٤- درێژکردنەوەی پیت کە پیتێکی تری لێوە دروست بێت.

٥- نەهێشتنی مەددی پیتەکان.

٦-سووککردنەوەی پیتی (شدة)دار.

٧-(شدة) دارکردنی پیتی سووک.

دووەم: (لحن)ی نادیار:

ئەم جۆرە هەڵەکردنە پەیوەندی هەیە بەیاساکانی تەجویدەوە وەکو تێهەڵکێشانی ئەوەی تێهەڵکێش ناکرێت، یان ڕاوەستان لەسەر (ت)ی بزواو بە (ه)و هەڵەی لەوجۆرە، **بۆنموونە:** دەرنەخستنی (همس) لە (ت - ح - ف) یان جیانەکردنەوەی پلەکانی بەرزکردنەوەی پیتی بەرز.

ئەم جۆرەش بۆیە ناونراوە هەڵەی نادیار یان شاراوە، چونکە شارەزایانی قورئان خوێندن نەبێت کەسی تر پێی نازانێ.

(البركوي) لە (احكام تلاوة القران الكريم) لە لاپەڕە (٣٦) **دەڵێت:**

(هەموو ئەو جۆرە هەڵانە حەرامن، چونکە ئەگەر چی کاریگەرییان نییە لەسەر واتای ئایەتەکە، بەڵام کاریگەرییان هەیە لەسەر خودی وشەکە و، ڕەونەق و جوانی پیتەکە لەکەدار دەکات)[١].

حوکمی فێربوونی زانستی تەجوید لەشەرعدا:

زۆربەی زانایان لەسەر ئەوە کۆکن، کە فێربوونی ئەم زانستە فەرزی کفایەیە، ئەگەر کەسانێك پێی هەڵسن ئەوەکانی تر گوناهبار نابن، بەڵام ئەگەر کەسێ پێی هەڵنەسێت هەموویان گوناهبار دەبن، کارپێکردنیشی واتە جێبەجێکردنی یاساکانی لە

١ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٤ - ٤١ .

كاتی خوێندنەوەی قورئان (فرض عین)ە. لەسەر هەموو مووسڵمانێكی پێگەیشتوو (بالغ) با لەڕووی یاساو حوكمەكانیشەوە لێیان شارەزانەبێت[١].

مەسەلەیەكی گرنگ:

دووشێواز هەیە بۆ فێربوونی ئەم زانستە:

١- گوێگرتنی قووتابی بۆ خوێندنەوەی مامۆستا.

٢- خوێندنەوەی قوتابی لەبەردەستی مامۆستا[٢].

زانای پایەبەرز (ملا علی القاري) له لێكدانەوەكەیدا بۆ هۆنراوەی (الجزرية) ڕێگەی دووەمی پێ باشترە، بەڵام زۆرێك لە زانا هاوچەرخەكان كۆكردنەوەیان پێ باشە لە نێوان هەردوو شێوازەكەدا[٣].

سوود: ئەم زانستە بەهیچ شێوەیەك لە ڕێگەی كتێبەوە بە تەواوەتی لێی شارەزانابێت، بەڵكو پێویستە مامۆستایەك هەبێت بۆ فێربوونی.

واتای گشتی كۆپلەی (٢٧ – ٢٨):

كاركردن بە زانستی تەجوید بۆ قوتابی قورئان پێویستە و جەختی لەسەر كراوە، چونكەهەركەسێك قورئان بەبێ تەجوید بخوێنێتەوە گوناهبارە، لەبەرئەوەی خوای گەورە خۆی بەم شێوە دایبەزاندووە، سەدە بە سەدە و دەستە بە دەستە ودەست بە دەستیش بە ئێمە گەیشتووە.

---

١ بڕوانە: الميسر الفريد في علم التجويد / محمد فريد الجمل / ٢٧، احكام التجويد والتلاوة / محمود رأفت الزلط / ٥ .

٢ بڕوانە: الواضح في احكام التجويد / ١١.

٣ بڕوانە: الميسر الفريد / ٥٤.

جۆرەكانی خوێندنەوەی قورئان

٢٩ . وَهُوَ أَيضًا حِلْيةُ التّلاوَة   وَزِيْنَـةُ الأَدَاءِ وَالْقِـرَاءَة

(وَهُوَ) **واتە:** تەجویدكردنی قورئان.

(حِلْيةُ التّلاوَةِ) **واتە:** جوانی خوێندنەوە.

(وَزِيْنَـةُ الأَدَاءِ وَالْقِـرَاءَةِ) **واتە:** ڕازاندنەوەی بە جێهێنانی قورئان و خوێندنەوەی.

أ- (التّلاوَة) **واتە:** خوێندنەوەی قورئان بە دوای یەكدا بەڕێك و پێكی بەپێی ئەو دابەشكردنانەی لە قورئاندا هەیە.

ب- (الأَدَاءِ) **واتە:** فێربوونی قورئان لە مامۆستایانەوە.

ت- (الْقِـرَاءَةِ) بە هەردوو حاڵەتی پێشوو دەوترێت و لەوان گشتگیرترە[١].

١ بڕوانە: الدرر البهية / ٤٠ .

پایەکانی قورئان خوێندن

زانایان دەفەرموون: (خوێندنەوەی قورئان سێ پایەی هەیە):

أ- (التحقيق)[١] **واتە:** خوێندنەوەی قورئان بە هێمنی و لەسەر خۆیی، لە گەڵ تێگەیشتنی واتاکان و چاودێریکردنی یاساکانی تەجوید، ئەم شێوە خوێندنەوە گونجاوە بۆ کەسانی سەرەتایی کە دەیانەوێت فێری قورئان خوێندنەوە بن، بۆ ئەوەی ڕابێن لەسەری.

ب- (الحدر) **واتە:** پەلە کردن لە خوێندنەوەی قورئان هاوکات پارێزگاری کردن لە بنچینەکانی تەجوید و ڕەچاوکردنیان.

ت- (التدوير) خوێندنەوەی قورئان بەشێوەیەکی مام ناوەند لە نێوان حاڵەتی یەکەم و دووەمدا، هاوکات لەگەڵ جێبەجێکردنی یاساکانی تەجوید[٢].

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید جوانی و ڕازاندنەوەیە بۆ خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز.

٣٠. وَهُوَ إِعْطَاءُ الْحُرُوفِ حَقَّهَا مِنْ صِفَةٍ لَهَا وَمُسْتَحَقَّهَا

(وَهُوَ) **واتە:** تەجوید.

(حَقَّهَا) **واتە:** لەو سیفەتە هۆگرانەی لەگەڵ پیتەکاندایە **وەکو:** (همس) و (جهر) و (شدة) و (رخاوة) لەو سیفەتانەی کە باسمان کرد.

---

١ هەندێك لە زانایان لە جیاتی (التحقيق) (الترتيل) بەکاردەهێنن .

٢ بڕوانە: الواضح في احكام التجويد / د.محمد عصام القضاة /١٠ .

(مُسْتَحَقَّهَا) ئەوەی کە لە ئەنجامی بەجێهێنانی سیفەتەکانەوە دروست دەبن، وەکو: ناسککردنەوەی پیتی نزم و، قەڵەو کردنی پیتی بەرز و شتی لەو شێوەیە.

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید بریتیە لەوەی مافی پیتەکان بدرێت وەکو سیفەتە هۆگرەکانیان و، ئەوەش کە دروست دەبێت لە جێبەجێکردنی سیفەتەکانەوە، وەکو بچوك کردن و گەورە کردنەوەی پیتەکان.

٣١. وَرَدُّ كُـلِّ وَاحِـدٍ لأَصْلِـهِ   وَاللَّفْظُ فِـي نَظِيْرِهِ كَمِثْلِهِ

(رَدُّ) **واتە:** گێڕانەوەی هەموو پیتێك بۆ جێگەی دەرچونی سەرەکی خۆی.

(وَاللَّفْظُ فِـي نَظِيْرِهِ) **واتە:** دەربڕینی پیتێکی هاوشێوەی ئەو پیتە لە شوێنێکی تر، ئەگەر دووبارە بووەوە.

(كَمِثْلِهِ) هەر وەکو دەربڕینێتی یەکەم جار.

واتای گشتی:

هەروەها تەجوید واتای ئەوە دەگەیەنێ کە هەموو پیتێك بگێردرێتەوە بۆ مەخرەجی سەرەکی خۆی، ئەگەر پیتێکی تریش هەبو لە جێگەیەکی تر وەکو ئەو پیتە ئەویش بە بێ زیاد و کەم هەمان شێوازی لەسەر جێبەجێ دەکرێت.

٣٢. مُكَمَّلاً مِنْ غَيْرِ مَـا تَكَلُّفِ   بِاللُّطْفِ فِي النُّطْقِ بِـلا تَعَسُّفِ

(مُكَمَّلاً) **واتە:** لە حاڵەتێکدا کە ویستت بە تەواوی قورئان بخوێنیتەوە.

(مِنْ غَيْرِ مَـا تَكَلُّفِ) **واتە:** بەبێ زۆر لە خۆکردن لە کاتی خوێندندا.

(بِاللُّطْفِ) **واتە:** دەربڕینی پیتەکان بە هێمنی و ئاسانی و، بە بێ سنور بەزاندن و بێ زێدەڕەوی و کەمتەرخەمی.

(مَـا) بۆ زیاتر جەخت كردنەوەیە.

واتای گشتی:

لەكاتی دەربڕینی پیت و وشەكانی قورئانی پیرۆزدا، پێویستە بە تەواوی بەبێ زیادەڕەوی ئەو سیفەتانەی باسمانكرد جێ بەجێ بكرێت.

چەند نمونەیەك لە زێدەڕەوی لەكاتی خوێندنەوەی قورئاندا

(إبن الجزري) لە كتێبی (النشر في القراءات العشر)لە لاپەڕە ١٦٩ **دەفەرموێت:**

(وليس التجويد بتمضيغ اللسان ولا بتقعير الفم ولا بتعويج الفك و لا بترعيد الصوت ولا بتمطيط الشد ولا بتقطيع المد ولا بتطنين الغنات ولا بحصرمة الراءات).

تەجوید بریتی نیە لە:

(تمظيغ اللسان) **واتە:** قورئان دەخوێنێ و دەڵێی پارویێكی لە دەمدایە.

(تقعير الفم) **واتە:** فشار خستنە سەر گەروو لەكاتی خوێندنەوەدا، **واتە:** هەموو پیتەكان وەكو پیتی (ع) دەردەكات (تعويج الفك) **واتە:** لاركردنەوەی پیتەكان یان لاركردنەوەی شەویلگەی لەكاتی خوێندندا.

(ترعيد الصوت) لەراندنەوەی دەنگ و، واپیشاندات كە خوێنەر لە ترسی خوا دەگرێت و دەنگی دەلەرزێ واتە وا دەردەكەوێت حاڵەتێكی دروست كراوە[1].

(تمطيط الشد) **واتە:** درێژكردنەوەی ئەو پیتانەی (شدة)دارن و درێژ كردنەوەیان تێدا نیە **بۆنمونە:** (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم).

(تقطيع المد) **واتە:** بڕبڕكردنی پیتی مەدد، **وەكو:** (يـااأيها الذين امنووو).

---

[1] زۆر گریان لەكاتی قورئان خوێندندا، بەتایبەتی ئەگەر خوێنەرەكە بەزۆر خۆی بگرێنی، دوو مەترسی لێ چاوەڕوان دەكرێت: یەكەم مافنەدانی پیتەكان و شێواندنی ئایەتەكان، دووەمیش خوێنەرەكە بەزمانی حاڵ **دەڵێت:** من زۆر لە خوا دەترسم دەگریم لە قورئان خوێندندا، مەگەر گریانێك بەدەستی خۆت نەبێت، بۆیە ئەگەر چی هەندێ بەڵگە و شوێنەوار هاتووە دەربارەی گریان لە قورئاندا، بەڵام لەم ڕۆژگارەی خۆماندا بەدوور نیە لە مەترسی ڕوپامایی (والله أعلم).

(تطنين الغنات) **واتە:** بڕبڕكردنی (غنة) مینگە لە پیتەكانی (غنة) دا **وەكو:** (مننن الجننىنة والنننناس).

(بحصرمة الراءات) **واتە:** ڕاگرتنی هەناسە بە تەواوی لەكاتی دەربڕینی پیتی (ر) و ڕێگەنەدان بە دەركردنی سیفەتی (بينية) تێیدا.

هەموو ئەم نمونانەش مامۆستا (أيمن سويد) لە یەكێك لە وانەكانی لە كەناڵی (اقرأ)ی ئاسمانی باسی كردووە و، هەڵەكانی بەرجەستە كردووە بە نمونە بۆ ئەوەی خوێنەران خۆیانی لێ بە دوور بگرن.

ڕێگەی فێربوونی تەجوید

٣٣. وَلَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ تَرْكِهِ إلاَّ رِيَاضَةُ امْـرِئٍ بِفَكِّهِ

(بَيْنَهُ) لە نێوان تەجوید و

(تَرْكِهِ) لە نێوان لێدوورکەوتنەوەی

(رِيَاضَـةُ) بەردەوامبوونی

(امْـرِئٍ) کەسێکە لە ڕاهێنان

(بِفَكِّهِ) بە شەویلگەی واتە: دەمی.

(طاش كبري زادة) **فەرموویەتی:** دانەر ڕەحمەتی خوای لێبێت وەکو ئەوەی هەستی کردبێت ئەم هەموو بابەتانە قورس بێت لەسەر فێرخوازان و تووشی سەرسام بوونیان بهێنێت بۆیە **فەرموویەتی:** جیاوازی نێوان شارەزاو نەشارەزا لە تەجوید هەرئەوەیە ڕاهێنان بە دەمی بکات و گوێ لە مامۆستایانی قورئان بگرێت، تاکو لێهاتوویی بەدەست بهێنێت[1].

واتای گشتی:

(إبن الجزري) لێرەدا ئامۆژگاریمان دەکات بەردەوام بین لەسەر خۆ ڕاهێنان لەسەر چاك خوێندن و جوان خوێندنەوەی قورئان، چونکە ئەگەر بۆ ماوەیەك فەراموش

---

١ بڕوانە: شرح المقدمة الجزرية / طاش كبري زادة / ١١٩، بەوەرگرتن لە کتێبی الشرح الوجيز / ٦٠.

بكرێت بە جێهێنانی یاساكان بیر دەچنەوە، واتای كۆپلەكەش بە كورتی: (لە نێوان تەجوید و نەمانی هەر ئەوەیە كەسێك بەردەوام بێت لەسەر خۆ ڕاهێنان لەسەر قورئان خوێندنەوە بەشێوەیەكی جوان)[1].

١ بڕوانە: اللمعة البدرية / ٤٢، الدرر البهية / ٤٢ .

بابەتی بچووککردنەوە

بچوککردنەوەی پیتە نزمەکان

لەم بەشەی هۆنراوەکەیدا (إبن الجزري) ڕەحمەتی خوای لێبێت باسی هەندێ بنەما و یاسای پەیوەندی دارمان بۆ دەکات بە تەجویدەوە، کە لە سیفەتەکانەوە سەرچاوە دەگرێت و **دەفەرموێت:**

٣٤. فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرُفِ   وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ

(فَرَقِّقَنْ مُسْتَفِلاً مِنْ أَحْرُفِ) **واتە:** پیتە نزمەکان بچوککەرەوە.

(وَحَاذِرَنْ تَفْخِيمَ لَفْظِ الأَلِفِ) **واتە:** وریاش بە لەوەی پیتی ئەلیف (ا) گەورە بکەیتەوە.

پێناسەی (الترقيق):

لە زمانەوانیدا: لە (الرقة)ەوە هاتوە، **واتە:** لاوازی.

لە زاراوەدا **واتە:** بچوککردنەوەی پیت بە بچوککردنەوەی لە مەخرەج و لاوازکردنی لە سیفەتدا.

پێناسەی (التفخيم):

لە زمانەوانیدا **واتە:** گەورە کردن.

لە زاراوەدا **واتە:** گەورە کردنی پیت بە قەڵەوکردنی لە مەخرەج و، بە هێز کردنی لە سیفەتدا.

لەم کۆپلەیەدا (إبن الجزري) باسی هەندێ یاسای گرنگمان بۆ دەکات سەبارەت بە ڕاستکردنەوەی قورئان خوێندن. پێویستە لەسەر خوێنەر ڕەچاویان بکات، **بۆنمونە:** پیتە نزمەکان واتە پیتەکانی زمانی عەرەبی جگە لە پیتە بەرزەکان هەموو بە بچوکی دەخوێنرێتەوە مەگەر لە حاڵەتێکد ڕیوایەت هەبێت وەکو گەورە کردنەوەی لام لە هەندێ حاڵەتدا. هەروەها هۆشیارمان دەکاتەوە لە گەورە کردنەوەی پیتی ئەلیف (ا)، چونکە لە ڕاستیدا ئەوە مەسەلەیەکی زۆر گرنگە و، لەم ڕۆژگارەدا زۆر بلاّو بوەتەوە و، لە بنچینەشدا لە عەجەمەکانەوە ئەم عادەتە پەیدا بوە)[١].

٣٥. كَهَمْزِ أَلْحَمْدُ أَعُـوذُ إِهْدِنَا　　　أَللَّـهُ ثُـمَّ لاَمِ لِلَّـهِ لَنَـا

زانای پایە بەرز (خالد الازهري) **دەڵێت:**

لێرەدا (إبن الجزري) **هۆشیاری** دەدات کە پیتی (ء) **هەمزە لە چوار جێگەدا بچوك دەکرێتەوە.**

یەکەم: کاتێك بە تەنیشتی پیتی (ح)ەوە بێت، **وەکو:** (الحمد لله رب العالمين) ئەگەر کەسێك بڵێت: لێرەدا هەمزەکە بە تەنیشتی لامەوەیە نەك (ح) **دەڵێم:** قسەکەت تەواوە بەڵام لەبەر ئەوەی پیتی (ل) زەننەدارە وەکو ئەوەیە بوونی نەبێت.

دووەم: لە لای پیتی (ع)، **وەکو:** (اعوذ بالله).

سێ یەم: لە لای پیتی (ه)، **وەکو:** (أهدنا الصراط).

چوارەم: لەلای پیتی لامی ناساندنی گەورە. **وەکو:** (الله الذي) لە پاش ئەوەش فەرمانی کردووە بە بچوککردنەوەی پیتی لام لە وشەی مەزنی (لله) و، جەختیش دەکاتەوە لەسەر دەرخستنی پیتی (ل) **لە** وشەی (لنا) بە هۆی نونەکەی دوای خۆی[٢].

---

١ بروانە: جامع شروح المقدمة الجزرية في علم التجويد/ خالد الازهري و زكريا الانصاري .

٢ بروانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٤٣ .

٣٦. وَلْيَتَلَطَّفْ وَعَلَى اللَّهِ وَلَا الضْ وَالْمِيمِ مِنْ مَخْمَصَةٍ وَمِنْ مَرَضْ

واتە: پێویستە خوێنەر وریا بێت و پیتی (ل) **واتە:** لامی دووەم لە وشەی (وَلْيَتَلَطَّفْ) بچوككاتەوە، چونكە بە تەنیشت پیتی (ط)ە، كە پیتێكی بە هێزە و كارێگەری هەیە لەسەر پیتی (ل)ی تەنیشتی.

هەروەها پێویستە لامی یەكەم لە وشەی (وعلى الله) و (ولا الضّالّين) بچوك بكرێتەوە، چونكە ئەو پیتە گەورانەی پاش خۆیان كاریگەرییان هەیە لەسەر یان.

هەروەها جەخت دەكاتەوە لەسەر بچوككردنەوەی پیتی (م) لە وشەی (مَخْمَصَةٍ)، چونكە زۆربەی خوێنەران لەو پیتەدا هەڵە دەكەن بە هۆی گەورەیی پیتی (خ) ئەوەش هەڵەیەكی نادروستە)[١]، بەهەمان شێوە پێویستە خوێنەر وریابێت نەوەكو پیتی (م) گەورە بكاتەوە لە وشەی (مرض) بەهۆی پیتی (ر)ەوە كە قەڵەوە.

٣٧. وَبَاءِ بَرْقٍ بَاطِلٍ بِهِمْ بِذِي وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالْجَهْرِ الَّذِي

٣٨. فِيهَا وَفِي الْجِيمِ كَحُبِّ الصَّبْرِ وَرَبْوَةٍ اجْتُثَّتْ وَحَجِّ الْفَجْرِ

هەروەها ئامۆژگاریمان دەكات بچوكی پیتی (ب) بپارێزین لەم نمونانەدا.

(بَرْقٍ) بەهۆی دراوسێتی (ر) كە پیتێكی گەورەیە.

(بَاطِلٍ) بەهۆی نزیكی لە پیتی (ط).

١ بڕوانە: شرح طيبة النشر / ١٤٧ بە وەرگرتن لە اللمعة البدرية / ٤٤.

(بِهِمْ بِذِي) بەهۆی ئەوەی بە تەنیشتی دوو پیتی نەرمەوەیە، ئەوەش نەبێت بچوککردنەوەی پیتی (ب) تایبەت بێت بەم شوێنانەوە، بەلاَم نابێت زێدەڕەوی بکرێت لە بچوککردنەوەی پیتی (ب) نەوەکو وەکو (إمالة)ی پێببێت[١].

(وَاحْرِصْ عَلَى الشِّدَّةِ وَالجَهْرِ الَّذِي) **واتە:** هەروەها وریای دەرخستنی ئەو دوو سیفەتەش بە لە پیتی (ب).

(وَفِي الْجِيمِ) **واتە:** هەروەها پێویستە ئەو دوو سیفەتە لە پیتی (ج) یشدا دەربخرێت بە جوانی، ئەگینا مەترسی تێکەڵ بوون هەیە لە نێوان (ب) لەگەڵ (ف) هەروەها (ج) لەگەڵ (ش)دا.

ئینجا چەند نمونەیەکی ئاشکرای لە قورئاندا بۆ هێناوینەتەوە وەکو وشەی (حب) **لە ئایەتی:** {يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللّهِ وَالَّذِينَ آمَنُواْ أَشَدُّ حُبًّا لِّلّهِ}البقرة١٦٥.

(بِالصَّبْرِ) لە ئایەتی {وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ}العصر٣.

(رُبْوَةٍ) لە ئایەتی {وَآوَيْنَاهُمَا إِلَى رُبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ}المؤمنون٥٠.

(اجْتُثَّتْ) لە ئایەتی {اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ}إبراهيم٢٦.

(بِالْحَجِّ) لە ئایەتی {وَأَذِّن فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ}الحج٢٧.

(الْفَجْرِ) لە ئایەتی {وَقُرْآنَ الْفَجْرِ}الإسراء٧٨.

---

١ بڕوانە: شرح طيبة النشر / ١٤٧، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية / ٤٤.
– الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / ٤٤.

بۆ نموونە: ئەگەر ئەو دوو سیفەتەی (إبن الجزري) وریامان دەکاتەوە کە پێویستە دەریخەین لە پیتی (ج) جێبەجێی نەکەین تێیدا وشەی (اجتَث) دەبێتە (اشتَث).

٣٩. وَبَيِّنَنْ مُقَلْقَلا إنْ سَكَنَا   وَإنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ كَانَ أَبْيَنَا

٤٠. وَحَاءَ حَصْحَصَ أَحَطتُّ الْحَقُّ   وَسِينَ مُسْتَقِيم يَسْطُو يَسْقُو

(إبن الجزري) لەم بەشەدا فەرمانمان پێ دەکات سیفەتی قەلقەلە بە ڕوونی دەربخەین لە پیتەکانی (قلقلة)، (ق ط ب ج د) لە کاتی (ساکن) بوونی پیتەکە.

(وَإنْ يَكُنْ فِي الْوَقْفِ) واتە: ئەگەر لەکاتی ڕاوەستان بێت لەسەر پیتەکە، وەکو: (قريبْ).

(كَانَ أَبْيَنَا) **واتە:** پیتی (قلقلة) بە ڕوونتر دەجولێتەوە لە ڕاوەستاندا.

چەند نموونەیەك لەسەر (قلقلة):

- لە کاتی بەردەوام بوون: (يقطعون – وقطر – واجتبيناه – ويدخلون).

- لە کاتی ڕاوەستان دا (خلاق – محيط – بهيج – مجيد).

- جگە لەمانەش کە باسکران، پێویستە ئاگاداری بچوککردنەوەی (ح) ی یەکەم و دووەم بین لە وشەی (حصحص الحق) چونکە بە تەنیشت پیتێکی گەورەوەیە وەکو (ص)، هەروەها لە وشەی (احطت) و (الحق)یشدا بەهۆی دراوسێتی بۆ هەردوو پیتی گەورەی (ط) و(ق) **وەکو:** (الحق من ربك).

بە هەمان شێوە ئاشكراكردن وجوان دەربڕین پێویستە سەبارەت بە بچوككردنەوەی پیتی (س) لە وشەی (مستقیم) (یسطو) لە ئایەتی (یكادون یسطون) و، لە وشەی (یسقو) لە ئایەتی (وجدعليه امة من الناس يسقون)[١].

سوود: ئاگاداركردنەوە دەربارەی بچوك دەربڕینی پیتی (س) كورت هەڵنەهاتووە لەسەر ئەم حاڵەتانە، بەڵكو بابەتێكی گشتی یە لە هەموو حاڵەتێكدا، لە زەنندەداری و بزواوی، بە تەنیشت پیتێكی گەورە بێت یان بچووك[٢].

واتای گشتی هەردوو كۆپلەكە:

پیتی جوڵاو (مقلقل) بە جوانی دەرببڕە لە كاتی (ساكن)یدا، لەكاتی وەستانیشدا، بۆ نمونە وەكو ڕاوەستان لەسەر وشەی (قريب) ڕونتر دەردەكەوێت.

هەروەها پێویستە هەردوو پیتی (ح — س) بە بچوكی بخوێنرێتەوە، بەتایبەتی كاتێك بە تەنیشتی پیتی گەورەوە بن وەكو: (ص — ق).

١ بڕوانە: جامع شروح المقدمة الجزرية / ٥٦ .

٢ بڕوانە: الدرر البهية / ٤٤ .

بابەتی پیتی (ر)

٤١. وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ   كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ

٤٢. إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلا   أَوْ كَانَتِ الْكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلا

(وَرَقِّقِ الرَّاءَ إِذَا مَا كُسِرَتْ) **واته:** هەركاتێك پیتی (ر) ژێر (كسرة) ی هەبوو بە بچووكی بیخوێنەوە، **وەكو:** (رزقا – الريح – ارني).

(كَذَاكَ بَعْدَ الْكَسْرِ حَيْثُ سَكَنَتْ) بە هەمان شێوە بە بچووكی (ترقيق) دەخوێنرێتەوە ئەگەر خۆی (ساكن) بوو، پێش خۆیشی ژێر (كسرة)ی بنچینەیی (اصلي) بێت، **وەكو:** (الفِرْدوس).

(إِنْ لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلِ حَرْفِ اسْتِعْلا) **واته:** ئەگەر پیتی (ر) كەوتە پێش یەكێك لە پیتە بەرزەكانەوە، **وەكو:** (قرطاس – فرقة – لبالمرصاد) لەو حاڵەتەدا گەورە دەكرێتەوە بە هۆی ئەو پیتە گەورانەوە[1].

سوود: لە قورئاندا تەنها سێ پیت لە پیتەكانی (استعلاء) لە پاش پیتی (ر)ەوە هاتوون، كە بریتین لە (ص – ط – ق)[2].

---

١ بڕوانە: اللمعة البدرية / ٤٥ .

٢ بڕوانە: لێكدانەوەی (زكريا الانصاري) بۆ (الجزرية) لە جامع الشروح/٥٩.

(أَوْ كَانَتِ الكَسْرَةُ لَيْسَتْ أَصْلا) **واتە:** ئەگەر لە حاڵەتێکدا (کسرة) ی پیتی (ر) ئەصلی نەبوو، **وەکو:** (ام ارتابوا – ارتبتم) **گەورە** دەکرێتەوە.

ڕوونکردنەوە: ئەگەر پیتی (ر) ساکن بوو، بەهۆی ڕاوەستانەوە-ئیتر بەهەر شێوەیەك بزواوبێت لە حاڵەتی بەردەوامیدا-خۆی لە یەکێك لەم حاڵەتانەی خوارەوە دەبینێتەوە.

یەکەم: پیتی پێشی خۆی سەر (فتحة)ی هەبێت، **وەکو:** (ترمی بشَرَر – ولمن صَبَرْ) گەورە دەکرێتەوە.

دووەم: پیتی پێش خۆی بۆر (ضمة) ی هەبێت، **وەکو:** (بالنذُرْ – الدُّبُرْ – النذُرْ) گەورە دەگرێتەوە.

سێیەم: پیتی پێش خۆی ژێر (کسرة)ی هەبێت، **وەکو:** (یوم عسر) بچوك دەکرێتەوە.

چوارەم: پێش خۆی ئەلفێکی مەددی هەبێت، **وەکو:** (ان الفجارْ – بئس القرار – وقناعذاب النارْ) گەورە دەکرێتەوە.

پێنجەم: پێش خۆی واوێکی مەددی هەبێت، **واتە:** واوی زەنندار (ساکن) کەپیتی پێش خۆی بۆر (ضمة)ی هەبێت، **وەکو:** (لن تبور – ترجع الامور – من في القبور) گەورە دەکرێتەوە.

شەشەم: پێش خۆی یائێکی مەددی هەبێت **واتە:** یائی زەنندار (ساکن) کە پیتی پێش خۆی ژێر (کسرة)ی هەبێت، **وەکو:** (خبیر – یوم عسیر – والحمیر) بچووکدەکرێتەوە.

حەوتەم: پێش خۆی (ي)ێكی زەنندار (ساكن) هەبێت، **وەكو:** (من خير – لا ضير – فالله خير) بچوك دەكرێتەوە.

هەشتەم: پێش خۆی پیتێكی زەنندار (ساكن)ی ڕاستی (صحيح) هاتبێت، پێش ئەو پیتە زەنندارەش پیتێك بێت سەر یان بۆری هەبێت، **وەكو:** (يريدُ الله بكم اليسر – والفجر – سندس خضر) گەورە دەكرێتەوە.

نۆیەم: پێش خۆی پیتێكی نزم (مستفل) بێت و، پێش ئەوەش پیتێكی (مكسور) هەبێت، **وەكو:** (من ذكر – وما علمناه الشعر – ولابكر) بچوك دەكرێتەوە.

دەیەم: لە پێش خۆی پیتێكی بەرز (استعلاء) هاتبێت، پێشی ئەو پیتە بەرزەش پیتێكی ژێردار (مكسور) بێت، لەم جۆرەش لە قورئاندا دوو وشە هاتووە (مصر – القطر) ئەم دوو وشە هەردوو حاڵەتی گەورەكردن و بچوككردن هەڵدەگرن.

سوود: وشەی (مصر) **لە چوار جێگەدا لە قورئاندا هاتووە.**

یەكەم {أَن تَبَوَّءَا لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتاً وَاجْعَلُواْ} يونس٨٧.

دووەم: {وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِّصْرَ لاِمْرَأَتِهِ} يوسف٢١.

سێیەم: {وَقَالَ ادْخُلُواْ مِصْرَ إِن شَاء اللّهُ آمِنِينَ} يوسف٩٩.

چوارەم: {قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ} الزخرف٥١.

سەبارەت بە وشەی (القطْر) **تەنها یەكجار لە قورئاندا هاتووە:**

{وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ} سبأ١٢.

تێبینی: (إبن الجزري) گەورەکردنەوەی پەسەندکردووە لە وشەی (مصر) و بچوککردنەوە لە وشەی (القِطْر) وەکو دانەری کتێبی (أحكام تلاوة القرآن) مامۆستا (محمود خليل الحصري) دەیگێڕێتەوە[1].

هەروەها زانای پایەبەرز ناسراو بە (الشيخ المتولي) لە کتێبی (غنية المقري) لەلاپەرە ٤٨ دەفەرموێت:

والراجح التفخيم في البشر — والفجر ايضاً وكذا بالنذر
وفي اذا يسر اختيارالجزري — ترقيقه وكذا ونذر
ومصر فيه اختار ان يفخمها — و عكسه في القطر عنه فاعلما
وذلك كله بحال وقفنا — والروم كالوصل على مابينا

یانزەیەم: لە پاش پیتی (ر) یائێکی لابراو هەبێت بۆ سوککردنەوە. لەو حاڵەتەشدا هەردوو شێوازی خوێندنەوە هەڵدەگرێت: گەورەکردنەوە و بچوککردنەوە، **ئەمەش لە (٣) وشە لە قورئانی پیرۆزدا هاتووە:**

یەکەم: وشەی (نذر) لە **ئایەتی** (عذابي ونذر) لە شەش جێگە.

دووەم: وشەی (يسر) لە **ئایەتی** (والليل اذا يسر).

سێیەم: وشەی (الجوار) لە سێ ئایەتدا هاتووە:

---

[1] چونکە لەکاتی خوێندنەوە و ڕۆیشتن (وصل) رائی مصر (فتحە)ی لەسەرە، تەنها بە قەڵەوی دەخوێنرێتەوە، بۆیە لەکاتی وەستان لەسەری بە ئیعتیباری ئەصل فەتحەکە ئەرجەح وایە بە قەڵەوی بخوێنرێتەوە، بەڵام (القِطر) (مقاف إليه و مكسور)ە لەکاتی خوێندن و (وصل)دا تەنها بە سووککردنەوە دەخوێنرێتەوە، جا لەکاتی ڕاوەستان بچووککردنەوە پەسەندە. ((م.دڵێر گەرمیانی))

{وَمِنْ آيَاتِهِ الْجَوَارِ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ} الشورى٣٢.

{وَلَهُ الْجَوَارِ الْمُنشَآتُ فِي الْبَحْرِ كَالْأَعْلَامِ} الرحمن٢٤ .

{الْجَوَارِ الْكُنَّسِ} التكوير١٦.

سوود: بنەمایەكی ئاسان هەیە زۆربەی حاڵەتەكانی پیتی (ر) دەگرێتەوە.

هەركاتێك پیتی (ر) سەرو بۆری هەبوو گەورەدەكرێتەوە، ئەگەر ژێری بوو بچووك دەكرێتەوە، لەهەر شوێنێكی وشەدا بێت ئەگەر زەننەداربوو (ساكن)، تەماشای پیتی پێش خۆی دەكەین، ئەگەر ئەو پیتە سەروبۆری هەبوو گەورەی دەكەینەوە ئەگەر ئەو پیتە ژێری بوو بچوكی دەكەینەوە.

ئەگەر پیتی (ر) (ساكن) بوو، پیتی پێشی خۆیشی هەر ساكن بوو، تەماشای پیتی پێشتر دەكەین و هەمان یاساكانی بەسەردا جێ بەجێ دەكەین، تەنها ئەگەر لە حاڵەتێكدا پیتی پێش (رْ)ی (ساكن) (ي) مەددی یان (لین) بێت ئەوە بچوك دەكرێتەوە **وەكو:** (خيرْ – طيرْ)[1].

---

١ مامۆستا (احمد عامر) ئەم بنەمایەی باس كرد لە كەناڵی (الليبية)ی ئاسمانی .

بابەتی گەورەکردنەوە

پیتی (ل):

٤٤ . وَفَخِّمِ اللاَّمَ مِنِ اسْمِ اللَّهِ　　عَنْ فَتْحٍ أَوْ ضَمٍّ كَعَبْدُ اللَّهِ

واته: وشەی مەزنی (اللّهِ) بە گەورە بخوێنەوە ئەگەر پیتی پێش خۆی (فتحة) یان بۆر (ضمة)ی هەبوو، **وەکو:** (وقال الله انی معكم) (وانه لما قام عبدالله) (قل الله اسرع مكرا)[١].

حاڵەتەکانی وشەی مەزنی (الله) لە تەجویددا:

١- خوێندنەوەی بە گەورەیی (تفخيم).

٢- خوێندنەوەی بە شێوازی (ترقيق).

حاڵەتەکانی گەورە کردنەوەی:

* ئەگەر پێش وشەی (الله) (فتحة) بێت، **وەکو:** {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} الإخلاص١.

یان وشەکە خۆی بەسەر (فتحة) دەستی پێ کردبێت، **وەکو:** {الله الصمد} الإخلاص٢.

پێویستە وریاش بیت هەمزەکەی گەورە نەکەیتەوە.

* ئەگەر پێش وشەی (الله) بۆر (ضمة) هاتبێت، **وەکو:** {نَارُ اللَّهِ الْمُوقَدَةُ}الهمزة٦.

---

[١] لێکدانەوەی زانایان (خالد الازهري) و (زكريا الانصاري) بۆ ئەم کۆپلەیە لە جامع الشروح/٦١.

* ئه‌گه‌ر پێش وشه‌ى (الله) پيتێكى زه‌نه‌دار (ساكن) بێت وپێش ئه‌و (ساكن)ه‌ش (فتحة) بێت، **وه‌كو:** {وَأَنَّهُ كَانَ يَقُولُ سَفِيهُنَا عَلَى اللَّهِ شَطَطاً} الجن٤ .

- ئه‌گه‌ر پێش وشه‌ى (الله) پيتێكى زه‌نه‌دار (ساكن) بێت و، پێش ئه‌و (ساكن)ه‌يش (ضمة)ى هه‌بێت، **وه‌كو:** {أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاتَّقُوهُ وَأَطِيعُونِ} نوح٣.

حاڵه‌ته‌كانى به (ترقيق) خوێندنه‌وه‌ى وشه‌ى مه‌زنى (الله):

- ئه‌گه‌ر ژێر (كسرة)ه‌يه‌كى ئه‌صڵى له پێشه‌وه بێت، **وه‌كو:**

{قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ} الزمر٤٦ .

{وَمَا النَّصْرُ إِلاَّ مِنْ عِندِ اللَّهِ} الأنفال١٠.

- ئه‌گه‌ر پێش وشه‌كه (كسرة)ه‌يه‌كى (عارض) هه‌بێت، **وه‌كو:**

{لِمَ تَعِظُونَ قَوْماً اللَّهُ مُهْلِكُهُمْ} الأعراف١٦٤، به (قومَنِ الله) ده‌خوێنرێته‌وه.

- ئه‌گه‌ر پێشه‌وه‌ى خۆى (ساكن) بێت و، پێش ئه‌و (ساكن)ه‌يش (كسره) بێت، **وه‌كو:** {وَيُنَجِّي اللَّهُ الَّذِينَ اتَّقَوا بِمَفَازَتِهِمْ} الزمر٦١ .

کەورەکردنەوەی پیتەکانی (استعلاء و إطباق)

٤٥ . وَحَرْفَ الاسْتِعْلاَءِ فَخِّمْ وَاخْصُصَا   لاَطْبَاقَ أَقْوَى نَحْوَ قَالَ وَالْعَصَا

(إبن الجزري) لێرەدا داوامان لێ دەکات پیتەکانی (استعلاء) بەرزکەینەوە کە بە پێی پلەی بە هێزییان بەم شێوەن: (ط – ض– ص – ظ – ق – غ – خ) بەتایبەتیش لە نێوانیان دا پیتەکانی (اطباق) کە بریتین لە (ص – ض – ط – ظ) چونکە ئەم چوارە بەرزترین پیتەکانی (استعلاء)ن.

زانیاریەکی گرنگ:

هەموو پیتێك لە پیتەکانی (استعلاء) پێنج پایەی هەیە لە بەرزی دا بەم شێوەی لای خوارەوە:

١– پیتی (استعلاء) سەر (فتحة)ی هەبێت و، پیتی ئەلیفی (ا)ی بەدوادا هاتبێت، وەکو: (الطامة – یضاعف – ظالمین – قائلون – غافلین – خائنین).

٢– پیتی (استعلاء) سەر (فتحة)ی هەبێت و، ئەلیفی بەدوادا نەیەت، وەکو: (طلبا – ضربتم – صبر – ظلم – غضب – خلق).

٣– پیتی (استعلاء) بۆر (ضمة)ی هەبێت، وەکو: (وطُبع – فضُرب– صُرفت – ظُلم – قُتل – غُلبت – خُلقوا).

٤– پیتی (استعلاء) زەننەدار (ساکن) بێت، وەکو:

(یطْبع – یضْرب – فاصْبر – لایظْلم – یقرؤون – یغْلب – یخْلق).

٥ – پیتی (استعلاء) ژێر (کسرة)ی هەبێت، وەکو:

(بِطْرت – ضِعافاً – صِراط – ظِلال – قِتال – غِطائك – خلال).

کەواتە هەر پیتێکی بەرز پێنج پایەی هەیە، لە هەموویان بەرزتر پیتی (ط)ە کە ئەلیفی (ا) بەدوادا بێت، پیتی (خ)یش کە ژێر (کسرة)ی هەبێت لە کۆتایی هەموویان دێت لە ڕوی بەهێزییەوە)[1].

واتای گشتی:

پێویستە پیتەکانی (استعلاء) واتە: پیتە بەرزەکانی (خص ضغط قظ) بە گەورەیی دەربڕیت، بەتایبەتی پیتەکانی (اطباق) لەنێوانیان دا کە بریتین لە (ض – ص– ط – ظ).

٤٦ . وَبَيِّنِ الإِطْبَاقَ مِنْ أَحَطتُّ مَعْ بَسَطتَّ وَالْخُلْفُ بِنَخْلُقْكُمْ وَقَعْ

(وَبَيِّنِ الإِطْبَاقَ) **واتە:** لە پیتی (ط) لە فەرموددەی خوای گەورە: (فقال احطت)

هەروەها ئایەتی (لَئِن بسطت) و، ئەو جۆرە ئایەتانە بۆ ئەوەی پیتی (ط) لەگەڵ پیتی (ت) تێکەڵ نەبن چونکە مەخرەجیان واتە جێگەی دەرچونیان یەك جێگەیە.

(وَالْخُلْفُ) **واتە:** **لە نێوان زانایان دا جیاوازی هەیە دەربارەی هێشتنەوەو نەهێشتنەوەی سیفەتی بەرزی پیتی (ق) لەگەڵ تێهەڵکێشکردنی لە وشەی** (نَخْلُقْكُمْ) **لە ئایەتی** (الم نخلقكم)**، نەهێشتنیشی بەلای (إبن الجزري) ەوە پەسەندە وەکو خۆی بڕیاری داوە لە کتێبی** (التمهيد)**دا.**

---

١ یەکێك لە زنجیرە وانەکانی مامۆستا (ایمن سوید) لە تەجوید، باسی ئەم مەسەلە دەکات لە کەناڵی (اقرأ).

هەندێ ئاگاداری
لە مەڕ بەکارهێنانی سیفەتی پیتەکان

٤٧ . وَاحْرِصْ عَلَى السُّكُونِ فِي جَعَلْنَا   أَنْعَمْتَ وَالْمَغْضُوبِ مَعْ ضَلَلْنَا

واتە: ئەی خوێنەری قورئانی پیرۆز، ئامۆژگارییەکت دەکەم وریای دەرخستنی (سکون) بیت لە پیتی (ل) لە وشەی (جَعَلْنَا)، هەروەها ئاگاداری (سُّكُون)ی هەردوو پیتی (نْ) لە (أَنْعَمْتَ) و (غ) لە (الْمَغْضُوبِ) و، لامی دووەم لە (ضَلَلْنَا) بەجوانی دەریان برە، بێگومان تێبینیش کراوە کە خەڵکانێکی زۆر ئەم پیتانە دەجوڵێننەوە لە خوێندنەوەی سورەتی (الفاتحة) ئەوەش هەڵەیەکی ئاشکرایەو لەحنێکی قەدەغەکراوە.

٤٨ . وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ مَحْذُورًا عَسَى   خَوْفَ اشْتِبَاهِهِ بِمَحْظُورًا عَصَى

(وَخَلِّصِ انْفِتَاحَ) **واتە:** سیفەتی جیابونەوە (انفتاح) لە پیتی (ذ) ئاشکرابکە بۆ نمونە لە ئایەتی (إن عذاب ربّك كان محذورا) نەوەکو لەگەڵ پیتی (ظ) تێکەڵ بێت وەکو لە وشەی (مَحْظُورًا) لە ئایەتی: {وَمَا كَانَ عَطَاء رَبِّكَ مَحْظُوراً} الإسراء٢٠.

هەروەها کەمتەر خەمی مەکە لە دەربڕینی سیفەتی (انفتاح) لە پیتی (س) نەوەکو تێکەڵ بێت لەگەڵ (ص) کە سیفەتی (اطباق)ی تێدایە و، زمان بەرز دەبێتەوە بۆ لای مەلاشوو، وەکو لە وشەی (عَصَى) لەم ئایەتەدا هاتووە (وعصى آدم ربه).

چونکە مەخرەجی (ذ، ظ) هەروەها (س، ص) یەك مەخرەجە بۆیە پێویستە بە سیفەتەکانیان جیاکرێنەوە.

واتای گشتی ئەم كۆپلەیە:

ئەی خوێنەری قورئانی پیرۆز، پیتی (ذ، س) بە سیفەتی (انفتاح) لە پیتی (ظ، ص) جیاكەرەوە چونكە ئەوان (اطباق) یان تێدایە، ئەگینا وشەی (مَحْذُورًا) و (عَسَى) لەگەڵ (حَظُورًا) و (عَصَى) تێكەڵ دەبن.

٤٩. وَرَاعِ شِـدَّةً بِـكَافٍ وَبِـتَا   كَشِرْكِكُمْ وَتَتَوَفَّى فِتْنَتَا

(وَرَاعِ شِـدَّةً) **واتە:** پارێزگاری بكە لە سیفەتی بەهێزیی (شدە).

(بِـكَافٍ وَبِـتَا) **واتە:** كە لە ئەو دوو پیتەدا هەیە، بەوەی كە ڕێگە نەدەیت كە هەناسە لەگەڵ ئەو پیتانەدا ڕێبكات.

(ك) بۆ نمونە لە وشەی (شِرْكِكُمْ) لە ئایەتی: {وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بِشِرْكِكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكَ مِثْلُ خَبِيرٍ}فاطر١٤، **هەروەها وشەكانی:** (تَتَوَفَّاهُمُ) وەكو نمونەی پیتی (ت) لە فەرمودەی خوای گەورە: {الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ}النحل٢٨ و، (فِتْنَةً) لە فەرمودەی پەروەردگاری مەزن: {وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً} الأنفال٢٥.

تێبینی: زۆركەس زێدەڕەوی دەكەن لە دەرخستنی سیفەتی (همس) لە (ك) و (ت) بە شێوەیەك پیتێكی تری لێ پەیدا دەبێت، وەكو پیتی (هـ) لە (ك) و (س) لە (ت) پەیدادەكەن، بەم شێوەیەش سیفەتی (رخاوة) دەدەنە ئەو پیتە كە خۆی لە بنچینەدا نیەتی، بۆیە پێویستە ڕەچاوی ئەوە بكرێت ئەو دوو پیتە دوو پیتی بەهێزن و، نابێت هەوا لەگەڵ دەربڕینیاندا ڕێ بكات ئەمەش ڕێگر نیە لەوەی هەناسە بەشێوەیەكی كەمو لاواز لە گەڵیان دا دەربچێت بە تایبەتی لەكاتی ڕاوەستان دا.

✿✿✿

بابەتی تێهەڵكێش كردنی
(متماثلین) و (متجانسین) و (متقاربین) و (متباعدین)

واتە: لێكچوو و هاوچەشن ونزیك لەیەكتری ودوور لە یەكتری.

٥٠. وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنْ   أَدْغِمْ كَقُلْ رَبِّ وَبَلْ لاَ وَأَبِنْ

٥١. فِي يَوْمِ مَعْ قَالُوا وَهُمْ وَقُلْ نَعَمْ   سَبِّحْهُ لاَ تُزِغْ قُلُوبَ فَالْتَقَمْ

پێناسەی زاراوەكان:

(المتماثلین) (لێكچوو) **واتە:** دوو پیتی هاوشێوە لە مەخرەج و لە سیفەت دا **وەكو:** (ت، ث).

(المتجانسین) هاوچەشن، **واتە:** دوو پیتی هاوشێوە لە مەخرەج و جیاواز لە سیفەت **وەكو:** (د – ظ) (ل – ر).

(الإدغام)، **واتە:** تێهەڵكێشانی دوو پیت لە یەك پیتدا.

(وَأَوَّلَى مِثْلٍ وَجِنْسٍ إِنْ سَكَنْ) **واتە:** ئەگەر پیتی یەكەمی دوو پیتە لێكچووەكە یان هاوچەشنەكە زەننەدار (ساكن) بوو، تێهەڵكێشی بكە لەگەڵ پیتی دووەم دا، نمونەیەكیشی هێناوەتەوە بۆ هاوچەشن كە بریتی یە لە (قل رب) لە پاش تێهەڵكێشانەكە دەبێتە (قُرَّبّ) نمونەیەكی تریشی هێناوەتەوە بۆ لێكچوو كە بریتی یە لە (بل لا) پاش ادغام دەبێتە (بلّا).

(وَأَبِنْ) **واتە:** ئەم نمونانەی خوارەوە تێهەڵكێشی مەكە:

(فِي يَوْمٍ) لە ئایەتی {فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ}المعارج٤.

یان (قَالُوا وَهُمْ) لە ئایەتی {قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ}الشعراء٩٦.

واتە: ئەگەر پیتی یەکەم مەد بوو (ادغام) ناکرێت.

هەروەها لامی زەنندار دەردەخرێت لەلای (ن)دا، وەکو: {قُلْ نَعَمْ وَأَنتُمْ دَاخِرُونَ} الصافات١٨.

هەروەها (ح) ی زەنندار لەلای پیتی (ه) دەردەکەوێت و (ادغام) ناکرێت، چونکە پیتەکانی گەروو دوورن لە تێهەڵکێشانەوە، بە هۆی قورسی ئەوکارە.

سوود: بنەمایەکی گرنگ هەیە لە زانستی (تجوید) دا **دەڵێت:** هیچ پیتێك لە پیتەکانی گەروو (حلق) تێهەڵکێش ناکرێت لەگەڵ پیتێك لە خۆی خوارتر پیتی هائیش لە خوارەوەی پیتی (ح)ە.

هەروەها (غ) لەلای (ق) دا دەردەخرێت، **وەکو:** {رَبَّنَا لاَ تُزِغْ قُلُوبَنَا}آل عمران٨. بەهۆی جیاوازییانەوە، (غ) لە پیتەکانی گەرووە و، (ق) لە لای زمانە بچکۆلەدایە.

بەهەمان شێوە پیتی (ل) لەگەڵ (ت) دەردەخرێت و (ادغام) ناکرێت، **وەکو:** {فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ} الصافات١٤٢، لەبەر دووری مەخرەجەکانیان.

واتای گشتی هەردوو کۆپلەکە:

لە حاڵەتێکدا دووپیت لێکچوبن یان هاوچەشن، ئەگەر یەکەمی ئەو دوو پیتە زەنندداربوو لەگەڵ پیتی دووەم دا تێهەڵکێشی بکە.

وەکو: (قل رب) و (بل لا).

بەلأم نابێت تێهەڵکێش بکرێت ئەگەر:

پیتی یەکەم پیتی مەدد بوو، **وەکو:** (فِي يَوْمٍ)، (قَالُواْ وَهُمْ).

لامی زەننەدار لەگەڵ نون دا، **وەکو:** (قل نعم).

حائی زەننەدار لەگەڵ (ه)، **وەکو:** (سبحه).

(غ) لەگەڵ (ق) دا، **وەکو:** (ربنا لاتزغ قلوبنا).

(ل) لەگەڵ (ت)دا، **وەکو:** (فالتقمه).

ڕوونکردنەوە:

کەدوو پیت بەدوای یەکدا بن، لە چوار حاڵەت بەدەر نین:

یان لێکچون یان هاوچەشن یان نزیك لەیەکترن یان دوور لەیەکترن.

یەکەم: لێکچوو (متماثلان):

ئەو دوو پیتەیە کە یەکیان گرتووە لە مەخرەج و سیفەتدا، وەکو دوو پیتی (ب) لە (اضرب بعصاك) یان دوو (د) لە (وقد دخلوا) یان دوو (ل) لە (قل لن) یان دوو (ن) **وەکو:** (ومن نعمره).

سوود: (المتماثلان) لیکچوو دابەش دەبنە سێ بەشەوە:

لێکچووی بچووك – لێکچووی گەورە – لیکچووی ڕەها.

لێکچووی بچووك: پیتی یەکەم زەننەدار (ساکن) بێت و، دووەم بزواو (متحرك) **وەکو:** (من نعمره – قلْ لن – إضرب بعصاك) ئەم جۆرەش جێگەی باسکردنمانەو پێویستە (ادغام) بکرێت.

متماثلان: هەردوو پیتەکە بزواو (متحرك) بن، **وەکو:** (السماءِ إن – إنه هوَ – الرحيم ملك) حوکمی ئەم بەشە دەرحستن (اظهار)ە، لەلای (حفص) و هاوبۆچوونەکان.

لێکچووی ڕەها: پیتی یەکەم بزواوبێت و، دووم زەننەدار **وەکو:** (نَسخ – ممنون) (إظهار) دەکرێت لەلای هەموو پێشەوایانی خوێندنەوەی قورئان.

دووەم: (المتجانسان) هاوچەشن:

ئەو دوو پیتەیە کە یەکیان گرتووە لە مەخرەج داو، لە سیفەتدا جیاوازن، ئەمەش دەبێتە سێ جۆرەوە: هاوچەشنی بچووك و گەورەو ڕەها.

هاوچەشنی بچووك، پێویستە تێهەڵکێش (ادغام) بکرێت، بۆنمونە:

١. (د) و(ت) **وەکو:** (كِدت) (قد تبَيّنَ).

٢. (ت) لە (د – ط) **وەکو:** (اجيبت دعوتكما) و(ودّت طائفة).

٣. (ذ) لە (ظ) **وەکو:** (إذ ظلموا).

٤. (ط) لە (ت) **وەکو:** (بسطت) بەڵام تێهەڵکێشانێکی ناتەواوە (إدغام ناقص)، **واتە:** سیفەتی بەرزی لە (ط)دا هەردەمێنێتەوە.

٥– (ق) لە (ك) دا لە وشەی (نخلقكّم) (حفص) بە دوو شێوە دەیخوێنێتەوە: تێهەڵکێشکردنی تەواو ناتەواو.

٦– (ث) لە (ذ) دا، لە ئایەتی (يلهث ذّلك) (حفص) بە (ادغام) دەیخوێنێتەوە.

٧– (ب) لە (م) دا، لە ئایەتی (اركب مّعنا) (حفص) بە (ادغام) دەیخوێنێتەوە.

هاوچەشنی گەورە: وەكو: (الصالحات طوبى — مريم بهتاناً) **(اظهار) دەكرێت.**

هاوچەشنی ڕەها وەكو: (يم يشكر)؟ **(اظهار) دەكرێت.**

سێ یەم: نزیك لە یەكتری (المتقاربان):

ئەو دوو پیتەیە لە مەخرەج دا جیاوازن و، لە سیفەتدا نزیكن، ئەویش دابەش دەبێت بۆ سێ بەش: بچووك و گەورەو ڕەها.

نزیك لە یەكتری بچووك: وەكو: (اورثتموا — يرد ثواب).

نزیك لە یەكتری گەورە: وەكو: (نفقد صواع — بعد ضراء).

نزیك لە یەكتری ڕەها: وەكو: (لن — فضرب).

هەموو ئەمانەش (اظهار) دەكرێن، تەنها لە حاڵەتی لامی زەننەدار لەگەڵ (ر) **وەكو:** (قل رب — بل رفعه).

مامۆستا (محمود خليل الحصري) ڕەحمەتی خوای لێبێت لە كتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) دا لاپەرە (١٣٠) فەرموویەتی:

(ل) و (ر) لەسەر ڕێڕەوی (الفراء) و هاوبۆچونەكانی بە هاوچەشن دەژمێردرێ بە هۆی یەككرتنەوەیان لە مەخرەج دا، بەلاَم لەسەر ڕێڕەوی جومهور كە (الشاطبي و الجزري)یشیان تێدایە، بە (متقاربين) واتە: نزیك لە یەكتری دادنرێن چونكە لە یەكترەوە نزیكن لە ڕووی مەخرەج و سیفەتەوە.

چوارەم: (المتباعدان) دوور لە یەكتری:

ئەو دوو پیتەیە كە لە مەخرەج و سیفەتدا دوورن لە یەكتری، ئەویش بە هەمان شێوە دەبێتە سێ بەشەوە: بچووك و گەورەو ڕەها.

بابەتی (ض) و (ظ)

ئەمە یەکێکە لە گرنگترین باسەکانی تەجوید، کە (إبن الجزري) باسی هەندێ لەو حاڵەتانەمان بۆ دەکات کە خوێنەران تێی دەکەون، وەکو:

دەربڕینی (ض) وەکو پیتی (ظ)، یان تێهەڵکێش کردنی لەوشەی (أفضّم) و، شتی تریش کەدواتر باسی دەکەین بەپشتیوانی خوای گەورە.

٥٢. وَالضَّادَ بِاسْتِطَالَةٍ وَمَخْرَجِ مَيِّزْ مِنَ الظَّاءِ وَكُلُّهَا تَجِي

(مَيِّزْ) واتە: پیتی (ض) لە (ظ) جیابکەرەوە بە دوو شت:

١- بە سیفەتی درێژبوونەوە (إستطالة)، چونکە دەستپێکردنی (ضاد) لە سەرەتای قەراغی زمانەوەیە بۆ کۆتاییەکەی. تاکو دەگاتە مەخرەجی پیتی (ل)، بە هۆی ئەو سیفەتە بە هێزانەشەوە کە هەیەتی وەکو: (جهر) و (اطباق) و(إستعلاء) پیتێکی تریش نییە لە نێو پیتەکاندا ئەوندەی (ض) لە سەر زمان قورس بێت، هەر بۆیە لە دەربڕینیدا خەڵکی جیاوازن. هەندێکیان بە (ظ) و هەندێکیان بە (د) و (ط) دەریدەکەن.

یان بە شێوازێك دەریدەبڕن کە بۆنی (ذ)ی لێبێت.

(وَكُلُّهَا تَجِي) واتە: هەموو ئەو وشانەی کە پیتی (ظ)ی تێدایە لە قورئاندا، **لەو حەوت کۆپلەی لای خوارەوە دەیانخەینە ڕوو.**

٢- بە جێگەی دەرچوونی پیتەكە (مخرج)، چونكە (ض) لە قەراغی زمانەوە دەردەچێت و(ظ) لە سەرەتای زمانەوە دەردەچێت.

بۆچوونی (دكتۆر غانم قدوري الحمَد):

ئەم توێژەرە لەبارەی سیفەتی (الإستطالة) لە پیتی (ض) دەڵێت:

وادیارە ئەم سیفەتە لە خوێندنەوەی زۆربەی قورئانخوێنانی ئەم سەردەمەی خۆماندا بەدینەهاتووە، چونكە بەزۆری لە مەخرەجی(د،ط،ت)ەوە دەریدەكەن، كورتەی كێشەی دەربڕینی ئەم پیتەش لەم ڕۆژگارەی خۆماندا ئەوەیە؛ خوێنەرانی قورئان سیفەتی توندی (الشدّة)ی پێدەدەن و، لەجێگەی دەرچوونی پیتی (ط)ەوە دەریدەبڕن بەزۆری، هەندێكیشیان سیفەتی نەرمیی (الرّخاوة)ی پێدەدەن، ئەم دوو شێوازەش هەڵەن و ناگونجێن لەگەڵ ئەو باسانەی لە كتێبەكاندا دەربارەی (ض) هاتوون، چاكتریشە خوێنەر لەم سەردەمەدا بەپێی ئاڕاستەی مامۆستاكەی ئەو پیتە بخوێنێتەوە و، واز لە كێشەی پیتی (ض) بهێنێت بۆ توێژینەوە مێژووییەكان[١].

٥٣ . فِي الظَّعْنِ ظِلَّ الظُّهرِ عُظْمِ الحِفْظِ   أَيقِظْ وَأَنظُرْ عَظْمِ ظَهرِ اللَّفْظِ

(ظَعْنِ) **واتە: گەشت، تەنها لە یەك جێگەدا لە قورئان هاتووە:** {يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ} النحل٨٠.

(ظِلَّ) **واتە:** سێبەر، **لە بیست و دوو جێگەی قورئاندا هاتووە، وەكو:** (ظلا ظليلا – يوم الظلة – وظللنا).

---

١ الشرح الوجيز على الجزرية / ٥٣-٥٤.

(الظُّهْرِ) واتە: نیوەڕۆ، لە دوو جێگەی قورئاندا هاتووە: {وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُم مِّنَ الظَّهِيرَةِ}النور٥٨، {وَحِينَ تُظْهِرُونَ}الروم١٨.

(عُظْمِ) واتە: مەزنی، **لە (١٠٣) جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (العلي العظيم – اعظم درجة – ميلا عظيما).

(الحِفْظِ) واتە: پاراستن، **لە چل و دوو جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** (وما انا عليكم بحفيظ – ولا يؤوده حفظهما – حافظوا على الصلوات).

(أيقِظْ) لە (اليقظة)ەوە هاتووە، **واتە:** بێداری، تەنها لە یەك ئایەتدا باسکراوە: {وَتَحْسَبُهُمْ أَيْقَاظاً}الكهف١٨.

(أنظُرْ) واتە: چاوەڕوانی، **لە بیست جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (ولا هم ينظرون – انظرونا نقتبس من نوركم).

(عَظْمِ) واتە: ئێسك، **لە پانزە جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (وهن العظم – رفاتا و عظاما – عظاما نخرة).

(ظَهْرِ) واتە: پشت، **لە شانزە جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** (وراء ظهورهم – على ظهورهم – الذى انقض ظهرك).

(اللَّفْظِ) واتە: وشە، **لە یەك جێگەی قورئاندا هاتووە:** (ما يلفظ من قول).

٥٤. ظَاهِرْ لَظَى شُوَاظُ كَظْمٍ ظَلَمَا أُغْلُظْ ظَلاَمَ ظُفُرٍ اُنْتَظِرْ ظَمَا

(ظَاهِرْ) پێچەوانەی (باطن)، شەش واتای هەیە، لە چل و یەك جێگەی قورئاندا باسکراوە: (ظاهر الاثم -الظاهر و الباطن - وظاهره من قبله العذاب).

(لَظَى) یەکێکە لە ناوەکانی دۆزخ خوا پەنامان بدات، تەنها لە دوو ئایەتدا باسکراوە: {نَاراً تَلَظَّى} الليل١٤، {كلا انها لظى} المعارج ١٥.

(شُوَاظُ) **واتە:** بڵێسەی بێ دوکەڵ، **لە یەك جێگەی قورئاندا باسکراوە:** {يُرْسَلُ عَلَيْكُمَا شُوَاظٌ مِّن نَّارٍ وَنُحَاسٌ فَلَا تَنتَصِرَانِ }الرحمن٣٥.

(كَظْمٍ) **واتە:** خواردنەوەی ڕق و قین و دەرنەبڕینی، **لە شەش جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** {وَالْكَاظِمِينَ الْغَيْظَ}آل عمران١٣٤.

(ظَلَمَا) **واتە:** ستەم، یان دانانی شت لە جێگەی نەگونجاوی خۆی، **لە دووسەدو هەشت جێگەی قورئاندا باسی هاتووە، وەکو:** (الظالمين - ظالم).

(أُغْلُظْ) لە (الغلظة)ەوە هاتووە **واتە:** زبری، **لە سیانزە جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** (غليظ القلب - واغلظ عليهم).

(ظَلاَمَ) **واتە:** تاریکی، زانایان جیاوازیان لە نێواندایە سەبارەت بە ژمارەی باسکردنی لە قورئاندا، (إبن الجزري) لە کتێبی (التمهيد)لاپەڕی/٨٠ **فەرموویەتی:**

بیست و شەش جار باسکراوە، بەڵام کوڕەکەی کە ناسراوە بە (إبن الناظم) دەڵێ سەد جار باسکراوە لە قورئاندا.

بەڵام بۆچوونی پەسەند ئەوەیە کە *(إبن الجزري)* هەڵیبژاردووە کە بیست و شەش جێگەیە، **هەندێ زانای گەورەش لە سەر ئەم بۆچوونەن، وەکو:** (علی النوري الصفاقسی) لە کتێبی (تنبیة الغافلین) لاپەڕەی٧٤، هەروەها (الملا علي القاري) و (إبن بالوشة) لە (شرح المقدمة الجزرية) لاپەڕەی /٣٥، نموونەی ئەم وشە لە قورئاندا: (فِي ظلمات).

(ظُفُرٍ) **واتە:** نینۆك، **لەیەك جێگەی قورئاندا باسکراوە:** {حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفُرٍ}الأنعام١٤٦.

(أنتَظِرْ) **واتە:** چاودێریکردن، **لە بیست و شەش جێگەی قورئاندا هاتووە، وەکو:** (قل انتظروا) (هل ينظرون).

(ظَمَا) **واتە:** تینوێتی، **لە سێ جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** {لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ}التوبة١٢٠، {وَأَنَّكَ لَا تَظْمَأُ فِيهَا}طه١١٩.

٥٥ . أَظْفَرَ ظَنًّا كَيْفَ جَا وَعَظْ سِوَى عِضِينَ ظَلَّ النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى

(أَظْفَرَ) **واتە:** سەرکەوت، **لەیەك جێگەی قورئاندا هاتووە** { مِن بَعْدِ أَنْ أَظْفَرَكُمْ عَلَيْهِمْ}الفتح٢٤.

(ظَنًّا كُيفَ جَا) **واتە:** وشەی (ظن) کە گومان دەگەیەنێ لەهەر جێگەیەکی قورئاندا هاتبێت — **لە شەست و نۆ جێگەی قورئاندا بە هەموو واتاکانیەوە هاتووە وەکو:** (يظنون ــ ظننتم).

(وَعَظْ) لە (وَعْظْ)ەوە هاتووە، **واتە:** ئامۆژگاری، بۆچوونی پەسەند ئەوەیە **لە بیست وچوار جێگەی قورئاندا هاتووە وەکو:** (وموعظة ـ وعظهم ـ توعظون) (سوى عضين) **واتە:** وشەی (عضين) بە (ظ) نیە لە ئایەتی: {الَّذِينَ جَعَلُوا الْقُرْآنَ عِضِينَ} الحجر٩١.

(ظَلَّ) **واتە:** بەردەوام بوو، **لەنۆ جێگەی قورئاندا باسکراوە، وەکو:** {ظَلَّ وَجْهُهُ} النحل٥٨، {فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ} الواقعة٦٥.

(النَّحْلُ زُخْرُفٍ سَوَى) **واتە:** دووانی بریتین لەئایەتێکی هاوشێوە لە هەردوو سورەتەکەدا (٥٨/ النحل ـ ١٧/ الزخرف).

٥٦ . وَظَلْتُ ظَلْتُمْ وَبِرُومٍ ظَلُّوا كَالْحِجْرِ ظَلَّتْ شُعَرَا نَظَلُّ

ئەم کۆپلەیە تەواوکەری داهاتووە لە ئەژمارکردنی وشەی (ظل) کە بەواتای بەردەوامی هاتووە لە قورئاندا، دوو جێگەی لە کۆپلەی داهاتوودایە لێرەشدا حەوت وشەکەی تری دەخاتە ڕوو:

(ظَلْتُ) لە ئایەتی: {ظَلْتَ عَلَيْهِ عَاكِفاً} طه٩٧.

(ظَلْتُمْ) لە ئایەتی: {فَظَلْتُمْ تَفَكَّهُونَ} الواقعة٦٥.

(بِرُومٍ ظَلُّوا) **واتە: لە ئایەتی** {لَظَلُّوا مِن بَعْدِهِ يَكْفُرُونَ} الروم٥١.

(كَالْحِجْرِ) **واتە:** وەكو ئەوەی لە ئایەتی {فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ}الحجر١٤

(ظَلَّتْ شُعَرَا) **واتە: لە ئایەتی:** {فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ} الشعراء٤ .

(ظَلَّتْ شُعَرَا) **واتە: لەئایەتی** { فَنَظَلُّ لَهَا } الشعراء٧١، (نَظَلُّ) **لە كۆپلەی داهاتوودا واتە:** **لە ئایەتی** {فَيَظْلَلْنَ رَوَاكِدَ عَلَى ظَهْرِهِ} الشورى٣٣، **تەواوكەری نۆ جێگەكەیە.**

٥٧ . يَظْلَلْنَ مَحْظُورًا مَعَ الْمُحْتَظِرِ وَكُنْتَ فَظًّا وَجَمِيعِ النَّظَرِ

(مَحْظُورًا) **واتە: قەدەغە كراو لە یەك جێگەی قورئاندا باسكراوە:** {وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُوراً} الإسراء٢٠، (مَعَ الْمُحْتَظِرِ) **واتە:** خاوەنی شوورە، **لە یەك جێگەی قورئاندا باسی هاتووە،** {فَكَانُوا كَهَشِيمِ الْمُحْتَظِرِ} القمر٣١.

(وَكُنْتَ فَظًّا) **لە** (الفظاظة)**ە وە هاتووە، واتە:** ڕەقی و زبری. **لە یەك جێگەی قورئاندا باسكراوە** {وَلَوْ كُنتَ فَظّاً غَلِيظَ} آل عمران١٥٩.

(وَجَمِيعِ النَّظَرِ) (النظر) **واتە: تەماشاكردن یان بیركردنەوە، هەشتاو چوار جار لە قورئاندا باسی هاتووە بۆ نموونە:** {وَتَرَاهُمْ يَنظُرُونَ إِلَيْكَ} الأعراف١٩٨، {وَأَغْرَقْنَا آلَ فِرْعَوْنَ وَأَنتُمْ تَنظُرُونَ} البقرة٥٠.

٥٨ . إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى نَاضِرَهْ وَالْغَيْظِ لاَ الرَّعْدِ وَهُودٍ قَاصِرَهْ

(وَجَمِيعِ النَّظَرِ إِلاَّ بِوَيْلٌ هَلْ وَأُولَى) **واتە: هەموو بابەتی وشەی (النظر) بە ڕەهایی كە لە قورئاندا هاتووە بە پیتی (ظـ) جگە لە** (نضرة) **نەبێت لە سورەتی** (المطففين)، **هەروەها وشەی** (نضرة وسرورا) **لە سورەتی** (الإنسان).

(والْغَيْظِ) **واتە:** توورەیی زۆر و هەڵچوون، لە یانزە شوێنی قورئاندا هاتووە، **وەكو:** {مُوتُواْ بِغَيْظِكُمْ}آل عمران١١٩، {تَكَادُ تَمَيَّزُ مِنَ الْغَيْظِ}الملك٨.

(الرَّعْدِ) **واتە:** فەرموودەی خوای گەورە {وَمَا تَغِيضُ الأَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ}الرعد٨ و، لە سورەتی (هُـودِ) {وَغِيضَ الْمَاء}٤٤.

ئەم دوو وشە بە (ظ) نین و، بە (ض)ن...

(قَاصِرَهْ) **واتە:** جگە لە دوو وشە لە قورئاندا نەهاتووە.

٥٩ . وَالْحَظُّ لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامْ   وَفِـي ضَنِيْنٍ الْخِلاَفُ سَامِي

(وَالْحَظُّ) **واتە:** پشك، **لە حەوت جێگەی قورئاندا باسكراوە... وەكو:** {يُرِيدُ اللّهُ أَلاَّ يَجْعَلَ لَهُمْ حَظّاً فِي الآخِرَةِ} آل عمران١٧٦.

(لاَ الْحَضُّ عَلَى الطَّعَامِ) ئاگادارمان دەكاتەوە كە (حض) بەپیتی (ض) كە بەمانای هاندان دێت جیاوازەو لێرەدا باسەكە ئەو وشە ناگرێتەوە، ئەم وشەیەش لە **سێ جێگەی قورئاندا باسكراوە، وەكو:** {وَلَا يَحُضُّ عَلَى طَعَامِ الْمِسْكِينِ }الحاقة٣٤.

(وَفِـي ضَنِيْنٍ) بە (ض) **واتە:** چرووك.

(الْخِلاَفُ سَامِي) ڕاجیاییەكی بەناوبانگ هەیە دەربارەی، چونكە لە قیرائەتێكدا بە (ظنین) هاتووە، **واتە:** تۆمەتبار لە خوێندنەوەی (حفص) دا بە (ض) هاتووە.

٦٠. وَإِنْ تَلاقَيَا البَيَانُ لازِمُ أَنقَضَ ظَهْرَكَ يَعَضُّ الظَّالِمُ

٦١. وَاضْطُرَّ مَعْ وَعَظْتَ مَعْ أَفَضْتُمُ وَصَفَّ هَا جِبَاهُهُم عَلَيْهِمُ

(وَإِنْ تَلاقَيَا) **واتە:** ئەگەر هەردوو پیتی (ض) و (ظ) یەكیان گرت ئەوە بزانە كە پێویستە لە سەرت هەڵسی بەئەنجامدانی ڕوونكردنەوە واتە هەردوو پیتەكە ڕوونكەیتەوە بەجوانی دەریانبخەیت.

(لازِمُ) **واتە:** ئەو كارە پێویستە لە سەرت، **بۆنموونە وەكو:** {انقَضْ ظَهْرَكَ} النوح٣، لێرەدا لەوانەیە زمان پێشكەوێت بۆ دەربڕینی (ض) وەكو (ظ) یان **وەكو:** {يَعَضُّ الظَّالِمُ} الفرقان٢٧.

پاشان ئاگاداری دەدات دەربارەی دەرخستنی (ض) لە وشەی (اضْطُرَّ) نەوەكو (ادغام) بكرێت لە پیتی (ط) هەروەها وریابە لەتێهەڵكێشانی پیتی (ظ) لەپیتی (ت) لە وشەی (وَعَظْتَ) بەڵكو پێویستە بە جیا هەر دوو پیتەكە دەربخەیت، بە هەمان شێوە وریابە لە (ادغام)كردنی پیتی (ض) لە پیتی (ت) دا لە وشەی (أَفَضْتُمُ) بەڵكو پیویستە بە جوانی (ض) دەربخەیت.

(إبن الجزري) لە كتێبی (النشر في القراءات العشر) لاپەرە ٢٢٠ **دەفەرمویت:**

(پیویستە خوێنەری قورئان ڕاهێنان بكات لەسەر كارامە بوون لە دەربڕینی پیتی (ض) بە تایبەتی كاتێك بە تەنیشت پیتی (ض)ەوە بێت **وەكو:** (انقض ظهرك) و (یعض الظالم)، یان كاتێك نزیكی پیتیكی گەورە دەبێت **وەكو:** (الأرض-آللہ) یان نزیكی

پیتێكی هاوچەشنی خۆی بێت **وەكو:** (الارض ذهبا) یان كاتێك (ساكن) بێت و، یەكێك لە پیتەكانی (اطباق)ی بە دوادا بێت **وەكو:** (فمن اضطر – افضتم- وخضتم - تضليل).

(وَصَفَّ) **واتە:** بە ڕوونی دەربیبڕە.

(هَا جِبَاهُهُم) **واتە:** هەردوو پیتی (ه) لەم وشەیە بە جوانی ئاشكرا بكە.

(عَلَيْهِمُ) بەهەمان شێوە پیتی (ه) لەم وشەیە بە جوانی دەربیبڕەوە، لە پیتە هاوشێوەكانیشی **وەكو:** (جنوبهم – اليهم – يزكيهم) چونكە پیتی (ه) پیتێكی لاوازە و شاراوەیە پێویستە خوێنەر كۆشش بكات بۆ جوان دەرخستنیان.

بابەتی مینگە (غنّة) لە هەردوو پیتی (م) و (ن)ی (شدة)داردا

٦٢ . وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ   مِيمٍ إِذَا مَا شُدِّدَا وَأَخْفِيَنْ

(وأَظْهِرِ الغُنَّةَ مِنْ نُونٍ وَمِنْ) **واتە:** مینگە بە ڕوونی دەربخە لە هەردوو پیتی (ن-م)، مینگەش سیفەتێكی هۆگرە بۆ ئەم دوو پیتە لە هەموو حاڵەتێكدا، زەننەدار بن یان بزواو، ئاشكرا بن یان تێهەڵكێش كراو.

(وَأَخْفِيَنْ) **واتە:** بیشارەوە.

پایەكانی مینگە (غنة)

هەموو (غنة)یەك لە پیتەكاندا وەكو یەك نین بەڵكو جیاوازییان تێیدایە وەكو مامۆستا (ایمن سوید) ڕوونیان دەكاتە بەم شێوەی لای خوارەوە.

١. **تەواوترین مینگە (أكمل ماتكون):** لە پیتی نون و میمی (شدّە) دار و تێهەلكێشدایە **وەكو:** (الجنّة – لن نّصبر – حمّالة الحطب – لكمْ مّاكسبتم).

٢. **مینگەی تەواو (غنّة كاملة):** لە نون و میمی شاراوەدایە **وەكو:** (ترميهمْ بحجارة – الإنسان) هەروەها لە نونی هەڵگێڕاوە **وەكو:** (انبئهم) ئەمەش كەمێك لە شاردنەوە كورتترە، بەڵام مینگە لە هەردوكیاندا هەر درێژە.

٣. **مینگەی ناتەواو (غنة ناقصة):** لە نون و میمی زەننەدار ئاشکرا کراودایە **وەکو:** (الرحيم – من امن) کەمێك درێژ دەکرێتەوە چونکە ئەم دوو پیتە سیفەتی (بينية) یان تێدایە.

٤. **ناتەواوترین مینگە (أنقص ما تكون):** لە نون ومیمی بزواو (متحرك) دایە **وەکو:** (نمارق مصفوفة).

واتە: هەردوو پیتی (ن) و (م) بە مینگە دەردەبڕدرێت، بەلاّم بەم پیّ یەی کە ڕوونمان کردەوە.

٦٣. الْمِيمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى   بَاءٍ عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا

(لْمِيمَ إِنْ تَسْكُنْ بِغُنَّةٍ لَدَى بَاءٍ) **واتە:** ئەگەر پیتی (م) زەننەدار (ساكن) بوو لەلای پیتی (ب) دەشاردرێتەوە **واتە:** (اخفاء) دەکرێت.

(عَلَى الْمُخْتَارِ مِنْ أَهْلِ الأَدَا) **واتە:** بە پیّ ی بۆچوونی پەسەندی مامۆستایانی شارەزا لەم زانستە کە (إبن الجزري) خۆیشی یەکێکە لەو کەسانە. بۆچونێکی تریش هەیە کەم کەس لە زانایان کاری پێدەکەن ئەویش بریتییە لە دەرخستنی (م)ی زەننەدار کە لەگەڵ پیتی (ب) کاتێك یەکبگرن.

بۆنموونە: (ومن يعتصمْ بالله) (وهمْ بالآخرة).

واتای گشتی کۆپلەکە:

ئەگەر میمی زەننەدار لەگەڵ پیتی (ب) یەکبگرن بەپێی بۆچوونی پەسەند (إخفاء)ی بکە.

٦٤. وَأَظْهِرَنْهَا عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ   وَاحْذَرْ لَدَى وَاوٍ وَفَـا أَنْ تَخْتَفِي

(وَأَظْهِرَنْهَا) **واتە:** ئاشکرای بکە و (اخفاء)ی مەکە.

(عِنْدَ بَاقِي الأَحْرُفِ) لەگەڵ پیتەکانی تر، ئیتر ئایا لە یەك وشەدا **وەکو:** (انعمت) یان لە دوو وشەدا بێت، **وەکو:** (مثلهمْ كمثل)، (ذلكمْ خير لكمْ عند بارئكم).

(وَاحْذَرْ) وریابە.

(لَدَى وَاوٍ وَفَـا أَنْ تَخْتَفِي) لەوەی بشاردرێتەوە کاتێك لەگەڵ پیتی (و – ف) یەکدەگرن، **وەکو:** (هم فيها خالدون) (عليهم ولا).

چونکە لەگەڵ (و) مەخرەجیان یەکێکە و لەگەڵ پیتی (ف)یش مەخرەجیان نزیکە.

تێبینی: زۆر لە خوێنەرانی قورئان دەکەونە هەڵەی شاردنەوەی (م) کاتێك بە تەنیشتی (ف) ەوە بێت بۆیە پێویستە لەو هەڵەیە وریا بن و خۆیان ڕابهێنن لەگەڵ دەرخستنیدا.

واتای گشتی:

ئەی خوێنەری قورئان وشەی (م) جگە لەو کاتەی لەگەڵ پیتی (ب) یەکدەگرن پێویستە بیشاریتەوە، لەگەڵ هەموو پیتەکانی تر بە ئاشکرا بیخوێنەرەوە بەتایبەتی لەگەڵ هەردوو پیتی (و) و (ف).

سوود: لە کاتی (اخفاء) کردنی پیتی (م) و (ب) وریابە بە تەواوەتی و بە توندی لێوەکانت دانەخەیت، بەڵکو تەنها بە ئەسپایی لە یەکتر بدەن.

زانای بە ناوبانگ (المرعشی) وەكو لە كتێبی (احكام تلاوة القران/١٨٠)دا هاتوە دەڵێت: وا دەردەكەوێت (اخفاء)ی پیتی (م) واتای ئەوە ناگەیەنێت كە بە تەواوی پیتەكە بشاریتەوە. بەلكو لاوازی بكەیت و، داپۆشیت لە ڕێگەی پشت نەبەستنی زۆر بە مەخرەجەكەی كە لێوە.

مامۆستا (محمد منیار) لە كتێبی (الملاحظات الهامة) لاپەڕەی ٦٨ **دەڵێت:**

پێویستە داخستنی لێوەكان لە كاتی دەربڕینی پیتی (م) بە هێواشی بێت چونكە واتای شاردنەوە (الإخفاء) ئەوەیە پشت بەستنی كەم بكەین لەسەر مەخرەج نەك وازهێنان لە مەخرەج بە جاریێ، خوێنەرانیش لە دەربڕینی ئەم پیتەدا دوو جۆر هەڵە دەكەن: یان لێویان بە توندی دادەخەن و، یان بۆشاییەكی كەم لە نێوانیاندا دەهێڵنەوە، ڕاستەكەشی ئەوەیە كە باسمان كرد.

یاساکانی نونی زەنندار و تەنوین

پیتی (ن)ی زەننەدار (ساکن)، دەکرێت لە ناو دا هەبێت، **وەکو:** (المنتهی — الانهار) دەکرێتیش لە پیتدا بێت، **وەکو:** (من — عن) لە ناوەڕاست و کۆتایی وشەشدا دێت و، هەرگیز لە سەرەتایی وشەوە نایەت، چونکە سەرەتای وشە هەمیشە دەبێت بزواو(متحرك) بێت.

سوود: دەستپێکردن پێچەوانەی ڕاوەستانە، چونکە وەکو چۆن ناکرێت وشە بە پیتی (ساکن) دەست پێ بکرێت، ناشکرێت بە بزواو لەسەر کۆتایی وشە ڕاوەستین.

٦٥ . وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ يُلْفَى إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا

(وَحُكْمُ تَنْوِينٍ وَنُونٍ) **واتە:** یاسای پیتی نونی زەننەدار و تەنوین **واتە:** (دوو سەرو، دوو بۆرو، دوو ژێر).

(يُلْفَى) **واتە:** هەیە لەم حاڵەتانەی لای خوارەوە: (إِظْهَارٌ ادْغَامٌ وَقَلْبٌ اخْفَا)
واتە: ئاشکرا کردن و تێهەڵکێشان و هەڵگەڕانەوە و شاردنەوە.

واتای گشتی:

یاسای تەنوین و نونی زەننەدار خۆی دەبینێتەوە لە حاڵەتەکانی ئاشکرا کردن و تێهەڵکێشان و هەڵگەڕانەوە و شاردنەوە.

٦٦ . فَعِنْدَ حَرْفِ الْحَلْقِ أَظْهِرْ وَادَّغِمْ   فِي اللاَّمِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ

٦٧ . وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنُ   إلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا

پێشەوا (إبن الجزری) لەم دوو كۆپلەیەدا یاسای ئاشكراكردن و تێهەڵكێشانمان لە قورئاندا بۆ ڕوون دەكاتەوە.

(حَرْفِ الْحَلْقِ) **واتە:** پیتەكانی گەروو.

(أَظْهِرْ) **واتە:** نونی زەننەدار و تەنوین ئاشكرا بكە كاتێك دەكەونە پێش یەكێك لە پیتەكانی گەروو، كە شەش پیتن: (ء - ه - ع - ح - غ - خ).

پێناسەی (الاظهار):

لە زمانەوانیدا: **واتە:** ڕوونكردنەوە و ئاشكراكردن.

لە زاراوەدا واتە: دەرخستنی نون بە *تەواوی* بەبێ **هیچ** دەستكاریەك لە سیفەتەكانی.

سوود: هۆكاری ئاشكرا كردن (الإظهار) دووریی مەخرەجی پیتی نونە لە مەخرەجی شەش پیتەكانی ئاشكراكردن، بۆیە هیچ نزیكبوونەوە یان لێكچونێك نیە لە نێوانیاندا.

ئاشكراكردن (اظهار) سێ پایەی هەیە:

یەكەم: بەرزترین پایەی كە لە هەموویان ڕوونترە. دەرخستنی نونی زەننەدار و تەنوینە لەگەڵ هەردوو پیتی (ء - ه) چونكە دوور ترین پیتەكانی (گەروو)ن لە پیتی نونەوە.

دووەم: پایەیەكی مام ناوەندی لەگەڵ (ع - ح) چونكە ناوەڕاستی گەرووە.

سێ یەم: نزمترین پایەی لەگەڵ (غ – خ) چونکە نزیکترین پیتەکانی گەروون لە مەخرەجی پیتی نونەوە.

ئاماژە: ئەم جۆرە (اظهار)ە پێیی دەوترێت (اظهار حلقي) ئەمەش هەندێ نمونەی ئاشکراکردنی پیتی نونە لەگەڵ پیتەکانی گەروو:

لە دوو وشەدا **وەکو:** (مِنْ امن – مِنْ هاد – مِنْ عند – مِنْ غير – ولمِنْ خاف).

لە یەك وشەدا **وەکو:** (ينأون – منهم – الانعام – ينحتون).

ئەمەش هەندێ نمونەی ئاشکرا کردنی تەنوینە لەگەڵ پیتەکانی گەروو کە تەنها لە دوو پیتدا دروست دەبن **وەکو:** (عذابٌ اليم – سلامٌ هي – حكيمٌ عليم – غفورٌ حليم – ربٌ غفور – علياً خبيراً).

(وَأَدْغِمَنْ) لێرەوە (إبن الجزري) باسی یاسای دووەممان بۆ دەکات کە بریتی یە لە تێهەڵکێشان (الإدغام):

پێناسەی (الادغام):

لە زمانەوانیدا: **واتە:** تێهەڵکێشان. لە عەرەبیدا **دەوترێت:** (ادغمت اللجام في فم الفرس – لەغاوەکەم لەدەمی ئەسپەکە هەڵکێشا) **واتە:** لە یەکگرتنی دوو پیت و، دوومیان بزواو (متحرك) بێت لەو حاڵەتەدا پیتی یەکەم لا دەبەین لە دەربڕیندا و، پیتی دووەم (شدة) دار دەکەین.

تێهەڵکێشان (ادغام) یش دەبێتە دوو بەشەوە:

یەكەم: تێهەڵكێشانی تەواو، **واتە:** تێهەڵكێشانی بێ مینگە، ئەمەش لە هەردوو پیتی (ل – ر) دا دروست دەبێت، ئەوەش مەبەستی (إبن الجزري) كە **فەرمویەتی:**

(فِي اللاَّمِ وَالرَّا لاَ بِغُنَّةٍ لَزِمْ).

نمونەی ئەم جۆرە: (فانْ لم يفعلوا – هدىً للمتقين – منْ ربهم – من ثمرةٍ رزقاً).

دووەم: تێهەڵكێشانی ناتەواو، **واتە:** مینگە دار، ئەم جۆرەش لەگەڵ پیتەكانی وشەی (یومن)[1] دروست دەبێت، ئەمەش واتای فەرموودەی (إبن الجزري):

(وَأَدْغِمَنْ بِغُنَّةٍ فِي يُومِنْ) نمونەی ئەم جۆرە: (منْ يقول – منْ ورائهم – وجناتٍ وعيون).

(إلاَّ بِكِلْمَةٍ كَدُنْيَا عَنْوَنُوا) **واتە:** ئەگەر لە حاڵەتێكدا دوو پیتەكە لە یەك وشەدا بوون وەكو وشەی (دُنيا)، یان (صِنْوان) و (قِنْوان) و (بُنْيان) لەم چوار وشەی قورئاندا دروست نیە (ادغام) بكرێت بەڵكو پێویستە (اظهار) بكرێت.

بۆچی تێهەڵكێشان لەو چوار وشەیە دروست نیە؟

مامۆستا (محمود خلیل الحصري) لە كتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) لاپەڕە ١٧٦ **دەفەرموێت:**– هۆكاری (ادغام) نەكردن لەو چوار پیتە مەترسی تێكچونی واتاكەیە **وەكو:** (صِنْوان)، دروست نیە بڵێین: (صوّان) یان (دنیا) چونكە لەو حاڵەتەدا بنچینەی وشەكە نازانرێت چیە[2].

---

١ هەندێكیش بە وشەی (ینمو) دایانرێژاوە.

٢ بڕوانە: اللمعة البدرية فى شرح متن الجزرية /٦٩.

سوود: (ادغام)ی مینگەدار، بۆیە بەناتەواو ناو دەبرێت، چونکە پیتی نون (ادغام) دەکەین، بەڵام سیفەتی مینگەی تێدا دەهێڵینەوە.

(ادغام)ی بێ مینگەش بۆیە ناونراوە (ادغام)ی تەواو چونکە نونەکە بە تەواوەتی تێهەڵکێش دەکەین و هیچ سیفەتێکی ناهێڵینەوە.

هەڵگەڕاندنەوە و شاردنەوە
(الإقلاب و الإخفاء)

٦٨. وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا   لاخْفَا لَدَى بَاقِي الحُرُوفِ أُخِـذَا

(وَالقَلْبُ عِنْدَ البَا بِغُنَّةٍ كَذَا) **واتە:** هەڵگەڕاندنەوەی نون و تەنوین لەگەڵ پیتی (ب) و گۆڕینی بۆ میمێكی شاراوە پێویستە **وەكو:** (أنبئهم – منْ بعد – صمٌ بكم).

سوود: (إبن الجزري) لەكتێبی (تقریب النشر) لاپەڕە ١٣٢ **دەڵێت:** (دوو پیتی نون وتەنوین لەلای پیتی (ب) دەكرێتە میمێكی پەتی بەلاّم "اخفاء" دەكرێت)[١].

پێناسەی (القلب)[٢]:

لەزمانەوانیدا: **واتە:** هەڵگەڕانەوە.

لەزاراوەدا: گۆڕینی پیتێك بۆ پیتێكی تر لەگەڵ ڕەچاوكردنی مینگە و شاردنەوە لەپیتی یەكەمدا، **واتە:** گۆڕینی نونی زەننەدار (ساكن) لەدەر بڕیندا بۆ

پیتی (م) ئەگەر پیتی (ب) ی بەدوادابێت. هاوكات لەگەڵ (اخفاء) كردنی میمەكە.

---

١ نونی زەننەدار و تەنوین ئاشكرا دەكرێن كاتێك یەك بگرن لەگەڵ پیتەكانی گەروو كە بریتین لە (ء، هـ، ع، ح، غ، خ) بەلاّم كاتێك لە گەڵ هەر دوو پیتی (ل، ر) یەكبگرن تێهەڵكێش دەكرێن بەتەواوی و بەبێ مینگە، ئەگەر لەگەڵ چوار پیتی وشەی (یومن) یەكبگرن تێهەڵكێشی ناتەواوی مینگەدار دەكرێن تەنها لە چوار وشەدا نەبێت لە قورئان پێویستە ئاشكرا بكرێن , ئەو وشانەش بریتین لە: (دنیا – صنوان – قنوان – بنیان) .

٢ لە كتێبی (احكام التلاوة)ی ماموستا (الحصري) داهاتووە كەوشەی (الاقلاب) لەڕووی زمانەوانی یەوەهەڵەیەوە ڕاست و دروست ئەوەیە بڵێین (قلب) نەك (اقلاب)!

(لاخْفَا لَدَی) **واتە:** شار دنەوەش بەهەمان شێوە.

پێناسەی (الاخفاء):

لەزمانەوانیدا **واتە:** شاردنەوە.

لەزاراوەدا **واتە:** کاتێك نون و تەنوین بکەوێتە پێش پیتەکانی تر کەبریتین لە پانزە پیت دەشار درێتەوە.

پیتەکانی (الاخفاء): (ص – ذ – ث – ك – ج – ش – ق – س – د – ط – ز – ف – ت – ض – ظ).

ئەم پیتانەش لە سەرەتای پیتەکانی ئەم دێرە دا کۆکراوەتەوە:

صف ذا ثنا کم جاد شخص قد سما دم طیبا زد في تقی ضع ظالما

نمونەی (اخفاء): (يَنصركم – ءأُنذرتهم – منْشورا – ينْكثون – وانْجينا – منْشورا – ينْقلب – منْسأته – أنْدادا – ينْطقون – أنْزلنا – أنْفقوا – كنْتم – منْضودا – ينْظرون)[1].

پایەکانی شاردنەوە سێ پایەن:

١- **بەرزترین شاردنەوە:** لەپیتەکانی (ط – د – ت)ە بەهۆی نزیکیان لە مەخرەجی نونی زننەدارو تەنوینەوە.

٢- **نزمترین شاردنەوە:** لەپیتەکانی (ق – ك)ە بەهۆی دووریی مەخرەجیان لەپیتی نونی زننەدارو تەنوینەوە.

---

١ بڕوانە: الجامع في تجويد قراءة القران الكريم / ٧٧ .

٣- **شاردنەوەی مام ناوەند:** لە پیتەكانی تردایە چونكە مەودایەكی مام ناوەندیان هەیە لە مەخرەجی نونەوە[١].

چۆنیەتی دەربڕینی شاردنەوە (الأخفاء):

١- خوێنەر خۆی بۆ ئامادە دەكات لەپێش پیتی نونەوە، **واتە:** بۆنمونە لەپیتی (فانذر) خوێنەر دەمی ئامادە دەكات لە مەخرەجی هەمزەوە بۆ مەخرەجی (ذ).

٢- هاوكات پێویستە (غنة) **واتە:** مینگەی لەگەڵدا ئەنجام بدرێت.

٣- دەنگێكی كەمیش لەدەمەوە دەر دەچێت بەهۆی دانەخستنی مەخرەجی نون بەڵام دەبێت مینگەكە زۆر بێت ٧٥٪ مینگە، ٢٥٪ لە دەمەوە[٢].

سوود: گەورەیی و بچوكی مینگە لە حالەتی شاردنەوە دەگەرێتەوە بۆ بەرزی و نزمی پیتەكە، بۆ نمونە: مینگە گەورە دكرێتەوە ئەگەر بە دوای نونی زەننەدارو تەنویندا پیتێكی بەرز بێت: (ص – ض – ط – ظ – ق)، **وەكو:** (ينصركم – منظود – ينطقون – فانظر – ينقلب).

١ بڕوانە: الميسر الفريد / ١٠٤ ، غاية المريد / ٦٥ .

٢ ئەمە بۆچونی دكتۆر (ايمن سويد)ە، لەكتێبی النور المبين /٤٠ .

بابەتی مەددەکان

٦٩. وَالمَـدُّ لاَزِمٌ وَوَاجِـبٌ أَتَـى وَجَائِزٌ وَهْـوَ وَقَصْرٌ ثَبَتَا

واتە: جۆرەکانی مەدد بریتین لە مەددی (لاَزِمٌ) و (وَاجِـبٌ) و (جَائِزٌ).

پێناسەی (المد):

لە زمانەوانیدا **واتە:** زیادە.

لەزاراوەدا **واتە:** درێژکردنەوەی دەنگ بەیەکێك لە پیتەکانی مەدد.

پیتەکانی مەدد بریتین لە:

(ا) ئەلفی زننە دار پیتی پێش خۆی سەر (فتحة)ی هەبێت **وەکو:** (قال).

(و) واوی زننەدار پیتی پێش خۆی بۆر (ضمة)ی هەبێت **وەکو:** (يقول).

(ي) زەننەدار پیتی پێش خۆی (کسرة)ی هەبێت **وەکو:** (قيل).

هەموو پیتەکانی مەددیش لەوشەی (نوحيها) کۆبونەتەوە[١].

مەدد دوو جۆرە:

- **بنەڕەتیی یان (ئاسایی):** ئەم جۆرە هۆکارێك نیە بۆ درێژ کردنەوەی، بەڵکو درێژ دەکرێتەوە تەنها بەهۆی بوونی یەکێك لە پیتەکانی "مەدد و لین" لەوشەکەدا، هۆی ناونانیشی بە بنەڕەتی یان ئاسایی ئەوەیە خاوەنی فیترەت و سروشتی تەواو

---

١ بڕوانە: الفتح المجيد في علم التجويد / محمد ابراهيم المالكي / ٢٠ .

بەبێ زیادوو کەم بەو شێوە دەریدەبڕێت، لەوانەشە ئەوە هۆکاری باس نەکردنی (إبن الجزري)بێت بۆ ئەو جۆرە مەددە.

– **مەددی لاوەکی (الفرعي):** هۆی دروست بوونی یان هەمزەیە یان زننەیە، وەکو دواتر باسیان دەکەین (إن شاءالله).

واتای گشتی:

جۆرەکانی مەدد بریتین لە مەددی (لازم) و (واجب) و (جائز) ئەم جۆری سێیەمیشە دروستە بەکورتی و بەدرێژی بخوێنرێتەوە[١].

٧٠. فَلاَزِمٌ إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَدْ   سَاكِنُ حَالَيْنِ وَبِالطُّولِ يُمَدْ

(إبن الجزری) لەم دێڕەدا یەکەمین جۆرەکانی مەدد ڕووندەکاتەوە، کە مەددی (لازم)ە.

(إِنْ جَاءَ بَعْدَ حَرْفِ مَدْ) **واتە: ئەگەر لەدوای یەکێك لە پیتەکانی مەددەوە بێت.**

(سَاكِنُ حَالَيْنِ) **واتە:** لەحالەتی ڕاوەستان و بەردەوام بووندا هەر (ساكن) بێت.

(وَبِالطُّولِ يُمَدْ) **واتە:** بەئەندازەی شەش جوڵە (حركة).

دوو وتە هەیە سەبارەت بە ناونانی ئەم جۆرە مەددە بە مەددی (لازم):

یەکەم: چونکە هەموو خوێنەرانی قورئان (القراء) یەك دەنگن لەسەر پێویستی درێژکردنەوەی.

---

١ بەڵام کورتکردنەوە واتە: (القصر) لەڕێگەی (الطيبة)ەوەیە، نەك لەڕێگەی (الشاطبية)ەوە، بۆیە ئەو کەسەش کەڕیوایەتی (حفص) لەڕێگەی (الشاطبية)ەوە دەخوێنێت بۆی نیە بە (قصر) مەددی نفصل بخوێنێت.

دووەم: چونکە ئەم جۆرە مەددە هەر دەمێنێتەوە لە حالی ڕاوەستان و بەر دەوام بووندا.

مەددی (لازم) دەبێتە چوار بەشەوە:

أ- **مەددی وشەیی قورس کراو (المد الكلمي المثقل) واتە:** زەننە کەوتبێتە پاش پیتی مەدد لە یەك وشەدا، زننەکەش تێهەڵکێش کرابێت، **وەکو:** (الضّالّين - حاجّك - تأمرونّي).

ب - **مەددی وشەیی سوککراو (المد الكلمي المخفف) وەکو:** (ءَآلْـَٰٔنَ) لەهەردوو جێگەکەی سورەتی یونس دا.

ج- **مەددی پیتیی قورسکراو (المد الحرفي المثقل) واتە:** زننەکە ئەسڵی بێت و تێهەڵکێشراو بێت کەوتبێتە پاش پیتی مەدد، ئەم جۆرەش تەنها لەسەرەتای سورەتەکانەوە هەیە **وەکو:** (طسم) (الم).

د- **مەددی پیتی سووککراو (المد الحرفي المخفف) واتە:** زننەی ئەسڵی تێهەڵکێش نەکراو لەپاش پیتی مەددەوە هاتبێت **وەکو:** (ق) (الـر).

تێبینیەك سەبارەت بە دەر بڕینی پیتی (م) لەئایەتی (الم) کەلەسەرەتای سورەتی (أل عمران)ە

لەو حالەتە پێویستە بە ئەندازەی شەش جوڵە درێژ بکرێتەوە، ئەگەر لەگەڵ ئایەتی پاش خۆی پێکەوە خوێندمانەوە لەو حالەتە پیتی (م) لە وشەی (الم) سەر (فتحة)ی دەبێت و هەمزەی وشەی مەزنی (الله)یش دەرناکەوێت، چونکە ئەوە (همزة الوصل)ە لەکاتی بەر دەوام بوون دا لا دەبرێت، (فتحة)ی میمەکەش هەر تووش هاتوە بەهۆی یەکگرتنی دوو زەننەدار.

لەکاتی بەردەوام بوون دا دوو حالەت دروستە:

١- درێژ کردنەوەی پیتی (م) بە شەش جوڵە لەڕووی ئەوەوە کە لە بنچینەدا زەننەدارە.

یان کورت کردنەوەی بۆ دوو جووڵە لەڕوی ئەوەی کە زننەکەی نەماوە، هۆکاری مەددە (لازم)ەکە لا چووە.

تێبینی: مەددی (لازم)ی وشەیی کە لە پێشەوەی هەمزەی پرسیار هاتبێت و لەپاشی لامی ناساندن (لام التعريف) هاتبێت پێی **دەوترێت:** (مد الفرق) **واتە:** مەددی جیاکردنەوە، بۆنمونە جیاوازی نێوان وشەی (ءَآلْئَنَ)ی پرسیار کردنەکە دوو جار لە سورەتی (یونس) هاتووەو وشەی (الآنَ)ەی خەبەری تەنها مەددەکەیە.

مەددی (واجب)ی لکاو (متصل):

٧١ . وَوَاجِـبٌ إِنْ جَاءَ قَبْلَ هَـمْزَة　　مُـتَّـصِلاً إِنْ جُـمِعَا بِكِلْمَةِ

لێرەدا باسی جۆرێکی تری مەدمان بۆ دەکات کە بریتیە لە:

(وَوَاجِـبٌ إِنْ جَـاءَ قَبْلَ هَـمْزَة) **واتە:** مەددی (واجب) ئەو مەددەیە کە پیتی مەدد لە پێش هەمزەوە هاتبێت لەناو یەك وشەدا وەکو دەر دەکەوێت لەوتەی (إبن الجزري) (مُـتَّـصِلاً إِنْ جُـمِعَا بِكِلْمَةِ) **واتە:** لکاو بێت و لە نێو یەك وشە دا بێت **وەکو:** (السوء – قروء – سيئت – جيء – اولئك – ساء).

ئەم جۆرە مەددە هەمیشە لەیەك وشەدا دروست دەبێت، پێشەوایانی خوێندنەوەی قورئان هەموویان یەك بۆچونن لەسەر درێژ کردنەوەی، بەڵام جیاوازیان تێدایە سەبارەت بە ئەندازەی درێژ کردنەوەکەی.

مەددی ڕێپێدراوی جیا (المد المنفصل الجائز):

٧٢. وَجَائِزٌ إِذَا أَتَى مُنْفَصِلا أَوْ عَرَضَ السُّكُونُ وَقْفًا مُسْجَلا

(وَجَائِزٌ) **واتە:** ئەم جۆرە مەددە ڕێپێدراو (جائز)ی پێ دەوترێت.

(إِذَا أَتَى مُنْفَصِلا) **واتە:** ئەگەر پیتی مەدد لە هەمزەكە جیا بێت.

واتە: لە دوو وشەدا بن، پیتی مەدد لە كۆتای وشەی یەكەمدا بێت و هەمزەكە لەسەرەتای وشەی دووەم دا بێت، **وەكو:** (اني أنا – وما أرسلنا – قالوا آمنا) ئەمە بەشی یەكەمە لە بەشەكانی مەددی ڕێپێ دراو (جائز)، بەشی دووەمیش لە حالەتێك دایە

(عَرَضَ السُّكُونُ) **واتە:** زننەیەكی توشهاتوو دروست بێت.

(وَقْفًا) **واتە:** بەهۆی ڕاوەستانەوە، **وەكو:** (العالمين – نستعين – بارزون – المؤمنون – الباد – البلاد).

لەم واتایانە باسمان كرد، دەر دەكەوێت مەددی (جائز) دوو جۆرە:

یەكەم: مەددی جیا (المنفصل) كە هۆكارەكەی هەمزەیە.

دووەم: مەددی توشهاتو بەهۆی زننە (المد العارض للسكون) ئەوەش بەهۆی زننە (سكون)ەوەیە، **حوكمی ئەم دوو جۆرە مەددش ئەوەیە.**

١. كورت بكرێتەوە بۆ دوو جوڵە (٢ حركە).

٢. مام ناوەندی درێژ كرێتەوە چوار جوڵە (٤ حركە).

٣. درێژ كردنەوەی تەواو شەش جوڵە (٦ حركە).

سەبارەت بە مەددی جیا (المنفصل) ئەوە بزانە کە جیابونەوەکەی دوو جۆرە:

١. جیابوونەوەیەکی ڕاستە قینە:

واتە: پیتی مەدد جێگیر بێت لە نوسینی قورئان و دەر بڕینی دا، **وەکو:** (بما انزل – امري الى الله).

٢. جیا بوونەوەیەکی حوکمی:

واتە: پیتی مەدد جێگیر بێت لە دەربڕیندا و، لابرێت لەنووسیندا (**واتە:** لەنووسینی قورئاندا) **وەکو:** (يأيها – يأدم – هؤلاء – إنه أنا) **ئەمەش هەمان یاسای** بەسەردا دەسەپێت.

سوود: لەوشەی (هؤلاء) دوو جۆر لە جۆرەکانی مەدد کۆبوەتەوە مەددی جیا لە(هؤ)مەددی لکاو لە (لاء) بۆیە ئاگادار بە)[1].

ئاگاداری: جۆرێکی تر هەیە لەمەدد مەددی گۆڕاو (بدل)ی پیّ دەوترێت، **واتە:** یەکەم جار هەمزەدێت و پاش ئەوە پیتی مەدد دێت، **وەکو:** (آدم – إيمان – اوذوا – آزرْ– اوتوا) لەبنچینەشدا ئەم جۆرە وشانە دوو هەمزەیان هەیە، **واتە:** ئەو وشانە لەبنچینەدا بەم شێوەیە بوونە (أآدم – إئمان – أؤذوا – أآزر – أؤتوا) **بەلام بەهۆی قورسی دەربڕینی دوو هەمزە پێکەوە عەرەب هەر لەدێر زەمانەوە هەمزەی دووەمیانی گۆڕیوە لە** چەشنی جوولەی پێش خوی، **ئەم جۆرە مەددەش دەبێت بەدوو بەشەوە:**

١. مەددی گۆڕاوی بنەڕەتی (مد البدل الاصلي) کە کەمێك پێش ئێستا باسمان کرد.

---

١ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٧٧ – ٧٩.

٢. مەددی لێکچو بە گۆڕاو (المد الشبيه بالبدل) کە پیتی هەمزەی دوای پیتی مەد لە هەمزەوە نەگۆڕاوە (وەکو جۆری پێشوو) بەڵکو بنەڕەتیە لەخودی وشەدا، **وەکو:** (پشاۆون — لێۆوس).

مامۆستای قورئان خوێنی پایە بەرز (محمود خليل الحصري)ڕەحمەتی خوای لێ بێت لەکتێبی (احكام تلاوة القران الكريم) لاپەڕە/٢٢٨ **فەرمویەتی:**

جیاوازی هەیە لە پایەکانی درێژ کردنەوەی پیتە کانی مەددا، لەڕووی بەهێزی ولاوازی بەپێی جیاوازی هۆکارەکانیان، جا ئەگەر هۆکاری درێژ کردنەوەکە بە هێز بوو، درێژ کردنەوەکە بەهێز دەبێت، ئەگەریش لاواز بوو لاواز دەبێت.

لە هەموویان بەهێزتر مەددی (لازم)ە، چونکە لەڕاوەستان و بەردەوام بووندا هەر جێگیرە، هەروەها هەموو پێشەوایانیش یەك دەنگن لەسەر درێژ کردنەوەی بەیەك ئەندازە کە شەش جوڵەیە، پاشان هۆکاری مەددی لکاو کە هەمزەیە، ئەویش بەهۆی جێگیربوونی لە ڕاوەستان و بەردەوام بووندا و، یەك دەنگی زانایان لەسەر درێژ کردنەوەی بەئەندازەیەکی جیاواز.

پاش ئەو دوو جۆرە هۆکاری مەددی توش هاتوو بەزەننە دێت، کە (سکون)ە، دکتۆر (أيمن سويد) **دەڵێت:**

ئەگەر زیاتر لە هۆکارێك کۆبوویەوە بۆ یەك پیتی مەدد، هۆکارە لاوازەکە لا دەبرێت و، بەهێزەکە کاری پێ دەکرێت، **وەکو:** لابردنی (بدل) وکار پێکردنی (لازم)و (متصل) یان لابردنی (بدل) و کارپێکردنی (عارض) و (المتصل)، ئەگەر مەددی (متصل) و (عارض) کۆبێتەوە لەوشەیەکدا **وەکو:** (السماء)بە هۆکارە بەهێزەکە کار دەکرێت کە (متصل)ە.

دکتۆر ئەیمن دەڵێت:

هەموو ئەم باسەش لەلایەن (إبراهیم شحاتة السمنودي) مامۆستامەوە پوختە کراوەتەوە بەوەی کە فەرموویەتی:

اقوی المدود لازم فما اتصل فعارض فذو انفصال فبدل

وسببا مد اذا ما وجدا فان اقوی السببین انفرادا

بابەتی ڕاوەستان و دەست پێکردن (الوقف والإبتداء)

٧٣ . وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ لَابُدَّ مِنْ مَعْرِفَةِ الْوُقُوفِ

٧٤ . وَالابْتِدَاءِ وَهْيَ تُقْسَمُ إذَنْ ثَلاثَةً تَامٌ وَكَافٍ وَحَسَنْ

پێناسەی (الوقف والابتداء):

(الوقف): لە زمانەوانیدا **واتە:** ڕاوەستان، یان **وەکو:** (إبن منظور) دەڵێت: پێچەوانەی دانیشتن)[1].

لە زاراوەدا **واتە:** دەنگ بڕین و کۆتایی هێنان بە خوێندنەوەی وشەیەکی قورئانی پیرۆز لەگەڵ هەناسەدان و هەبوونی نیاز بۆ تەواو کردنی خوێندنەکە جارێکی تر، ڕاوەستانیشی پیێ ناوترێت ئەگەر هەناسە نەدات، وەستانیش لە کۆتایی ئایەتەکاندا دەبێت، یان لە کۆتایی وشەیەکدا، هەرگیز لە ناوەڕاستی وشەشدا ئەنجام نادرێت[2].

(الابتداء):

لە زمانەوانیدا: دەستپێکردن.

لە زاراوەدا: دەستپێکردنی قورئان خوێندن پاش بڕین یان ڕاوەستان لە خوێندنەوە، بە ئارەزووی خوێنەرەکە[3].

---

١ بڕوانە: (لسان العرب) ماددەی (و، ق، ف)، هەروەها بۆ هەموو واتا زمانەوانییەکانی بڕوانە: علم الوقف والابتداء في القران واللغة العربية / د. عبدالرزاق أحمد الحربى /١٣ — ١٤ .

٢ بڕوانە: اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / ٨٣ .

٣ الجامع / ٣٤٤ .

یان: چۆنییەتی دەستپێكردنی دەربڕینی وشەی قورئان لە حاڵەتی گواستنەوە لە بێ دەنگی یەوە بۆ قسەكردن[١].

گرنگی فێربوونی ئەم زانستە:

دەگێڕنەوە كە (عبدالله بن عمر) ڕەزای خوای لێبێت **فەرموویەتی:** (سەردەمێكمان لە تەمەنمان بەسەربرد، ئیمان و باوەڕمان بەسەردا دادەبەزی لە پێش دابەزینی قورئان، سورەتێك دادەبەزییە سەر پێغەمبەری سەروەر، ئێمەش فێری حەلاڵ و حەرام دەبووین و، فێردەبووین لە چی جێگەیەكدا پێویستە ڕاوەستین، وەكو چۆن ئێوە ئەمڕۆ فێری قورئان خوێندن دەبن، بەلاّم ئێمە ئەمڕۆ كەسانێكمان بینی قورئانی لەپێش ئیماندا دەدرێتێ سەرتاسەری قورئان دەخوێنێتەوە بەلاّم نازانێ كامە فەرمانە و كامە هەڕەشەیە، یان لەكام ئایەتدا پێویستە ڕاوەستێ)[٢].

ئەم شوێنەوارەش كە پێشەوا (البیهقي) دەیگێڕێتەوە، وەكو پێشەوا (السیوطي) **فەرموویەتی:** (بەڵگەیە لەسەر یەكدەنگی هاوەڵان لەسەر گرنگی ئەم بابەتە).

هەروەها بەڵگە لەسەر ئەوەی هاوەڵە بەڕێزەكان فێری ڕاوەستان دەبوون لە قورئاندا، هاوەڵان و تابیعییەكانیش، هەروەها پێشەوا قورئان خوێنەكانیش، لەسەر هەمووشیانەوە پێشەوایان (نافع و ابو عمرو و یعقوب و عاصم) یەكدەنگن لەسەر گرنگی ئەم زانستە بەڕادەیەك كە زۆرێك لە زانایان مەرجیان داناوە كە ئیجازە نەدرێتە هیچ قوتابییەك تاوەكو شارەزانەبێت لە ڕاوەستان لە قورئاندا.

(وَبَعْدَ تَجْوِيدِكَ لِلْحُرُوفِ) **واتە:** پاش شارەزابوونت لە ڕاست و جوان خوێندنەوەی پیتەكان لە ڕێگەی ئەو زانیارییانەی كە وەرتگرت دەربارەیان.

---

١ اللمعة /٨٣ .

٢ بڕوانە: الاتقان في علوم القران / السیوطي/١/٢٣٦.

(لاَبُـدَّ) **واتە:** پێویستە ئەوان بڕازێنیتەوە بە:

(مَعْرِفَةِ الْوُقُـوفِ) شارەزابوون لە زانستی ڕاوەستان لە قورئاندا هەروەها بە:

(الإبتداء) بە زانستی دەستپێکردنیش، چونکە ئەویش مەسەلەیەکی گرنگە. بەهەمان شێوە ئەوەش بزانە کە ڕاوەستان لە قورئاندا دەبێتە سێ بەشەوە:

١- ڕاوەستانی تەواو (تام).

٢- ڕاوەستانی کیفایەت (کافي).

٣- ڕاوەستانی جوان (حسن).

پاشان پێشەوا (إبن الجزري) دەست دەکات بە شیکردنەوەی ئەم مەسەلە، **دەفەرمووێت:**

٧٥. وَهْيَ لِمَا تَمَّ فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ   تَعَلُّقٌ أَوْ كَانَ مَعْنىً فَابْتَدِي

٧٦. فَالتَّامُ فَالْكَافِي وَلَفْظًا فَامْنَعَنْ   إِلاَّ رُؤُوسَ الآيِ جَـوِّزْ فَالْحَسَنْ

(وَهْيَ) **واتە:** ئەو جۆرە ڕاوەستانانەی باسمان کرد بۆ ئەوە دەبێت کە:

(لِمَا تَمَّ) واتاکەی تەواو بێت.

واتە: ئەو ڕاوەستانە بۆ ئەو جێگایانە لە قورئان کە واتایەکی تەواو بگەیەنێت. تاکو ئێرە قسە دەربارەی ڕاوەستان تەواو بوو، ئینجا دەستی کردە باسکردنی دەستپێکردنەوەی پاش ڕاوەستان و، فەرمووی:

(فَإِنْ لَمْ يُوجَدِ) **واتە:** ئەو جێگەی کە لەسەری ڕادەوەستێت (تَعَلُّقٌ) پەیوەندی نەبوو بە پاشی خۆیەوە.

(أَوْ كَانَ) یان هەیبوو، بەڵام پەیوەندییەکی واتاییی بوو، نەك وشەیی[1].

(فَابْتَدِي) **واتە:** بۆت هەیە لەکاتی گەڕانەوەت بۆ خوێندنی قورئان لەو جێگەوە دەست پێبکەیت کە لە پێشەوە ڕاوەستای. تاکو ئێستا باسی دووجۆر ڕاوەستانی کردووە (تَامٌ) پەیوەندی نییە بەدوای خۆیەوە (الْكَافِي) کە پەیوەندی هەیە بەدوای خۆیەوە.

(وَلَفْظًا) **واتە:** ئەگەر ئەو پەیوەندییە لە وشەدا بوو (فَامْنَعَنْ) ئەو جۆرە دەستپێکردنە قەدەغە بکە، **واتە:** دەست پێمەکە لەو جێگەی کە لەپێشەوەی ڕاوەستاو بووی، بەڵکو لە هەرجێگەیەکەوە دەست پێبکە لە ئایەتەکە کە دروست بێت دەستی پێبکەیت.

(إِلَّا) تەنها لەیەك حاڵەتدا نەبێت ئەویش:

(رُؤُوسَ الآيِ) **واتە:** سەری ئایەتەکان، دروستە ڕاوەستی لەسەریان و، لە سەرەتای ئایەتەکەی پاش خۆیەوە دەست پێبکەیت. با باسەکەشی پێکەوە لکاو بێت لە ڕووی وشەوە، ئینجا ڕوونی کردەوە کە ئەم جۆرە پێی دەوترێت: (الْحَسَنْ).

---

١ واتە: قسەکە پێکەوە لکاوە لە ڕووی واتاوە، بەڵام جیایە لە ڕووی وشەوە، وەکو ڕاوەستان لەسەر {لَقَدْ جِئْتَ شَيْئًا إِمْرًا}الكهف٧١، ئەمە کۆتاییی ئایەتەکەیە و، دابڕاوە لە پاشی خۆی لە ڕووی وشەوە، بەڵام پێوەی لکاوە لە ڕووی واتاوە .

واتای گشتی:

ئەو ڕاوەستانانەی کە باس کران بۆ حاڵەتێکە واتاکەی تەواو بێت، جا ئەگەر ئەو جێگەی لەسەری ڕاوەستای هیچ پەیوەندییەکی بەدوای خۆیەوە نەما، لەو حاڵەتە دەتوانی لەوشەی پاش ڕاوەستانەکەتەوە دەست پێبکەیت، یان ئەگەر پەیوەندی هەبوو لە ڕووی واتاوە، نەك لە ڕووی وشەو ئیعرابەوە ئەوەش هەر دەتوانی لە پاش ئەو جێگەیەی ڕاوەستای لەسەری دەست پێبکەیت.

ڕاوەستانی تەواویش ئەوەیە کە هیچ پەیوەندی بە پێشی خۆیەوە نەبێت ئەمەش زیاتر لەسەر ئایەتەکاندا ڕوودەدات، یان لە کۆتایی سەرگوزشتەکان، **وەکو:** (مالك يوم الدين) و، دەست پێکردن بە (اياك نعبدواياك نستعين).

ڕاوەستانی (کافی)یش ئەوەیە لە جێگەیەك ڕاوەستیت واتاکەی تەواو بووبێت بەڵام لە ڕووی واتاوە پەیوەندی هەر مابێت بەدوای خۆیەوە **وەکو:** (ومما رزقناهم) (وبالاخرة هم يوقنون) بەڵام ئەگەر لە ڕووی وشەو ئیعرابەوە پەیوەندی مابوو لەو جێگەوە دەست پێ مەکە، ئەگەر سەر ئایەتەکان بێت ئەوە دروستەوە و ڕاوەستانی (حسن)ی پێ دەوترێت.

٧٧ . وَغَـيْـرُ مَـا تَـمَّ قَـبِـيْـحٌ وَلَـهُ　　　أَلْوَقْـفُ مُضْـطَـرًّا وَيُـبْـدَا قَـبْـلَـهُ

واتە: ئەوە بزانە هەر ڕاوەستانێك جگە لەم ڕاوەستانە (التام — الكافی— الحسن) ڕاوەستانی ناشیرینی پێدەوترێت، دروست نییە ئەو جۆرە ڕاوەستانە مەگەر لە ڕووی ناچارییەوە، دروستیش نییە لە پاش ئەو جێگەی ڕاوەستانەوە دەست پێبکرێت، بەڵکو پێویستە بگەڕێتە دواوە لە پێش ئەو جێگەوە دەست پێبکات کە بەناچاری لەسەری ڕاوەستاوە.

نموونەی ڕاوەستانی ناشیرین (الوقف القبیح) لە دوو جۆر ڕاوەستاندایە:

جۆری یەكەم: ڕاوەستان لەسەر وتەیەك كەواتاكەی ڕوون نییە بە هۆی پەیوەندی زۆری بە پێش خۆیەوە وەكو ڕاوەستان لەسەر وشەی (بسم) لە (بسم الله) یان ڕاوەستان لە سەر (الحمد) لە (الحمد لله)[١].

جۆری دووەم: ڕاوەستان لە جێگەیەك كە گومان دروست دەكات دەربارەی واتایەك كە خوای گەورە ئەوەی نەویستووە **وەكو:** (ان الله لا یستحیي) یان (ما من اله) یان (لاتقربوا الصلاة) و، ڕاوەستانی لەم جۆرە شوێنانە ناشرین ترە.

٧٨. وَلَیْسَ فِي الْقُرْآنِ مِنْ وَقْفٍ وَجَبْ   وَلاَ حَرَامٌ غَیْرَ مَا لَـهُ سَبَبْ

واتە: لە قورئاندا جێگەیەك نیە ئەگەر خوێنەر لەسەری ڕانەوەستێت گوناهباربێت، یان ڕاوەستان لەسەری قەدەغەبێت، مەگەر هۆكارێكی هەبێت، مەگەر ئەوەی كەسێك بەئەنقەست لەسەر (ما من إله) یان (إني كفرت) ڕاوەستێت[٢].

[١] وەكو ڕاوەستان لەسەر (حرف جر) و جیاكردنەوەی لە (إسم مجرور) و، ڕاوەستان لەسەر (مضاف) و جیاكردنەوەی لە (مضاف إلیه)، هەروەها ، ڕاوەستان لەسەر (مبتدأ) و جیاكردنەوەی لە (خبر). ((م. دلێر گەرمیانی))

٢ بڕوانە: الدرر البهیة ٧١–٧٣، اللمعة البدریة / ٨٣–٨٥، المنح الفكریة ٢٢٠–٢٤٠ .

پوختەی جۆرەكانی ڕاوەستان

ڕاوەستان لە قورئاندا دەبێتە چوار بەشەوە:

بەشی یەكەم: راوەستانی تاقیكردنەوە (الوقف الإختباري). **واتە:** خوێنەر لەسەر وشەیەك ڕاوەستێت خۆی جێگەی ڕاوەستان نەبێت، بەمەبەستی تاقیكردنەوە یان فێركردن، **بۆنمونە:** لەسەر وشەی (الأيدي) ڕادەوەستێت لە ئایەتی {وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ أُوْلِي الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارِ}ص٤٥، بەمەبەستی ئەوەی كە بەرانبەرەكەی بزانێت ئەو وشەیە لێرەدا بە جێگیركردنی پیتی (ي) دەنووسرێت و دەخوێنرێتەوە، بەپێچەوانەی وشەی (الأيد) لەئایەتی {اصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ}ص١٧، لێرە بەپیتی (ي) نەنووسراوە بەبێ ئەو پیتەش دەخوێنرێتەوە.

- **بۆچی ناونراوە ڕاوەستانی تاقیكردنەوە (الإختباري)؟**

چونكە ڕوودانی وەكو وەڵامێكە بۆ پرسیارێك یان بۆ فێركردنی قوتابیە.

حوكمی: دروستە لەسەر هەر وشەیەك ڕاوەستیت، بەمەرجێك بۆ دەستپێكردن خوێنەر بگەڕێتەوە و، لەجێگەیەكەوە دەست پێبكات واتاكەی ڕێك بێت.

بەشی دووەم: ڕاوەستانی ناچاری (الوقف الإضطراري).

واتە: ڕاوەستانی خوێنەری قورئان بەهۆی پێویستیەكەوە **وەكو:** پژمین و، هەناسەكورتی و، گریان، یان هەر هۆكارێكی تر.

- **هۆكاری ناونانی بە ناچاری ئەوەیە كەخوێنەر بەویستی خۆی ڕاناوەستێت بەڵكو لەبەر هۆكارێك ناچار دەبێت.**

حوکمی: دروستە خوێنەر لەسەر هەرپیتێك ڕاوەستێت، تاکو هۆکاری ڕاوەستانەکەی تەواو دەبێت و، ئینجا بگەڕێتەوە و، بەشێوەیەك دەست پێبکات واتاکەی ڕێکوپێك بێت.

بەشی سێیەم: ڕاوەستانی چاوەڕوانی (الوقف الإنتظاري).

واتە: وەستان لەسەر وشەیەکی قورئان بەمەبەستی تەواو کردنی شێوازەکانی خوێندنەوەی ئەو ئایەتە لەڕووی قیرائاتەوە لەڕووی کۆکردنەوەی قیرائەتەکان.

- هۆکاری ناونانی بە (انتظاري)، چاوەڕوانکردنی مامۆستایە لە قوتابی کە هەڵسێ بەخوێندنەوەی ئایەتەکە بە هەموو ڕووەکانی، وەکو ڕاوەستان لەسەر ئایەتی ﴿أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ﴾البقرة٦ وْ، خوێندنەوەی بەپێی خوێندنی پێشەوایانی قورئان خوێندن، **وەکو:** (نافع) و (إبن کثیر) و (ابو عمرو) و (ابن عامر) و (عاصم)و (حمزە).

حوکمی: دروستە ڕاوەستان بۆ ئەم مەبەستە لەسەر هەر وشەیەك، تاکو تەواو کردنی شێوازەکانی خوێندنەوە، با واتاکەشی تەواو نەبێت، بەمەرجێك لەپاش تەواو بوون بەشێوەیەك دەست پێ بکاتەوە واتاکەی ڕاست و دروست بێت.

بەشی چوارەم: ڕاوەستانی ویستن(الوقف الإختیاري).

واتە: خوێنەر لەسەر وشەیەکی قورئان ڕاوەستێت بەویست و ئارەزووی خۆی، بێ ئەوەی هیچ هۆکارێك ناچاری بکات بۆ ڕاوەستان.

- هۆکاری ناونانی بەم ناوە چونکە خوێنەر بەتەواوی بە ویست و ئارەزووی خۆی ڕاوەستان هەڵدەبژێرێت لەو جێگەیەدا.

حوکمی: ڕاوەستان دروستە مەگەر لە بارێکدا بێت واتایەکی نەویستراو بگەیەنێ، هەروەها دەکرێت لە وشەی پاش ئەو وشەی کە لە سەری ڕاوەستا دەست پێ بکات ئەگەر گونجاو بێت، ئەگەر نا لەپێشترەوە دەست پێ دەکات.

بەشەکانی ئەم جۆرە ڕاوەستانە:

لەڕاستیدا زانایان دەربارەی بەشەکانی ئەم جۆرە ڕاوەستانە جیاوازییان لەنێواندایە، وەکو مامۆستا (محمد علي الضباع) باسی دەکات لە کتێبی (الإضاءة في أصول القراءة) لاپەڕە ٤٨-٥٣[١]، بەڵام ئەوەی کە زانا گەورەکان لەسەری پێکهاتوون و هەڵیان بژاردووە (٤) بەشە، **وەکو:** (أبو عمرو الداني) و (إبن الجزري) بڕیاریان داوە:

یەکەم: ڕاوەستانی تەواو (الوقف التام).

پێناسەی: واتە ڕاوەستان لەسەر قسەیەکی تەواو لەخۆیدا، کەپەیوەندی بەپاشی خۆیەوە نەمابێت، لەڕووی وشەو ئیعرابەوە، نەك لەڕووی واتاوە، **ئەمەش دەبێـە دوو جۆرەوە:**

جۆری یەکەم: پێویستە لەسەری ڕاوەستیت و لەپاش خۆیەوە دەست پێ بکەیت، چونکە ئەگەر بدرێتە دەم بڕگەی پێش خۆیەوە، گومان دروست دەکات کەواتایەکی نەویستراو ببەخشێت، هەربۆیە هەندێك بە ڕاوەستانی (لازم) و هەندێك بەڕاوەستانی (واجب) ناوی دەبەن، ئەم جۆرە ڕاوەستانە (التام المقيد) واتە تەواوی مەرج بۆدانراوی پێدەوترێت.

نمونە: {فَلَا يَحْزُنكَ قَوْلُهُمْ}يس٧٦، ڕاوەستان لەسەر وشەی (قَوْلُهُمْ) پێویستە چونکە گەر بدرێتە دەم وشەی پاش خۆیەوە {إِنَّا نَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ}يس٧٦، گومان دروست دەکات ئەم دوایین بڕگەیە وتەی بێباوەڕان بێت، خۆیشی وانیە، یان ڕاوەستان لەسەر وشەی (يَسْمَعُون) لەئایەتی {إِنَّمَا يَسْتَجِيبُ الَّذِينَ يَسْمَعُونَ}الأنعام٣٦ پێویستە، چونکە گەر بدرێت بەدەم بڕگەی پاش خۆیەوە گومان دروست دەکات کە مردووەکانیش وەکو زیندووەکان بەشدارن لە گوێڕایەڵی.

---

١ بڕوانە: الإضاءة في أصول القراءة / ٥١، بە وەرگرتن لە المريد في علم التجويد / ٢٠٦ - ٢٠٨.

حوكمی: پێویستە لەسەری ڕاوەستێت و، لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت، هەربۆیە ناونراوە بە ڕاوەستانی (اللازم).

نیشانەكەی: میمێكی ئاسۆیی بۆ دادەنرێت بەم شێوەیە(مـ).

جۆری دووەم: ئەوەیە جوانترە لەسەری ڕاوەستێت و لەپاش خۆیەوە دەست پێبكەیت، بەواتایەكی تر، دەتوانیت بەدەم بڕگەی دوای خۆیەوە بیخوێنیتەوە مادام واتاكەی ناگۆڕێت، هەندێكیش لەزانایان بەم ڕاوەستانە دەڵێن: تەواوی ڕەها(التام المطلق).

هۆی ناونانی: چونكە وتەكە لەو شوێنەدا تەواو دەبێت و،پێویستی نابێت بە پاش خۆی، نە لەڕووی وشەو، نە لەڕووی واتا؛ زۆرجاریش ئەم جۆرە ڕاوەستانە لە كۆتایی ئایەتەكان و لە كۆتایی بەسەرهاتەكاندا دروست دەبێت، یان لەكۆتایی حوكمێكی دیاریكراو، لەوانەشە لە ناوەڕاستی ئایەت یان سەرەتای بێت.

نمونە: ئەم جۆرە ڕاوەستانە نمونەكانی **بەچوار شێواز دێن**:

شێوازی یەكەم: لەسەر ئایەتەكان، وەكو{وَأُوْلَـئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ }البقرة٥، كە ئەوە كۆتایی ئەو ئایەتانەیە پەیوەندیدارن بەحاڵی ئیماندارانەوە، لەپاش ئەوەش باسی بارودۆخی بێ باوەڕان دەكات.

شێوازی دووەم: لەپێش كۆتایی ئایەتەكە دەبێت، وەكو فەرموودەی خوای گەورە {الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَداً إِلَّا اللَّهَ}الأحزاب٣٩، ئەمەش كۆتایی ستایش كردنی پێغەمبەرانە، لە پاش ئەوە دەفەرموێت {وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيباً} .

شێوازی سێیەم: لە ناوەڕاستی ئایەتە وەكو خوای گەورە دەفەرموێت: {لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءنِي}الفرقان٢٩، ئەمە كۆتایی قسەی كەسی ستەمكارە، پاشان خوای گەورە دەفەرموێت: {وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولاً ﴿٢٩﴾}الفرقان٢٩ .

شێوازی چوارەم: لەسەرەتای ئایەتەکان، وەکو خوای گەورە دەفەرموێت: {وَإِنَّكُمْ لَتَمُرُّونَ عَلَيْهِم مُّصْبِحِينَ ﴿١٣٧﴾ وَبِاللَّيْلِ} الصافات١٣٧-١٣٨، ئەمە کۆتایی واتاکەیە ئەگەر چی (مُّصْبِحِينَ) کۆتایی ئایەتەکەیە.

حوکمی: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و، لەپاش خۆیەوە دەست پێبکەیت، ڕاوەستانیش لەسەری لەپێشترە تاکو بەردەوام بوون.

نیشانەکانی: دانانی وشەی (قلى) لەسەر پیتەکە کە وتمان جوانترە لەسەری ڕاوەستیت.

سوود: وشەی (قلى) کورتکراوەی ئەم بڕگەیە (الوقف اولى من الوصل) واتە: ڕاوەستان پێشترە لە بەردەوام بوون[1].

بەشی دووەم: ڕاوەستانی (الكافي).

پێناسەکەی: واتە ڕاوەستان لەسەر واتایەکی تەواو لە خۆیدا، بەڵام پەیوەندی ماوە بە واتای پاش خۆیەوە نەك لەڕووی وشەو ئیعرابەوە.

نمونە: ڕاوەستان لەسەر ئایەتی {أَأَنذَرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٦﴾} البقرة٦ و، دەستپێکردن بەئایەتی {خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ} البقرة٧، کۆتایی ئایەتەکە واتایەکی تەواوە هیچ پەیوەندیەکی وشەیی یان ئیعرابی بەپاش خۆیەوە نەماوە، بەڵام لەڕووی واتاوە پەیوەندیان پێکەوە ماوە، چونکە هەردوو ئایەتەکە باس لە بارودۆخی بێ باوەڕان دەکەن.

حوکمی: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و لەپاش خۆیەوە دەست پێ بکەیت، وەکو ڕاوەستانی تەواو، بەڵام ڕاوەستان لەسەر (وقف تام) جوانترە.

---

١ بڕوانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد/ ١٥٤-١٥٥ بەوەرگرتن لە کتێبی/ غاية المريد في علم التجويد / ٢٠٩-٢١٠.

هۆی ناونانی: چونكە پێویستیت نابێت بە واتای پاش خۆی، ئەمیش زۆرترین جۆری ڕاوەستانە لەقورئاندا هاتبێت[١].

نیشانەی: پیتی (ج) لەسەر ئەو وشە دادەنرێت وەكو{لاَ تَقْتُلُواْ الصَّيْدَ وَأَنتُمْ حُرُمٌ}المائدة٩٥.

بەپێی وتەی (إبن الجزري) لەكتێبی (النشر في القراءات العشر ج١/٣٢٠) ڕاوەستانی كافی هەمووی وەكو یەك نین، بەڵكو هەندێكیان لە هەندێكیان شیاو ترن، **وەكو:**

{فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ }البقرة١٠، ئەمە (كافي)ە.

{فَزَادَهُمُ اللّهُ مَرَضاً} البقرة١٠، ئەمە (كافي) ترە.

{بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ} البقرة١٠، لەهەردووكیان (كافي) ترە.

بەشی سێیەم: ڕاوەستانی جوان(الوقف الحسن).

پێناسەكەی: ڕاوەستانە لەسەر واتایەكی تەواو لەخۆیدا، بەلاّم پەیوەندیدارە بە پاش خۆیەوە لەڕووی وشەو واتاوە.

هۆی ناونانی: چونكە سوودی ئەوەی هەیە ڕاوەستان لەسەری كارێكی جوان و گونجاوە.

جۆرەكانی:

یەكەم: لەناو ئایەتەكەدا بێت، وەكو ڕاوەستان لەسەر فەرموودەی خوای گەورە: {بِسْمِ اللّهِ}الفاتحة١، یان لەسەر {الْحَمْدُ للّهِ}الفاتحة٢، ئەوە واتایەكی تەواوە، بەلاّم لەهەردوو ڕووەكەوە پەیوەندی بەپاش خۆیەوە ماوە.

---

١ بڕوانە: العميد في علم التجويد/ ١٨٥ بەوەرگرتن لە كتێبی/ غاية المريد في علم التجويد ٢١٠-٢١١.

حوکمی: دەگونجێت لەسەر ئەو وشە ڕاوەستیت و، ناگونجێت لەپاش خۆیەوە خوێندنەوە دەست پێبکەیت، چونکە پەیوەندی نێوانیان بەهێزە.

دووەم: سەری ئایەت بێت، **ئەوەش دوو شێوازی هەیە:**

یەکەم: ڕاوەستان لەسەر ئایەتەکە هیچ گومانی واتای نەویستراو دروست نەکات، وەکو ڕاوەستان لەسەر {الْحَمْدُ لِلّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ} یان لەسەر {لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ}البقرة١٨٩، یان لەسەر {يَا أَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ}المزمل١ ئەمەش بەپێی شارەزایانی ئەم زانستە **وەکو:** (السجاوندي) و، دانەری کتێبی (الخلاصة) و، کەسانی تر: جوانترە لەسەری ڕاوەستیت و، باش نیە لەپاش خۆیەوە دەست پێبکەیت[1]...

دووەم: ئەوەیە ڕاوەستان لەسەر ئایەتەکە گومانی واتایەکی نەخوازراو دروست بکات، وەکو ڕاوەستان لەسەر {فَوَيْلٌ لِّلْمُصَلِّينَ}الماعون٤، ئەمەش بەپێی بۆچوونی(إبن الجزري) و، زۆرێك لەزانایانی تر، دروست نیە لەسەری ڕاوەستیت، بەڵکو پێویستە لەگەڵ پاشی خۆیدا پێکەوە بخوێنرێتەوە، چونکە نوێژگەران ناوێکی ستایشکراوە، بۆیە نەگونجاوە گوێگر واتێ بگات وەیل بۆ ئەوانە، ئەوانەی لەسەر ئەم ڕێڕەوەن پێیان وایە ڕاوەستان لەسەر ئەم ئایەتە ڕاوەستانێکی ناشیرینە (وقف قبيح).

تێبینی: لەوانەیە ڕاوەستان جوان بێت، بەڵام دەستپێکردن لەپاش خۆیەوە ناشیرین بێت **وەکو:** {يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ}الممتحنة١، ڕاوەستان جوانە لەسەری، بەڵام دەست پێکردن لەدوای ئەوەوە ناشرینە {وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ}، چونکە ئەوە واتای هۆشداری لە ئیمان هێنان بەخوا دەگەیەنێ.

---

١ بروانە: نهاية القول المفيد في علم التجويد/ ١٦١، بەوەرگرتن لە کتێبی / غاية المريد في علم التجويد /٢١٢.

بەشی چوارەم: ڕاوەستانی ناشیرین (القبیح).

پێناسەی: ڕاوەستان لەسەر واتایەك تەواو نەبووبێت خۆی لەخۆیداو،واتایەكی ڕاستیشی نەگەیاندبێت، بە هۆی توندی پەیوەندیەكەی لەگەڵ پاش خۆیدا.

هۆی ناونانی: چونكە ڕاوەستان لەو جێگەیەدا واتا ناگەیەنێت، بۆیە خوێنەر بۆی نیە بەئەنقەست لەسەری ڕاوەستێت مەگەر بۆ پێویستیەكی ناچاری.

ڕاوەستانی ناشیرین دوو جۆرن:

جۆری یەكەم: ڕاوەستان لەسەر بڕگەیەك كە واتا نەبەخشێت، وەك: {بِسْمِ} لە {بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ}، ڕاوەستان لەو جێگەیەدا ناشرینە چونكە نازانرێت بەناوی كێ.

جۆری دووەم: ڕاوەستان لەسەر وشەیەك گومانی واتایی دروست بكات كە خوای گەورە ئەوەی نەویستبێت، وەكو ڕاوەستان لەسەر ئایەتی {إِنَّ اللَّهَ لاَ يَسْتَحْيِي}البقرة٢٦ یان {وَمَا أَرْسَلْنَاكَ} الإسراء٥٤، یان {لاَ تَقْرَبُواْ الصَّلاَةَ}النساء٤٣، ئەم جۆرە ڕاوەستانانە زۆر ناشرینە، ئەگەریش بە ئارەزووی خۆی ڕاوەستێت و، مەبەستی ئەوە بێت، ئەو كارە لە بێباوەڕیەوە سەر دەر دەكات پەنابەخوا، بەڵام ئەگەر بەناچاری ڕاوەستا با بگەڕێتەوە و، پێكەوە ئایەتەكان بخوێنێتەوە، بۆ ئەوەی واتاكان ڕوون ببنەوە.

تاكو ئێرە باسی جۆرەكانی ڕاوەستان لە قورئان تەواو بوو[١]، ئێستاش باسی دەستپێكردن (الإبتداء) دەكەین.

پێناسەی (الإبتداء):

لەزمانەوانیدا واتە: دەستپێكردن.

---

١ بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد / عطية قابل نصر/٢١٠-٢١٤.

لەزاراوەدا واتە: دەستپێكردنی قورئان خوێندن، ئیتر ئایا لەپاش بڕینی خوێندن بێت و جارێكی تر گەڕابێتەوە، یان لەپاش ڕاوەستان بێت. بەڵام ئەگەر لەپاش بڕینی خوێندن بێت پێویستە ڕەچاوی حوكمەكانی (إستعاذة) و (بسملة) بكات لەكاتی دەستپێكردندا، بەڵام ئەگەر لەپاش ڕاوەستان بێت پێویست بەوە ناكات چونكە ڕاوەستانەكە بۆ پشوو دان و هەناسەدان بووە.

لە كتێبی (النشر في القراءات العشر) پیشەوا (إبن الجزري) **دەفەرمویت:**

دەست پێكردن هەمیشە بە ویست و ئارەزووە، بەپێچەوانەی ڕاوەستانەوە كە لەوانەیە بەناچاری بێت، بۆیە دروست نیە دەستپێكردن بە واتایەكی تەواو و قسەیەكی سەربەخۆوە نەبێت، **دەستپێكردنیش دوو جۆرە:**

١. دەستپێكردنی جوان.

٢. دەستپێكردنی ناشیرین.

یەكەم: دەكرێت لەهەر ئایەتێكەوە كە واتایەكی ڕوون و ئاشكرای هەبێت دەست بكەیت بە قورئان خوێندن، نمونەی ئەم جۆرەش زۆرە.

دووەم: دەستپێكردن بە قسەیەك واتاكە بشێوێنێت، یان بیگۆڕێت، ئەمەش دابەش دەبن بۆ چەند جۆرێك، **نمونە:**

دەست پێكردن بە ﴿أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾المسد١، دەستپێكردنێكی ناشیرینە چونكە واتاكە دادەبڕێت، بەڵام دەستپێكردن بە (يد الله مغلولة) ناشرین ترە، یان دەستپێكردن بە ﴿عُزَيْرٌ إبن اللهِ﴾التوبة٣٠، یان ﴿وَإِيَّاكُمْ أَن تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ﴾الممتحنة١، یان ﴿لَا أَعْبُدُ الَّذِي فَطَرَنِي﴾يس٢٢، زۆرتر ناشیرینە، بۆیە پێویستە خوێنەر خۆی لەو جۆرە

دەستپێکردنانە بپارێزێت.بەم شێوەیەش باسەکانی ئەم بابەتەمان تەواو بوو، جگەلە دوو پێناسەی گرنگ کە بریتین لە: (السکت) و (القطع).

پێناسەی بێدەنگی (السکت):

لەزمانەوانیدا **واتە:** لێکترازانی نێوان دوو ئاواز بەبێ هەناسەدان.

لەزاراوەدا **واتە:** بێدەنگی بۆ ماوەیەك کەمتر لەماوەی ڕاوەستان (وقف) بەبێ هەناسەدان بەمەبەستی بەردەوام بوون لە خوێندنەوە.

تێبینیەکی گرنگ:

مامۆستا (محمود خلیل الحصري) لە کتێبی (أحکام التلاوة القرآن) لاپەڕە ٢٦١، دەگێڕێتەوە کە (إبن الجزري) **فەرموویەتی:** بێدەنگی تەنها پەیوەستە بە (سماع)ەوە، **واتە:** بەپێی ڕیواتە لە پێغەمبەر (ﷺ) یان لە هاوەڵانی کە پێمان گەیشتبێت، بۆیە بێدەنگی دروست نیە لەشوێنێکدا نەبێت کە ڕیوایەتی ڕاستی لەسەر هاتبێت[1].

جێگەکانی بێدەنگی لە قورئاندا:

یەکەم: لەسەر وشەی (عِوَجًا) لە ئایەتی {وَلَمْ يَجْعَل لَّهُ عِوَجَا ۝١ قَيِّماً}الکهف١، **هۆکاری** بێدەنگیش لێرەدا ڕوونکردنەوەی واتاکەیە، بۆئەوەی کەس گومانی بۆ دروست نەبێت (قَيِّماً) **واتە:** ڕاست، وەسف بێت بۆ (عِوَجًا) **واتە:** لار، بەڵکو (قَيِّماً) ستایشە بۆ قورئان.

دووەم: لەسەر وشەی (مرقدنا) لەئایەتی{قَالُوا يَا وَيْلَنَا مَن بَعَثَنَا مِن مَّرْقَدِنَا هَذَا}یس٥٢، هۆکاری بێدەنگی لێرەدا ئەوەیە بزانرێ کە وشەی (هَذَا) تەواوکەری قسەی بێباوەڕان نیە.

سێیەم: لەسەر وشەی (مَنْ) لە ئایەتی {وَقِيلَ مَنْ رَاقٍ}القيامة٢٧.

---

١ بڕوانە: احکام التلاوة القرءآن الکريم / ٢٦١، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية /٨٨.

چوارەم: لەسەر وشەی (بَلْ) لەئایەتی {كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم}المطففين١٤، **هۆکاری** بێدەنگی لەهەردوو جێگەی سێیەم و چوارەم لە قورئاندا ئەوەیە گومان دروست نەبێت بۆ خوێنەر کە (مَنْ رَاقٍ) و(بَلْ رَانَ) تێهەڵکێشن و بە (مرّاق) و (برّان) بیخوێنێتەوە.

پینجەم: پیتی (هـ) لەسەر وشەی (مَالِيَهْ) لە ئایەتی {مَا أَغْنَى عَنِّي مَالِيَهْ ﴿٢٨﴾ هَلَكَ} الحاقة٢٨، بەلاّم ئەم ئایەتە بە دوو شێوە دەخوێنرێتەوە، بێدەنگی یەکێکیانە، دروستیشە بە ئاشکراکردن (أظهار) بخوێنرێتەوە، **هەروەها** دروستیشە بەبێ بێدەنگی (عدم سكت) بخوێنرێتەوە ئەوکاتەش تێهەڵکێش دەکرێت، چونکە دوو پیتی هاوشێوەن، بۆیە بە (ماليهّلك) دەخوێنرێتەوە.

شەشەم: (عَلِيمٌ) لە کۆتایی سورەتی (الأنفال) لە ئایەتی {إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾} ٧٥، لەکاتێکدا لەگەڵ سورەتی (التوبة) بخوێنرێتەوە، **ئەوەش یەکێکە لە سێ شێوازی خوێندنەوە کە دروستە پێی بخوێنرێتەوە:**

١. بەشێوازی هەڵگێڕانەوە (قلب) **واتە** (عليمُمْبرآءة...).

٢. ڕاوەستان (الوقف) **واتە:** ڕاوەستان لە کۆتایی سورەتی (الأنفال) و، هەناسە دان و پاشان دەستپێکردن بە سورەتی (التوبة).

٣. بێدەنگی (السكت) **واتە:** بەبێ هەناسەدان، کە ماوەیەکی کورتترە لە (وقف).

پێناسەی (القطع):

لەزمانەوانیدا **واتە:** بڕین ولابردن.

لەزاراوەدا **واتە:** بڕینی خوێندنەوە بەیەکجاری و ڕۆشتنە ناو حالەتێکی ترەوە، **واتە:** ئەگەر بگەڕێتەوە بۆ خوێندنەوە بە (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم)

دەگەڕێیتەوە، بڕینیش تەنها لەكۆتایی ئایەتەكاندا دروستە، (إبن الجزري) لە (عبدالله بن أبي الهذيل) كە یەكێكە لەسەرانی تابیعیەكان دەگێڕێتەوە كە **فەرموویەتی:** "ئەگەر كەسێكتان ئایەتێكی دەخوێنێد با نەیبڕێت، تاكو تەواوی دەكات" هەروەها لێی دەگێڕنەوە كە **فەرموویەتی:** "هاوەڵان حەزیان نەدەكرد لەناوەڕاستی ئایەتدا ڕاوەستی پێش تەواو كردنی هەموو ئایەتەكە" ئەمەش بەڵگەیە بۆ ئەوەی كەس بۆی نیە لەهەر شوێنێكی ئایەتدا ڕاوەستێت لە نوێژ بێت یان لەدەرەوەی نوێژ، تاكو ئایەتەكە تەواو نەكات[١].

١ بڕوانە: احكام تلاوة القرآن الكريم/ ٢٦٣، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية /٨٩-٩١.

بابەتی پچڕاو و پێک گەیشتوو
(المقطوع والموصول)

یەکێك لە پێویستیەگرنگەکانی خوێنەری قورئان ئەوەیە پچڕاو و پێك گەیشتوو لە ئایەتەکاندا بزانێت، **واتە:** لەسەر کامیان دروستە ڕاوەستیت و لەسەر کامیان دروست نیە.

ئەم بابەتەش دەبێتە سێ بەشەوە:

بەشی یەکەم: پێویستە پێکەوە بخوێنرێتەوە.

بەشی دووەم: پێویستە بە پچڕاوی بخوێنرێتەوە.

بەشی سێیەم: جیاوازی لەسەرە. زانایان بە (واجب)یان داناوە لەسەر خوێنەری لێهاتووی قورئان لەم بابەتە شارەزابێت، چونکە هەر وشەیەك بڕاو بێت لە وشەکانی تر، دروستە خوێنەر لەسەری ڕاوەستێت بەمەبەستی فێربوون، یان تاقیکردنەوە، یان هەناسە کورتی و، هۆکاری لەم شێوە، بەڵام ئەگەر لەگەڵ وشەی پاش خۆی پێکگەیشتبێتن دروست نیە ڕاوەستیت لەسەر وشەی دووەم نەبێت، خۆ ئەگەر جیاوازی لەسەر هەبێت لەنێوان زانایاندا ئەوا دروستە خوێنەر ڕاوەستێت لەسەر وشەی یەکەم و دووەمیش.

باسەكانی پچڕاو و پێكگەیشتو
(المقطوع والموصول)

٧٩. وَاعْرِفْ لِمَقْطُوعٍ وَمَوْصُولٍ وَتَا   فِي مُصْحَفِ الإِمَامِ فِيمَا قَدْ أَتَى[١]

---

١ مەبەستی لە موسحەفەكانی ئیمامی عوسمانە كە فەرمانی كرد بە نووسینەوەیان پاش ئەوەی ناكۆكی خەڵكی بینی لەشێوازی خوێندنەوەی قورئان، پێشتر أبوبكر قورئانی كۆكردبوویەوە و، لەلای (حفصة)ی دایكی ئیمانداران دایابوو (ﷺ)، نووسینەوەی قورئان كەسانێك پێی هەڵسان لە قورەیش بەسەرۆكایەتی (زید بن ثابت) (ﷺ)، لە شێوازی ڕێنووسی قورئان لیژنەكە ئەوەیان ڕەچاو دەكرد ئەو وشەی زیاتر لە خوێندنەوەیەكی تێدا بێت بەشێوازێ بنووسرێت ئەو خوێندنەوانە هەڵبگرێت، نوقتە و جووڵەشیان بۆ پیتەكان نەدەكرد، بۆ نموونە: {فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْماً بِجَهَالَةٍ}الحجرات٦، بەم شێوە (فىىىو)یان نووسیوە، بۆیە دەكرێت بە (فتثبتوا)ش بخوێنرێتەوە، وەكو پێشەوایان (حمزة) و (الكسائي) و (خلف العاشر) دەیخوێننەوە، هەروەها دەكرێت بە (فتبینوا)ش بخوێنرێتەوە، وەكو پێشەوایانی تر دەیخوێننەوە، بەڵام كاتێك دەیانبینی شێوازی وشەیەك ناكرێت بەشێوەیەك بنووسرێت كە دوو خوێندنەوە هەڵبگرێت، لە موسحەفێكدا بە شێوەیەك دەیاننووسی بەپێی خوێندنەوەیەك، لە موسحەفێكی تریشدا بەشێوەیەكی تر دەیاننووسی بەپێی خوێندنەوەیەكی تر، بۆ نموونە (تجري تحتها الأنهار) لە موسحەفی مەككە بە (تجري من تحتها الأنهار) نووسیان بە زیادكردنی وشەی (من)، ئەوەش خوێندنەوەی (إبن كثير المكي)یە، لەپاش نووسینەوەی موسحەفەكان ئیمامی عوسمان (ﷺ) فەرمانی كرد بەناردنیان بۆ شارە ناودارەكان **وەكو**: (بصرة)، (كوفة)، (شام)، (مكة) موسحەفێكیشی لەلای خۆی بەجێهێشت كە بە (المصحف الأمام) ناسراوە یەكێكیشی بۆ خەڵكی مەدینە تەرخان كرد، لەگەڵ هەموو موسحەفێكیشدا هاوەڵێكی نارد بۆ خوێندنەوە و فێركردنی خەڵكی، بۆیە فەرمانی كرد بە (زید بن ثابت) بە موسحەفی مەدینە قورئان بخوێنێت وە (عبدالله بن السائب)ی نارد بۆ مەككە و، (المغيرة بن أبي شهاب المخزومي) نارد بۆ شام و، (أبو عبدالرحمن السلمي) و (عامر بن عبد القيس) بۆ بەسرە، بەم شێوەیەش هەموو ناوچەیەك بە موسحەفی خۆی قورئانی دەخوێند، ئوممەتی ئیسلامیش یەك دەنگن لەسەر ڕاستی ئەو شێوازە ڕێنووسانەی كە قورئانیان پێنووسراوەتەوە. بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم/٢٦١.

پێشەوا (إبن الجزري) ڕوو دەکاتە خوێنەری قورئان و پێی دەڵێت: ئەی خوێنەری قورئان، زانا و شارەزابە بە وشە پچڕاو و پێك گەیشتووەکانی قورئانی پیرۆز، ئەوەش بزانە کە پچڕاو لەپێشترە چونکە ئەوە بنچینەیە، هەروەها پێویستە شارەزاییت هەبێت دەربارەی پیتی (ت) لەکاتێکدا ژێردار بێت، یان بەشێوازی (ـة)ی کۆتایی بنووسرێت لە قورئاندا، نمونەی (مقطوع) وەکو: {فَظَنَّ أَن لَّن نَّقْدِرَ} الأنبياء ٨٧ و، (موصول) وەکو: {أَلَّن نَّجْمَعَ عِظَامَهُ} القيامة٣.

٨٠. فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لاَ مَـعْ مَلْجَإٍ وَلاَ إِلَــهَ إِلاَّ

٨١. وَتَعْبُدُوا يَاسِينَ ثَانِي هُودَ لاَ يُشْرِكْنَ تُشْرِكْ يَدْخُلْنَ تَعْلُوا عَلَى

٨٢. أَنْ لاَ يَقُولُوا لاَ أَقُـولَ إِنَّ مَـا بِالرَّعْدِ وَالْمَفْتُوحَ صِلْ وَعَنْ مَـا

(فَاقْطَعْ بِعَشْرِ كَلِمَاتٍ أَنْ لاَ) فەرمانی کردووە بە پچڕانی (ان) لە (لا) لە (١٠) جێگەی قورئاندا.

١. لەگەڵ وشەی (مَلْجَأً) لەئایەتی {وَظَنُّواْ أَن لاَّ مَلْجَأَ مِنَ اللّهِ} التوبة١١٨.

٢. لەگەڵ وشەی (وَلاَ إِلَــهَ إِلاَّ) لەئایەتی {وَأَن لاَّ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ فَهَلْ أَنتُم مُّسْلِمُونَ} هود١٤.

٣. لەگەڵ وشەی (تَعْبُدُوا) لەسورەتی (يَاسِينَ) لەئایەتی:{أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ} ٦٠.

٤. لەئایەتی {أَن لاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنِّيَ أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ أَلِيمٍ}هود٢٦، بۆیەش فەرمووی (ثَانِي هُودَ) لەبەر جیاکردنەوەی لە جێگەی یەکەم {أَلاَّ تَعْبُدُواْ إِلاَّ اللّهَ إِنَّنِي لَكُم مِّنْهُ نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ}هود٢.

٥. لەگەڵ وشەی (يُشْرِكْنَ) لەئایەتی {يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَن لَّا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئاً} الممتحنة١٢.

٦. لەگەڵ وشەی (تُشْرِكْ) لەئایەتی{وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَن لَّا تُشْرِكْ بِي شَيْئاً}الحج٢٦.

٧. لەگەڵ وشەی (يَدْخُلَن) لەئایەتی {أَن لَّا يَدْخُلَنَّهَا الْيَوْمَ عَلَيْكُم مِّسْكِينٌ}القلم٢٤.

٨. لەگەڵ وشەی (لا تَعْلُوا عَلَى) لەئایەتی {وأَن لَّا تعلو عَلَى اللهِ} الدخان١٩.

٩.لە (أَن لاَّ يِقُولُواْ) لە ئایەتی {أَن لاَّ يِقُولُواْ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ}الأعراف١٦٩.

١٠. لە (لاَّ أَقُولَ) لەئایەتی {حَقِيقٌ عَلَى أَن لاَّ أَقُولَ عَلَى اللّهِ إِلاَّ الْحَقَّ} الأعراف١٠٥.

سوود: جیاوازی هەیە سەبارەت بە پچڕانی (أَن لَّا) لە ئایەتی {فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَن لَّا إِلَهَ إِلَّا أَنتَ سُبْحَانَكَ}الأنبياء٨٧، **پچڕانیشی لەپێشترە.**

(إِنَّ مَـا بِالرَّعْـدِ) **فەرمانە بە پچڕانی (ان) لەگەڵ (م) لەیەك جێگەدا، لە ئایەتی** {وَإِن مَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ}الرعد٤٠.

(وَالمفْتُوحَ صِلْ) فەرمانە بە پێك گەیاندنی (أن) لەگەڵ (ما) هەرچۆنێك هاتبێت، بەم شێوەیە (أمّا).

٨٣. نُهُوا اقْطَعُوا مِنْ مَا بِرُومٍ وَالنّسَا خُلْفُ المُنَافِقِينَ أَمْ مَنْ أَسَّسَا

٨٤. فُصِّلَتْ النّسَا وَذِبْحٍ حَيْثُ مَا وَأَنْ لَمِ المَفْتُوحَ كَسْرُ إنَّ مَا

٨٥. لأنعَامِ وَالمفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعًا وَخُلْفُ الأنفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا

(عَنْ مَا نُهُوا) **واتە:** (عن) لە (ما) **بپچڕێنن تەنها لەیەك لەئایەتی** {فَلَمَّا عَتَوْا عَن مَّا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ}الأعراف١٦٦.

(اقْطَعُوا مِنْ. . . المُنَافِقِينَ) **واتە:** (من) لە (ما) **بپچڕێنن لە دوو جێگەی قورئان بەبێ جیاوازی و ناکۆکی:**

یەکەم: لەئایەتی {هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم}الروم٢٨.

دووەم: لەئایەتی {فَمِن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن فَتَيَاتِكُمُ}النساء٢٥.

ئاماژەشی بۆ ئەم دوو جێگەیە کردووە (بروم والنسا)، لە جێگەیەکی تریشدا هەیە بەڵام جیاوازی لەسەرە لە ئایەتی {وَأَنفِقُوا مِن مَّا رَزَقْنَاكُم مِّن قَبْلِ}المنافقون١٠، **پچڕاندنیشی لەپێشترە.**

(أم من. . .وذبح) **واتە:** (ام) لە (من) **لە چوار جێگەی قورئاندا بەبێ جیاوازی لەیەکتر بپچڕێنن:**

١. **لەئایەتی** {خَيْرٌ أَم مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ}التوبة١٠٩.

٢. **لەئایەتی** {خَيْرٌ أَم مَّن يَأْتِي آمِناً يَوْمَ الْقِيَامَةِ}فصلت٤٠.

٣. لەئایەتی {أَم مَّن يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيلاً} النساء١٠٩.

٤. لەئایەتی {أَم مَّنْ خَلَقْنَا إِنَّا خَلَقْنَاهُم} الصافات١١.

ئاماژەشی کردووە بۆ جێگەکەی سورەتی (الصافات) بە (وَذِبْحٍ) بەهۆی بەسەرهاتی سەربڕینی (اسماعیل) لەو سورەتەدا.

(حَيْثُ مَا) **واتە:** (حیث) لە (ما) لەهەر شوێنێکدا هات لە قورئاندا بیپچڕێنن، تەنها لە دوو جێگەشدا هاتووە لە قورئاندا:

یەکەم : {وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ وَإِنَّ الَّذِينَ} البقرة١٤٤.

دووەم: {وَحَيْثُ مَا كُنتُمْ فَوَلُّواْ وُجُوهَكُمْ شَطْرَهُ لِئَلاَّ يَكُونَ} البقرة١٥٠.

(وَأَنْ لَمِ الْمَفْتُوحَ كَسْرُ) **واتە:** (أَنْ) کە هەمزەکەی سەری هەبێت لە (لم) لەهەر شوێنێکی قورئاندا بێت بیپچڕێنن.

(إِنَّ مَا الأنعَامِ) **واتە:** (ان) لە(ما) **لەیەك جێگەی قورئاندا لەیەکتر بپچڕێنن،** لەئایەتی {إِنَّ مَا تُوعَدُونَ لآتٍ} الأنعام١٣٤، (وَالْمَفْتُوحَ يَدْعُونَ مَعَا) **واتە:** (أن ما) لەگەڵ وشەی یدعون لەیەکتر بپچڕێنن **لە دوو جێگەدا:**

یەکەم: لەئایەتی {وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ} الحج٦٢.

دووەم: لەئایەتی {وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِن دُونِهِ الْبَاطِلُ} لقمان٣٠.

(وَخُلْفُ الأنفَالِ وَنَحْلٍ وَقَعَا) **واتە: جیاوازی هەیە لەدوو جێگەدا:**

یەکەم: لەئایەتی {وَاعْلَمُواْ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَيْءٍ} الأنفال٤١.

دووەم: لەئایەتی {إِنَّمَا عِندَ اللَّهِ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ}النحل٩٥، **پێك گەیاندنیشیان لەپێشترە.**

تێبینیش دەكرێت كە جێگەی كۆتایی تایبەتە بە (إن ما) نەك (أن ما) بەم شێوەیە:

(إن ما) لە سورەتی الأنعام دا بەبێ جیاوازی دەپچڕێندرێت، بەلاَم لەسورەتی (النمل) دا ناكۆكی لەسەرە و، پێك گەیاندنی لەپێشترە، (أن ما)یش بەبێ جیاوازی دەپچڕێندرێت، لە سورەتی (الحج) و (لقمان)دا، لە سورەتی (الأنفال)یش دا ناكۆكی لەسەرەو، پێك گەیاندنی لەپێشترە. خوای گەورەش زاناترە.

تێبینی: لەم چەند دێڕە هۆنراوەیەدا، وشەی (الأنعام) و(الأنفال) بە (لَنْعامِ) و (لَنْفال) دەخوێنرێتەوە.

٨٦. وَكُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ وَاخْتُلِفْ — رُدُّوا كَذَا قُلْ بِئْسَمَا وَالْوَصْلُ صِفْ

٨٧. خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا فِي مَا اقْطَعَا . أُوحِيْ أَفَضْتُمْ اشْتَهَتْ يَبْلُوا مَعَا

٨٨. ثَانِي فَعَلْنَ وَقَعَتْ رُومٌ كِلاَ — تَنْزِيلُ شُعَرَاءٍ وَغَيْرَ ذِي صِلاَ

(إبن الجزری) فەرمان دەكات بە پچڕاندنی (كُلِّ) لە (مَا) لەیەك جیگەی قورئاندا، بەیەك دەنگی زانایان، لەئایەتی {وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ} إبراهيم٣٤، **ناكۆكیش هەیە سەبارەت بە جیاكردنەوەی (كُلِّ) لە (مَا) لەچوارجێگەدا[1]:**

---

١ بڕوانە: (الفتح المجيد) / للقمحاوي، (الدقائق المحكمة) و (أحكام تلاوة القرآن الكريم) لاپەڕە/٢٨٠، بە وەرگرتن لە اللمعة البدرية /٩٢-٩٦.

یەکەم: لەئایەتی {كُلَّ مَا رُدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ}النساء٩١.

دووەم: لەئایەتی {كُلَّ مَا جَاء أُمَّةً رَّسُولُهَا كَذَّبُوهُ}المؤمنون٤٤.

سێیەم: لەئایەتی {كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا}الأعراف٣٨.

چوارەم: لەئایەتی {كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا}الأعراف٣٨، لەجێگەی یەکەم و دووەم بڕاندنە، بەلاَم لەجیگەی سێیەم و چوارەم پێك گەیاندنە، جگە لەم جێگانەش ئاماژەمان پیکرد، هەمووی بە یەك دەنگی زانایان بە پێك گەیاندن دەخوێنرێتەوە.

فەرمان دەکات بە پێك گەیاندنی (بِئْسَ) لەگەلّ (مـا) بەبێ ناکۆکی **لەدوو جێگەدا:**

یەکەم: لەئایەتی {بِئْسَمَا اشْتَرَوْاْ بِهِ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُواْ}البقرة٩٠، ئەوە جێگەی یەکەمە لە سورەتی (البقرة).

دووەم: لەئایەتی {قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِن بَعْدِيَ}الأعراف١٥٠، ئەوەش لە وتەی (إبن الجزري) (وَالْوَصْلُ صِفْ خَلَفْتُمُونِي وَاشْتَرَوْا) دەردەکەوێت، باسی ئەوەشی کردووە کە لە ئایەتی {قُلْ بِئْسَمَا يَأْمُرُكُمْ }البقرة٩٣، ناکۆکی لەسەر هەیە چونکە **فەرموویەتی:** (كَذَا قُلْ بِئْسَمَا) بەلاَم زیاتر کار بە پچڕاندن دەکرێت لەم جێگەیانەدا، هەروەها فەرمانی کردووە بە پچڕاندنی (فِي) لە (مَا) لە (١١) جێگەدا بەبێ ناکۆکی:

١. {قُل لاَّ أَجِدُ فِي مَا أُوْحِيَ إِلَيَّ}الأنعام١٤٥

٢. {لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ}النور١٤

٣. {وَهُمْ فِي مَا اشْتَهَتْ أَنفُسُهُمْ خَالِدُونَ }الأنبياء١٠٢.

٤. {لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُم فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ}المائدة٤٨.

٥. {لِّيَبْلُوَكُمْ فِي مَا آتَاكُمْ إِنَّ رَبَّكَ}الأنعام١٦٥.

٦. {فِي مَا فَعَلْنَ فِيَ أَنفُسِهِنَّ مِن مَّعْرُوفٍ}البقرة٢٤٠، کەئەمەش جێگەی دووەمە لە سورەتی (البقرة) و، (إبن الجزري) بە (ثَانِي فَعَلْنَ) ئاماژەی پێکردووە.

٧. {وَنُنشِئَكُمْ فِي مَا لَا تَعْلَمُونَ}الواقعة٦١.

٨. {ضَرَبَ لَكُم مَّثَلاً مِنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاء فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ}الروم٢٨.

٩. {فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ}الزمر٣.

١٠. {فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ}الزمر٤٦، تێبینی بکە چۆن ئاماژەی کردووە بۆ هەردووە جێگەکەی سورەتی (الزمر) بە (كِلَا تَنْزِيلُ).

١١. {أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ}الشعراء١٤٦، جگە لەم جێگایانەش پێکەوە دەخوێنرێتەوە بەبێ ناکۆکی، ئەوەش لە فەرموودەی (إبن الجزري) (وَغَيْرَ ذِي صِلا) دەردەکەوێت.

٨٩. فَأَيْنَمَا كَالنَّحْلِ صِلْ وَ مُخْتَلِفْ فِي الشُّعَرَا الأَحْزَابِ وَالنِّسَا وُصِفْ

واتە: وشەی (فَأَيْنَمَا) لەهەرکوێیەك هات لە قورئاندا لەگەڵ پیتی (ف) پێکیان بگەیەنە، وەکو چۆن (أَيْنَمَا) لەسورەتی (النَّحْل) پێك دەگەیەنی.

کەواتە: وشەی (أَينَمَا) **لە دوو جێگەی قورئاندا دێت:**

یەکەم: {فَأَيْنَمَا تُوَلُّواْ فَثَمَّ وَجْهُ اللّهِ}البقرة١١٥.

دووەم: {أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لاَ يَأْتِ بِخَيْرٍ}النحل٧٦.

(وَ مُخْتَلِفْ) **واتە: لەسێ جێگەی تردا ناکۆکی لەسەرە.**

یەکەم: {وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ تَعْبُدُونَ}الشعراء٩٢.

دووەم: {مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا}الأحزاب٦١.

سێیەم: {أَيْنَمَا تَكُونُواْ يُدْرِككُّمُ الْمَوْتُ}النساء٧٨.

پچڕاندنیشی لەپێشترە لە سورەتی (الشُّعَرَا) بەلاَم پێك گەیاندنیشی لەپێشترە لە هەردوو جێگەی سورەتی (الأَحْزَابِ) و (وَالنِّسَا) چونکە **فەرموویەتی:** (وُصِفْ) **واتە:** وەسف کراوە.

٩٠. وَصِلْ فَإِلَّمْ هُودَ أَلَّنْ نَجْعَلا   نَجْمَعَ كَيْلاَ تَحْزَنُوا تَأْسَوْا عَلَى
٩١. حَجٌّ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَقَطْعُهُمْ   عَنْ مَنْ يَشَاءُ مَنْ تَوَلَّى يَوْمَ هُمْ

لێرەدا فەرمان دەکات بە پێك گەیاندنی (إن) و (لم) لەیەك جێگەدا.

لەئایەتی {فَإِن لَّمْ يَسْتَجِيبُواْ لَكُمْ فَاعْلَمُواْ أَنَّمَا أُنزِلِ بِعِلْمِ اللّهِ}هود١٤، **هەروەها فەرمانی** کردووە بە پێك گەیاندنی (ان) لەگەلّ (لن) **لەدوو جێگەدا:**

یەكەم: {بَلْ زَعَمْتُمْ أَلَّن نَّجْعَلَ لَكُم مَّوْعِداً} الكهف٤٨ .

دووەم: {أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَلَّن نَجْمَعَ عِظَامَهُ} القيامة٣ .

بۆ جێگەی یەكەم بە (نَجْعَلا) و بۆ جێگەی دووەم (نَجْمَعَ) ئاماژەی كردووە.

سوود: مامۆستا (محمود خلیل الحصري) باسی جیاوازی كردووە لە ئایەتی {أَن لَّن تُحْصُوهُ} المزمل٢٠، **كە پچڕاندنی تێیدا لەپێشترە، هەربەوەش كاردەكرێت، وادیارە ڕێڕەوی (إبن الجزري) پچڕاندنێتی و، خوای گەورەش زاناترە.**

هەروەها فەرمانی كردووە بە پێك گەیاندنی (كَیْلا) لە چوار جێگەی قورئاندا بەبێ ناكۆكی.

یەكەم: {لِّكَيْلاَ تَحْزَنُواْ عَلَى مَا فَاتَكُمْ} ال عمران١٥٣ .

دووەم: {لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ} الحديد٢٣ .

سێ یەم: {لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِن بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئاً} الحج٥ .

چوارەم: {لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ} الاحزاب٥٠، **كە جێگەی دووەمە تێیدا، لە (٣) جێگەكەی تریش بەبێ جیاوازی لەیەكتر پچڕاون، كە بریتین لە:**

یەكەم: {لِكَيْ لاَ يَعْلَمَ بَعْدَ عِلْمٍ شَيْئاً} النحل ٧٠ .

دووەم: {لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ} الاحزاب ٣٧، **كەجێگەی یەكەمە لە سورەتەكە.**

سێ یەم: {كَيْ لَا يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاء مِنكُمْ} الحشر٧ .

هەروەها فەرمانی كردووە بە پچڕاندنی (عَنْ) لە (مَنْ) **لەدوو جێگەدا بەبێ جیاوازی:**

یەكەم: {وَيَصْرِفُهُ عَن مَن يَشَاء} النور٤٣.

دووەم: {فَأَعْرِضْ عَن مَّن تَوَلَّى عَن ذِكْرِنَا} النجم٢٩.

(عَنْ مَنْ)یش تەنها **لەم دوو جێگەی قورئاندا هاتوون.** پاشان فەرمانی كردووە بە پچڕاندنی (يَوْم) لە (هُمْ) **لەدوو جێگەدا بەبێ ناكۆكی:**

یەكەم: {يَوْمَ هُم بَارِزُونَ لَا يَخْفَى} غافر١٦.

دووەم: {يَوْمَ هُمْ عَلَى النَّارِ يُفْتَنُونَ} الذاريات١٣.

٩٢. ومَـالِ هَـذَا وَالَّذِيـنَ هَـؤُلاَ ... تَ حِينَ فِي الإِمَامِ صِلْ وَوُهِّـلاَ

لێرەدا ئاگادارمان دەكاتەوە كە پیتی (لِ) كە لە پاش (ما) دێت، بەجیاكراوەیی دەنووسرێت **لەچوار جێگەی قورئاندا :**

یەكەم: {وَقَالُوا مَالِ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ} الفرقان٧.

دووەم: {وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ} الكهف٤٩.

سێیەم: {فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ} المعارج٣٦.

چوارەم: {فَمَا لِهَؤُلاَء الْقَوْمِ لاَ يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثاً} النساء٧٨، **مامۆستا (محمود خليل الحصري)** لە (أحكام تلاوة القرآن) لاپەڕە ٢٨٤ **دەفەرموێت:**

لەو حاڵەتەشدا خوێنەر بۆی هەیە لەسەر پیتی (ما) یان (ل) ڕاوەستێت بەهۆی كورتی هەناسە یان تاقیكردنەوە و شتی هاوشێوە، بەڵام دروست نیە لە لامەكەوە یان لە (بهؤلاء) و (بالذي) دەست پێبكات، بەڵكو پێویستە لە (ما) دەست پیّ بكات.

(تَ حِينَ فِي الإِمَامِ صِلْ) **واتە:** پیتی (ت) بە پیتی (حین) بگەیەنە وەكو لەم **ئایەتەدا هاتووە:** (ولات. . .مناص) **وەكو:** لە موصحەفی (الإمام)ی عوسماندا هاتووە (رضي الله عنه).

(وَوُهِّـلا) **واتە:** بەهەڵە دەخوێنرێتەوە خاوەنی ئەو وتەیە، جیاوازی هەیە لەسەر پچڕاندن و پێك گەیاندنی (ت) لە (حین) بۆچوونی ڕاست و پەسەندیش ئەوەیە لەیەكتر جیابكرێتەوە، **واتە:** (لات) وشەیەكە و (حین) وشەیەكی ترە، بۆچوونێكی تریش هەیە بەڵام ناپەسەندە، بریتیە لە پێك گەیاندنی (ت) لەگەڵ (حین) لەو حاڵەتەشدا دەبێتە (ولا) (تحین) وەكو دوو وشە، ئەم بۆچوونەشی كارپێنەكراوە، بەبەڵگەی ئەوەی پێشەوا گەورەكانی خوێندنەوەی قورئان لەسەر وشەی (ولات) لەكاتی پێویستیدا ڕاوەستاون ئیتر چی بە (ت) بێت یان بە (ه) لەجیاتی (ت) هیچ كەسێك لەو پێشەوایانە ڕانەوەستاون لەسەر (ولا) بەبیّ (ت) ئەم مەسەلەش شتی زۆری لەسەرە، باسكراوە لە كتێب و سەرچاوەكانی تەجویدا[1].

٩٣. وَوَزَنُوهُـمْ وَكَالُوهُـمْ صِـلِ كَذَا مِنَ الْ وَهَـا وَيَا لاَ تَفْصِـلِ

لەم دێڕەدا فەرمانی كردووە بە پێك گەیاندنی (هُـمْ) لەگەڵ هەردوو وشەی (وَوَزَنُوهُـمْ) و (كَالُوهُـمْ) لەئایەتی {وَإِذَا كَالُوهُمْ أَو وَّزَنُوهُمْ يُخْسِرُونَ}المطففين٣، ئەمەش بە

---

١ بڕوانە: النشر ج٢، تقریب النشر/٨١، اتحاف فضلاء البشر/١٠٦. بەوەرگرتن لە الدرر البهیة ٢/٨٣.

كۆدەنگی زانایان، دروستیش نیە ڕاوەستان لەسەر وشەی (كَاُلو) یان (وَزَنُو) چونكە ئەوە وەكو ڕاوەستانە لەسەر وشەی (ثقفتموهم) لەئایەتی (حیث ثقفتموهم).

(كَذَا مِنَ الْ وَهَا وَيَا لاَ تَفْصِلِ) لێرەدا ڕوونی دەكاتەوە كە دروست نیە (ال) لە وشەی دوای خۆی جیابكرێتەوە **وەكو:** (المؤمنون، التقوى)، **هەروەها** دروست نیە (ه) جیابكرێتەوە **لەم جۆرە وشانە:** (هأنتم، هؤلاء) **هەروەها** دروست نیە (ي) لەم جۆرە وشانە (يأيها، ياآدم) جیابكرێتەوە.

سوود: (ان) لەگەڵ (لو) **تەنها لە چوار جێگەی قورئاندا هاتووە:**

یەكەم: {أَن لَّوْ نَشَاء أَصَبْنَاهُم بِذُنُوبِهِمْ }الأعراف١٠٠.

دووەم: {أَن لَّوْ يَشَاءُ اللّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعاً}الرعد٣١.

سێیەم: {أَن لَّوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ الْغَيْبَ}سبأ١٤.

چوارەم: {وَأَلَّوِ اسْتَقَامُوا عَلَى الطَّرِيقَةِ لَأَسْقَيْنَاهُم مَّاء غَدَقاً}الجن١٦، لە هەرسێ جێگاكانی یەكەم و دووەم و سێیەمدا پچڕاون لەیەكترو، **لەجێگەی چوارەمیشدا جیاوازی لەسەر هەیە**[1].

سوود: هەندێ وشەی تر هەیە هەمیشە پێكەوەن و جیاناكرێنەوە، كە بریتین لە:

١. (من) لەگەڵ (ما) لەهەركوێیەكدا بێت لەقورئاندا.

٢. (من) لەگەڵ (ما)ی پرسیاركردندا **وەكو:** {فَلْيَنظُرِ الْإِنسَانُ مِمَّ خُلِقَ} الطارق٥.

---

١ بڕوانە: فتح المجيد شرح كتاب العميد/ ٢٧٠، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية/١٠٢.

٣. (إِلْ يَاسِين) لەئایەتی {سَلَامٌ عَلَى إِلْ يَاسِينَ}الصافات١٢٣، بەجیا دەنووسرێت بەلاّم ڕاوەستان دروست نیە لەسەر (ال).

٤. (نعما) تەنها لە دوو جێگەی قورئاندا هاتووە.

- {إِن تُبْدُواْ الصَّدَقَاتِ فَنِعِمَّا هِيَ}البقرة٢٧١.

- {إِنَّ اللّهَ نِعِمَّا يَعِظُكُم بِهِ}النساء٥٨.

٥. مهما لەئایەتی{وَقَالُواْ مَهْمَا تَأْتِنَا بِهِ مِن آيَةٍ}الأعراف١٣٢.

٦. (يوم) لەگەڵ (إذ) هەرچۆنێك بێت.

٧. (حين) لەگەڵ (إذ) هەرچۆنێك بێت.

٨. پیتی (ل) لەگەڵ (إن) لە (لئن).

٩. (لأن) لەگەڵ (لا) لە وشەی (لئلا)..

١٠. (ويْ) لەگەڵ (كأن) لە دوو جێگەی یەك ئایەتدا لە سورەتی (القصص) {وَيْكَأَنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ} ٨٢.

١١. (يَبْنَؤُمَّ) لەئایەتی {قَالَ يَبْنَؤُمَّ لَا تَأْخُذْ}طه٩٤، بەجیاکراوەیش هاتووە لە ئایەتی {قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ}الأعراف١٥٠، هەربۆیە دەکرێت لەسەر (إبن) ڕاوەستیت لە سورەتی (الأعراف) و، دروست نیە ڕاوەستیت لەسەر ئەو پیتە لەسورەتی طه.

١٢. (لولا) هەمیشه به پێك گەیەنراوی هاتووه، واته ڕاوەستان دروست نیه لەسەر وشەی (لو)، هەروەها لەسەر وشەی (لوما).

سوود: ڕاوەستان لەسەر وشەی (ما) لەئایەتی {أَيًّا مَّا تَدْعُواْ فَلَهُ الأَسْمَاء الْحُسْنَى}الإسراء١١٠، هەروەها ڕاوەستان دروسته لەسەر (ایا) بەلاّم دەستپێکردن دروست نیه تەنها لەسەر (ایا) ەوه نەبێت[١].

١ بۆ زیاتر شارەزابوون لەم بابەته بڕوانه:
- أحكام تلاوة القرآن الكريم/ ٢٨٤.
- مختصر بلوغ الأمنية / ٢٣.

بابەتی تائەکان

٩٤. وَرَحْمَتُ الزُّخْرُفِ بِالتَّا زَبَرَهْ   لاَعْرَافِ رُومٍ هُودٍ كَافِ الْبَقَرَهْ

(إبن الجزري) لەم دێڕی هۆنراوەکەیدا ئاگادارمان دەکاتەوە کە وشەی (رَحْمَتُ) لە موصحەفی عوسماندا (رضي الله عنه) **لە حەوت جێگەی قورئاندا** بە پیتی (ت)ی کراوە **نووسراوە:**

یەکەم: {أَهُمْ يَقْسِمُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ}الزخرف٣٢.

دووەم: {وَرَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ}الزخرف٣٢.

سێیەم: {إِنَّ رَحْمَتَ اللّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ}الأعراف٥٦.

چوارەم: {فَانظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ}الروم٥٠.

پێنجەم: {رَحْمَتُ اللّهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ}هود٧٣.

شەشەم: {ذِكْرُ رَحْمَتِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا}مريم٢.

حەوتەم: {أُوْلَـئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللّهِ}البقرة٢١٨.

سوود: (زَبَرَهْ) **واتە:** نووسی، مەبەست لە پێشەوا عوسمانە (رضي الله عنه)، هەر ئەویش بوو لە بەشی ڕابردوودا بە (في المصحف الإمام) ئاماژەی بۆ کرا.

(الزبور) **واتە:** نووسراو (ولقد كتبنا في الزبور)[1].

٩٥ . نِعْمَتُهَا ثَلاثُ نَحْلٍ إبْرَهَمْ   مَعًا أَخِيرَاتٌ عُقُودُ الثَّانِ هُمْ

٩٦ . لُقْمَانُ ثُمَّ فَاطِرٌ كَالطُّورِ   عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّورِ

ئاگادارمان دەكات لەوەی كە وشەی (نعمَتْ) بە تائی كراوە نووسراوە، لە یانزە جێگەی قورئاندا:

یەكەمیان لە ئایەتی {وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ وَمَا أَنزَلَ}البقرة٢٣١، **سیّ جێگەشیان لە سورەتی (النحل) كە دانەر بە (ثَلاثُ نَحْلٍ) ئاماژەی پێكردووە، كە بریتین لە:**

یەكەم: {أَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُونَ وَبِنِعْمَتِ اللّهِ هُمْ يَكْفُرُونَ}النحل٧٢ .

دووەم: {يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا } ٨٣ .

سێیەم: {وَاشْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ إِن كُنتُمْ إِيَّاهُ تَعْبُدُونَ}النحل١١٤ .

دوو جێگەشیان لە سورەتی (ئیبراهیم)دایە، كە دانەر بە (إِبْرَهَمْ مَعًا) ئاماژەی بۆ كردووە:

یەكەم: {أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُواْ نِعْمَتَ اللّهِ كُفْراً }إبراهيم٢٨.

دووەم: {وَإِن تَعُدُّواْ نِعْمَتَ اللّهِ لاَ تُحْصُوهَا }إبراهيم٣٤.

---

[1] بڕوانە: القاموس المحيط والمعجم الوسيط، بەوەرگرتن لە اللمعة البدرية .

(مَعًا أُخَيْرَاتٌ) **واته: کۆتایەکانی هەردوو سورەتی (النحل) و (إبراهيم) وەکو جیاکردنەوە بۆ سەرەتاکانی، یەك جێگەشیان لە سورەتی (المائدة) دایە:** {يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُواْ اذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ} ١١.

(عُقُودُ الثَّانِ) **مەبەستی دوو جێگەی لە سورەتی (المائده)، بۆئەوەی بزانرێ کە مەبەستی یەکەم جێگەی ئەو سورەتە نیە.**

(هَـمْ) **کە کردارەکەی تێدایەو، بریتیە لە (هَـمْ)، دێڕی دووەمیش باسی چوار جێگەی تری لەخۆ گرتووە:**

هەشتەم : {أَلَمْ تَرَ أَنَّ الْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللَّهِ}لقمان٣١.

نۆیەم : {يَا أَيُّهَا النَّاسُ اذْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ }فاطر٣ .

دەیەم : {فَذَكِّرْ فَمَا أَنتَ بِنِعْمَتِ رَبِّكَ بِكَاهِنٍ وَلَا مَجْنُونٍ}الطور٢٩.

یازدەهەم: {وَاذْكُرُواْ نِعْمَتَ اللّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنتُمْ أَعْدَاء}آل عمران١٠٣ .

(عِمْرَانَ لَعْنَتَ بِهَا وَالنُّـور) **واته:** وشەی (لعنت) **لە دوو جێگەدا لە قورئان بە تائی کراوە نووسراوە:**

یەکەم: {ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَل لَّعْنَتَ اللّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ}آل عمران٦١ .

دوو: {وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِن كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ}النور٧ .

٩٧. اَمْرَأَتْ يُوسُفَ عِمْرَانَ الْقَصَصْ   تَحْرِيمَ مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ

لێرەدا ئاگادارمان دەکاتەوە کە وشەی (اَمْرَأَت) بە تائی کراوە نووسەراوە لە حەوت جێگەی قورئاندا:

یەکەم: {وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ} يوسف٣٠.

دووەم: {قَالَتِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ الآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ} يوسف٥١.

سێیەم: {إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ} آل عمران٣٥.

چوارەم: {وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ} القصص٩.

پێنجەم: {امْرَأَتَ نُوحٍ} التحريم١٠.

شەشەم: {وَامْرَأَتَ لُوطٍ} التحريم١٠.

حەوتەم: {امْرَأَتَ فِرْعَوْنَ} التحريم١١.

قسەیەکی خۆش: هەموو وشەیەکی (أمرأت) ئەگەر لەگەڵ مێردەکەیدا باسکرابێت لە قورئاندا بە (ت)ی کراوە نووسراوە[1].

(مَعْصِيَتْ بِقَدْ سَمِعْ يُخَصْ) **واتە:** وشەی (مَعْصِيَتْ) بە (ت)ی کراوە نووسراوە لە **دوو جێگەی سورەتی (المجادلة):**

یەکەم: {بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ} المجادلة٨.

دووەم: {فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَتِ الرَّسُولِ} المجادلة٩.

---

١ بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم/ ٣٠١.

٩٨ .شَجَرَتَ الدُّخَانِ سُنَّتْ فَاطِرِ   كُلاً وَالأنفَالَ وَحَرْفَ غَافِرِ

(شَجَرَتَ الدُّخَانِ) **واته:** وشەی (شَجَرَت) بە تائی کراوە نووسراوە، لەئایەتی {إِنَّ شَجَرَتَ الزَّقُّومِ ﴿٤٣﴾ طَعَامُ الْأَثِيمِ ﴿٤٤﴾} الدخان٤٣-٤٤.

(سُنَّتْ) **واته:** وشەی (سُنَّتْ) بە تائی کراوە نووسراوە، **لە پێنج جێگەی قورئاندا:**

یەکەم: {فَهَلْ يَنظُرُونَ إِلَّا سُنَّتَ الْأَوَّلِينَ} فاطر٤٣ .

دووەم: {فَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَبْدِيلاً} فاطر٤٣ .

سێیەم: {وَلَن تَجِدَ لِسُنَّتِ اللَّهِ تَحْوِيلاً} فاطر٤٣.

چوارەم: {وَإِنْ يَعُودُواْ فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الأَوَّلِينِ} الأنفال٣٨ .

پێنجەم: {سُنَّتَ اللَّهِ الَّتِي قَدْ خَلَتْ} غافر٨٥ .

٩٩. قُرَّتُ عَيْنٍ جَنَّتٌ فِي وَقَعَتْ   فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَإبنتْ وَكَلِمَتْ

١٠٠.أَوْسَطَ الاَعْرَافِ وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ   جَمْعًا وَفَرْدًا فِيهِ بِالتَّاءِ عُرِفْ

(قُرَّتُ عَيْنٍ) **واته:** وشەی (قُرَّت) بە پیتی (ت)ی کراوە نووسراوە، لە ئایەتی {قُرَّتُ عَيْنٍ لِّي وَلَكَ} القصص٩ .

(جَنَّتْ فِي وَقَعَتْ) **واتە:** وشەی (جَنَّتْ) بە تائی کراوە نووسراوە، لەئایەتی: {فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّتُ نَعِيمٍ}الواقعة٨٩.

(فِطْرَتْ بَقِيَّتْ وَإبنتْ) **واتە:** ئەم سێ وشانە بە تائی کراوە نووسراون **لەهەرکوێ هاتبێتن وەکو:** {فِطْرَتَ اللهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا}الروم٣٠ و، **لەئایەتی** {وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ}التحريم١٢، (وَكَلِمَتْ أَوْسَطَ الاَعْرَافِ) **واتە:** وشەی (كَلِمَتْ) **بە پیتی (ت)ی کراوە نووسراوە، لە سورەتی** (الاَعْرَافِ) {وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى} الأعراف١٣٧.

(وَكُلُّ مَا اخْتُلِفْ..عُرِفْ) **واتە:** هەموو ئەو جێگانەی کە زانایانی قورئان خوێندن ناکۆکیان هەبووە دەربارەی، **لەم جێگەیەدا بە تائی کراوە دەنووسرێت:**

بەکورتی: وشەی (كَلِمَتْ) **لە پێنج جێگەی قورئاندا بە (ت)ی کراوە نووسراوە:**

یەکەم: {وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقاً وَعَدْلاً}الأنعام١١٥.

دووەم: {وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَى عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ}الأعراف١٣٧.

سێیەم: {كَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُواْ }يونس٣٣.

چوارەم: {إِنَّ الَّذِينَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لاَ يُؤْمِنُونَ}يونس٩٦.

پێنجەم: {وَكَذَلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا}غافر٦، **موسحەفەکانیش جیاوازیان** تێدایە لە شێوەی نووسینی وشەی (كَلِمَتْ) **لەسێ جێگەی ئەم پێنج جێگەیەدا،** کە بریتین لە سورەتی (الأعراف) و (یونس) و (غافر) هەر بۆیە دروستە بە (ت) و (ه)

لەسەریان ڕاوەستیت، بەلاّم ئەوەی زیاتر کاریان پێدەکرێت ڕاوەستانە لەسەریان بە (ت)[١].

هەروەها ئەم وشانە لە قورئاندا بە (ت) ی کراوە نووسراون:

١. (جِمَالَتٌ) {كَأَنَّهُ جِمَالَتٌ صُفْرٌ} المرسلات٣٣.

٢. (بَيِّنَتٍ) {فَهُمْ عَلَى بَيِّنَتٍ مِّنْهُ} فاگر٤٠.

٣. (غَيَابَتِ) {أَن يَجْعَلُوهُ فِي غَيَابَتِ الْجُبِّ} يوسف١٥ .

٤. **ناوی کۆکراوە کە بە پیتی (ت) کۆتایی هاتبێت، وەکو:** (الآيات، آيات، مبينات، بينات، متبرجات، المؤتفكات، المنشآت، والعاديات، الذاريات، العاديات، المرسلات، النازعات).

٥. ملكوت، جالوت، طالوت، التابوت، الطاغوت.

٦. (أبت) **لە سورەکانی** (يوسف، مريم، القصص، الصافات).

٧. (هيهات) **لەئایەتی** {هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ} المؤمنون٣٦ .

٨. (مرضات) **لەسێ جێگەی سورەتەکانی:** (البقرة ٢٠٧-٢٦٥)،(النساء ١١٤)،(التحريم ١).

٩. (ذات) **لەئایەتی** {وَأَصْلِحُواْ ذَاتَ بِيْنِكُمْ} الأنفال١، {حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ} النمل٦٠.

١٠. (ولات) **لەئایەتی** {فَنَادَوْا وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ} ص٣ .

١١. (اللات) **لەئایەتی** {أَفَرَأَيْتُمُ اللَّاتَ وَالْعُزَّى} النجم١٩ .

---

[١] **دەگەڕێتەوە بۆ (سماع) لە قارئەکانەوە. ((م.دلێر گەرمیانی))**

بابەتی هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل)

بابزانین هەمزە لەسەرەتای وشەوە دوو جۆرە:

- **هەمزەی پچڕاندن (همزة القطع)**: كە بریتیە لەو هەمزەی جێگیر دەبێت، لەحاڵی دەسپێكردن و بەردەوا بووندا.

- **هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل)**: بریتیە لەو هەمزەی كە لە سەرەتای وشەدا جێگیر دەبێت و، لەبەردەوام بووندا نامێنێت[1]، هۆكاری ناونانیشی بەهەمزەی پێك گەیاندن ئەوەیە سەرەڕای ئەوەی لەكاتی پێك گەیاندندا لادەبرێت، بەلاَم پێش و پاشی خۆی بەیەكتر دەگەیەنێت، دەڵێنیش هۆكارەكەی ئەوەیە كە قسەكەر بەهۆیەوە دەتوانێت زەننەدار (ساكن) دەربڕێت، (الخلیل بن أحمد)یش بە (سُلّم اللسان) **واتە**: پەیژەی زمان ناوی دەبرد، چونكە هەمیشە دەستپێكردن بە پیتێكی بزواو دەبێت و ڕاوەستانیش بە زەننەدار، بۆیە نیاز زۆر بوو بەئامرازێك بۆئەوەی بتوانین زەننەدار دەربڕین، ئەو ئامرازەش هەمزەی پێك گەیاندنە.

بزوێنی دەستپێكردن لە كردارەكاندا لەوانەیە بە بۆر (ضمة) بێت و، لەوانەشە بە

١٠١ . وَابْدَأْ بِهَمْزِ الْوَصْلِ مِنْ فِعْلٍ بِضَمْ   إنْ كَانَ ثَالِثٌ مِنَ الفِعْلِ يُضَمْ

(كسرة) بێت، ئەگەر بە بۆر بێت، مەرجی ئەوەیە سێیەم پیتی بۆری هەبێت، **بۆنمونە:** (لە ڕابوردوودا): (اسْتُحْفِظُوا، اجْتُثَّتْ، ابْتُلِي) **وەكو: لەم ئایەتانەدا هاتووە.**

- ﴿وَالرَّبَّانِيُّونَ وَالأَحْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِن كِتَابِ اللَّهِ﴾ المائدة٤٤.

---

١ بڕوانە: شرح الأشموني و شرح إبن عقیل لەسەر الفیة إبن مالك.

- {وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِن فَوْقِ الأَرْضِ مَا لَهَا مِن قَرَارٍ}إبراهيم٢٦.
- {هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالاً شَدِيداً}الأحزاب١١.

نمونەی (فەرمان)یش:

- {ادْعُ إِلِى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ}النحل١٢٥.

{اتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَاةَ}العنكبوت٤٥، **پێویستە بۆرەكەش (لازم) بێت، نەك توشهاتوو (عارض) وەكو:** (ابْنُوا) لە ئایەتی {فَقَالُوا ابْنُوا عَلَيْهِم بُنْيَاناً}الكهف٢١، (وَامْضُواْ) لەئایەتی {وَلاَ يَلْتَفِتْ مِنكُمْ أَحَدٌ وَامْضُواْ حَيْثُ تُؤْمَرُونَ}الحجر٦٥، ڕوون كردنەوەی ئەم جۆرە وشانەش كە (عارض)ن ئەوەیە، بۆ نموونە: وشەی (اقضوا) بنچینەكەی (أقضيوا)ە بۆیە بۆری (ي)ەكە گۆیزرایەوە بۆ (ض)ەكە و، هەردوو پیتی زەننەداری (ي) و (و) پێك گەیشتن، بۆیە (ي)ەكە بەهۆی یەككگرتنی دوو (ساكن) لابرا و، وشەكەش بوو بە (اقضوا)، بەهەمان شێوەش لە وشەكانی تر.[1]

١٠٢. وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ وَفِي لاسْمَاءِ غَيْرَ اللاَّمِ كَسْرَهَا وَفِي

(وَاكْسِرْهُ حَالَ الْكَسْرِ وَالْفَتْحِ) **واتە: هەمزەی پێك گەیاندنەكە با (كسرة)ی هەبێت، ئەگەر لەسەرەتای كردارەكەبوو سێیەمی ئەو دوو كردارەش (كسرة) یان (فتحة)دار بوو، وەكو:** (اغْفر، انْتهوا).

---

[1] لە بنەڕەتدا لەسەر وەزنی (يَفْعِل)ە كەواتە كەواتە عەینی فیعلەكە (كسرة)یە. ((م.دلێر گەرمیانی))

بەكورتی: بزوێنی دەستپێكردن بە ژێر (كسرة) مەرجەكەی ئەوەیە پیتی سێیەمی كردارەكەیان سەر (فتحة)ی **هەبێت وەكو:** {وَإِذَا انقَلَبُواْ إِلَى أَهْلِهِمُ انقَلَبُواْ فَكِهِينَ}المطففين٣١، **یان** ژێر (كسرة)ی **هەبێت وەكو:** {رَّبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ}الدخان١٢.

(وَفِي الاسْمَاءِ) **واتە:** ئەو ناوانەی كە بە هەمزەی پێك گەیاندن دەست پێدەكات.

(كَسْرَهَا) **واتە:** ژێر دانان بۆ هەمزەكە، جگە لە (ال) كە جیایكردووەتەوە.

(غَيْرَ اللاَّمِ) **واتە:** جگە لە هەمزەی (ال)ی ناساندن (التعریف)، چونكە لەو حاڵەتەدا سەر (فتحة)ی **هەیە وەكو:** (النهار).

١٠٣. إِبنٍ مَعَ إِبنَةِ امْرِئٍ وَاثْنَيْنِ وَامْـرَأَةٍ وَاسْـمٍ مَـعَ اثْنَتَيْنِ

لەم دێڕەدا باسی هەندێ ناومان بۆ دەكات كە بە هەمزەی پێك گەیاندن دەنووسرێت، لەكاتی دەست پێكردندا بە ژێر (كسرة) دەست پێدەكات، ئەو ناوانەش **بریتین لە:**

١. (إبن) **وەكو:** {إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي}هود٤٥.

٢. (إبنة) **وەكو:** {وَمَرْيَمَ ابْنَتَ عِمْرَانَ}التحريم١٢.

٣. (امرئ) **وەكو:** {إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ}النساء١٧٦.

٤. (اثنين) **وەكو:** {ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ}التوبة٤٠.

٥. (امرأة) **وەكو:** {وَإِنِ امْرَأَةٌ خَافَتْ}النساء١٢٨.

٦. (اسم) **وەکو:** {سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى} الأعلى١.

٧. (اثنتين) **وەکو:** {فَإِن كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ} النساء١٧٦،

ڕوون کردنەوە: با بزانیت کە هەمزەی پێك گەیاندن (همزة الوصل) لەهەموو کردارێکی ڕابردوودا هەیە کەبریتیە لە زیاتر لە چوار پیت **واتە:** (پێنجی یان شەشی بێت) **وەکو:** (انطلق — استخرج) **هەروەها لە چاووگی ئەو کردارانەش وەکو:** (انطلاق — استخراج).

هەروەها ژێریشیان هەیە (مکسور)ن، لەو ناوانەی لای خوارەوە:

(إبن — إبنة — امرؤ — امرئ — امرأة — اثنان — اثنين — اثنتين — اسم).

بە هەمان شێوە بە ژێر (کسرة) دەست پێ دەکرێت ئەگەر سێیەم پیتی کردارەکە ژێری هەبێت، بەپێی بنچینەکەی دواتر بۆر (ضمة)ی توش هاتبێت، **لەو جۆرەش لە قورئاندا پێنج کردار هاتووە:**

١. (امشوا) **لەئایەتی** {أَنِ امْشُوا وَاصْبِرُوا عَلَى آلِهَتِكُمْ} ص٦.

٢. (ائتوا) **لەئایەتی** {ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِّن قَبْلِ هَذَا} الأحقاف٤.

٣. (إبنوا) **لەئایەتی** {قَالُوا ابْنُوا لَهُ بُنْيَانًا فَأَلْقُوهُ فِي الْجَحِيمِ} الصافات٩٧.

٤. (اقضوا) **لەئایەتی** {ثُمَّ اقْضُوا إِلَيَّ وَلَا تُنظِرُونِ} یونس٧١.

٥. (امضوا) **لەئایەتی** {وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ} الحجر٦٥.

چونکە بنچینەی ئەو کردارانە **بریتین لە:** (امشیوا)، (ایتیوا)، (إبنیوا)، (اقضیوا)، (امضیوا).

سوود: ئەگەر ڕاوەستایت لەسەر وشەی (بئس) بۆ پێویستی یان تاقیکردنەوە، یان هەر هۆکارێکی تر و، ویستت بە (الإسم) دەست پێبکەیت لە سورەتی (الحجرات) لەئایەتی {بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ}الحجرات١١، لەو حاڵەتەدا دوو **شێوازت** لە **بەردەمدایە بۆ خوێندنەوەی:**

١. دەست پێکردن بە هەمزەی پێك گەیاندن بەسەر (فتحة) و، **واتە:** (أَلِسْمُ).

٢. لابردنی هەمزەکەو، دەست پێکردن بە لامێکی ژێردار، **واتە:** (لِسْمُ) بەڵام لەحاڵەتی پێك گەیاندنی (بِئْسَ) بە (الِاسم) تەنها بەیەك شێواز دەخوێنرێتەوە ئەویش لابردنی هەمزەی پێك گەیاندن و دانانی ژێرە بۆ لامەکە، واتە وەکو حاڵەتی دووەم[١].

---

١ بڕوانە: أحكام تلاوة القرآن الكريم ٤٢٣.

بابەتی ڕەوم و ئیشمام

١٠٤. وَحَاذِرِ الْوَقْفَ بِكُلِّ الحَرَكَهْ إِلاَّ إِذَا رُمْتَ فَبَعْضُ حَرَكَهْ

١٠٥. إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ وَأَشِمْ إِشَارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْعٍ وَضَمْ

(وَحَاذِرِ) **واتە:** ووریابە لەوەی.

(الْوَقْفَ بِكُلِّ الحَرَكَهْ) **واتە:** بە هەموو جوڵەكە لەسەر پیتی كۆتایی وشەوە ڕاوەستیت، وەكو هەندێ -بۆ نمونە- لە وشەی (تَبَّ) لەئایەتی: {تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ}المسد١، ئەنجامی دەدەن، چونكە لە پیتی كۆتایی وشە پێویستە بە زەننە (سكون) ڕاوەستێت.

(إِلاَّ إِذَا رُمْتَ) **واتە:** مەگەر لە حاڵێتێكدا بە ڕەوم ڕاوەستیت، لەو حاڵەتەدا ڕێگەت دراوە هەندێ لە جوڵەی پیتەكە دەربڕیت سەرەڕای ئەوەش كە لەسەری ڕاوەستاوی.

(إِلاَّ بِفَتْحٍ أَوْ بِنَصْبٍ) **واتە:** مەگەر لە حاڵێتێكدا ئەو پیتەی لەسەری ڕاوەستابیت (فتحة)ی هەبێت، یان (منصوب) بێت، درووست نیە بە ڕەوم لەسەری ڕاوەستیت.

(وَأَشِـم إِشَـارَةً بِالضَّمِّ فِي رَفْـعٍ وَضَـمْ) **واتە:** بۆت هەیە ئەگەر ئەو پیتەی لەسەری ڕاوەستایت بۆر (ضمة)ی هەبێت یان (مرفوع) بێت، بە (إشمام) ڕاوەستیت.

(الرَّوم): **واتە:** دەربڕینی هەندێ لە جوڵەی پیتەکە، داگرتنی دەنگ لەکاتی دەربڕیندا.

(الإِشمام): لە (شم)ەوە هاتووە، **واتە:** بۆن، وەکو ئەوەی بۆنی سەروبۆر (حرکة)ت بە پیتەکە دابێت.

ئاگاداری: فێربوونی دەربڕینی (الرَّوم) و (الإشمام) لەلای مامۆستای شارەزا دەبێت، ناکرێت لە کتێبەوە وەربگیردرێت.

جۆرەکانی ڕاوەستان لەسەر کۆتایی پیتەکان:

١. زەننەی پەتی (السکون المحض)، بنچینەش ئەم شێوە ڕاوەستانەیە چونکە مەبەست پشوو دانە و، لابردنی سەروبۆریش کاریگەر ترە بۆ بەدەست هێنانی ئەو پشووە.

٢. ڕاوەستان بە ڕەوم: **واتە:** کەم کردنەوە و داگرتنی دەنگ بە بزوانی پیتەکە، بەشێوەیەك بەو لاوازکردنە زۆربەی بڕوات و نەمێنێ، هەندێکیش لە زانایان دەڵێن ڕەوم بریتیە لە دەربڕینی هەندێك لە جوڵەی پیتەکە، **واتە:** سێیەکی جوڵەکە بەپێی بۆچوونی هەندێ لە زانایان، ئەم حاڵەتەش لە پیتی بۆر (ضمة) دار و، ژێر (کسرة) دار دا درووست دەبێت نەك لەحاڵەتی (فتحة).

٣. ڕاوەستان بە (إشمام) کە بریتیە لە ئاماژە کردن بە لێو بەبێ دەربڕینی دەنگ لەپاش تەواو کردنی پیتی کۆتایی بە زەننە داری، بەکورتی (إشمام) بەچاو دەبینرێت و، بەگوێ نابیسترێت، بۆیە کەسی نابینا هەست بە ئیشمام ناکات، بەپێچەوانەی ڕەوم کە لە ڕێگەی بیستنەوە هەستی پێدەکرێت.

سوودی ڕاوەستان بە ڕەوم و ئیشمام

زانای گەورە (إبن الجزري) لە كتێبی (النشر ج ٢ /١٢٥) **فەرموویەتی:**

(سوودی ئاماژە كردن لە ڕاوەستاندا بە ڕەوم و ئیشمام دەرخستنی سەروبۆرە كە لە كاتی بەردەوام بووندا جێگیر دەبێت، بۆئەوەی چۆنێتی ئەو سەروبۆرە لە سەری ڕاوەستیت ئاشكرا بێت).

ئەمەش شتێكی باشە لەحاڵەتێكدا بێت كەسێك گوێ لە خوێنەرەكە بگرێت، بەپێچەوانەی ئەوەی ئەگەر خوێنەر بەتەنها بێت لەو حاڵەتەدا پێویستی بە ئەو دەرخستنە نیە، جا ئەگەر گوێگر شارەزا بێت بە دروستی خوێندنەوەی خوێنەرەكە دەزانێت، ئەگەر شارەزایش نەبێت بۆی دەبێتە ئاگەداركردنەوەیەك بۆئەوەی حوكمی ڕاوەستان لەسەر ئەو پیتە بزانێت، ئەگەر خوێنەرەكەش قوتابی زانست بێت بۆ مامۆستاكەی دەردەكەوێت خوێندنەوەكەی ڕاستە تاكو پەسەندی بكات، یان هەڵەیە و بۆی چاك بكاتەوە.

زۆرجاریش قوتابیە سەرەتاییەكانی زانست و كەسانی تر لێیان تێكدەچێت، بەتایبەتی ئەوانەی كە لەبەر دەستی مامۆستادا فێری قورئان خوێندن نەبوونە چۆن جیاوازی بكەن لە سەروبۆری كۆتایی وشەكاندا، **وەكو:** (وفوق كل ذي علم عليم) یان (اني لما انزلت الي من خير فقير)، چونكە ئەوان هەمیشە ڕاهاتوون بە (سكون) لە كۆتایی وشەكاندا ڕاوەستن، بۆیە نازانن چۆن وشەی (عليم) و(فقير) لەكاتی بەردەوام بووندا بخوێننەوە ئایا بە (ضمة) یان بە (كسرة)؟ بۆیە زۆر لە مامۆستایانمان

فه‌رمانیان پێده‌كردین ئاماژه‌ بكه‌ین به‌ لێومان، هه‌ندێكیشیان فه‌رمانیان پێده‌كردین ڕانه‌وه‌ستین له‌سه‌ر ئه‌و وشانه‌ و به‌رده‌وام بین، ئه‌وه‌ش كارێكی جوانه‌.

ده‌ڵێم:

ئه‌م وته‌ی پێشه‌وا (إبن الجزري) مه‌به‌ستی ئه‌و كه‌سه‌یه‌ كه‌ قورئان له‌به‌ر بخوێنێته‌وه‌ – كه‌ قوتابیانی ئه‌و سه‌رده‌مه‌ به‌گشتی له‌به‌ر خوێندوویانه‌ته‌وه‌ – چونكه‌ له‌ موسحه‌فدا ئه‌و سه‌روبۆرانه‌ ئاماژه‌یان پێكراوه‌.

١٠٦. وَقَدْ تَقَضَّى نَظْمِيَ الْمُقَدِّمَهْ مِنّي لِقَارِئِ الْقُرْآنِ تَقْدِمَهْ

(وَقَدْ تَقَضَّى) **واته‌:** كۆتایی پێ هات و ته‌واو بوو.

(نَظْمِي) **واته‌:** هۆنراوه‌كه‌م كه‌ له‌م زانسته‌دا ڕێكم خستبوو.

(الْمُقَدِّمَهْ) **واته‌:** وه‌كو دیاریه‌ك.

واته‌: هۆنینه‌وه‌م بۆ ئه‌م پێشه‌كیه‌ له‌ زانستی ته‌جوید و خوێندنه‌وه‌ی قورئان كۆتایی پێ هات، ئه‌وه‌ش دیارییه‌كه‌ له‌ منه‌وه‌ بۆ خوێنه‌ری قورئان.

١٠٧. (وَالْحَمْدُ للهِ) لَهَا خِتَامُ ثُمَّ الصَّلاةُ بَعْدُ وَالسَّلامُ

١٠٨. عَلَى النَّبِيِّ الْمُصْطَفَى وَآلِهِ وَصَحْبِهِ وَتَابِعِي مِنْوَالِهِ

واته‌: كۆتایی به‌م كاره‌ ده‌هێنم به‌ سوپاس و ستایش كردنی خوای گه‌وره‌و، درورد و سڵاو ناردن بۆ سه‌ر گیانی پاكی پێغه‌مبه‌ری هه‌ڵبژارده‌ (ﷺ) هه‌روه‌ها بۆسه‌ر یارو یاوه‌رانی و شوێنكه‌وتووانی ڕێبازه‌كه‌ی به‌ گشتی.

ئەمە دوا دێڕی هۆنراوەکەیە، کەتێیدا سوپاس و ستایشی خوای گەورە دەکات لەسەر ئەنجامدانی کارەکەی، هەروەها درووود و سڵاو دەنێرێتە سەر گیانی پاکی موحەممەد (ﷺ) بەڵام دێڕەکە جۆرێك لە نوقسانی تێدایە، چونکە ئاماژەی نەکردووە بۆ ئەو کەسەی کە درووود و سڵاوی بۆ ناردووە ئەگەر چی ئاشکراشە کە پێغەمبەرە (ﷺ)، بۆیە یەکەمین کەسیش کەهەوڵیدا ئەوە چارەسەر بکات بە دێڕی ١٠٨ (عبدالدائم الأزهري) قوتابی (إبن الجزري) بوو کە لە ساڵی (٨٧٠ ك) کۆچی دوایی کردووە[١].

واتە: هۆنراوەکەم بریتیە لە سەد و حەوت دێڕ، هەرکەسێك بە جوانی شارەزابێت

١٠٩. أَبْيَاتُهَا قَـافٌ وَزَايٌ فِي الْعَـدَدْ مَنْ يُحْسِنِ التَّجْوِيدَ يَظْفَرْ بِالرَّشَـدْ

لە زانستی تەجوید ڕێنوێنی کراوە و، ڕێگەی زانستی دۆزیوەتەوە.

پیتی (زَايٌ) بەرانبەر ژمارە حەوتە.

پیتی (قَـافٌ) بەرانبەر ژمارە سەدە.

١ بڕوانە: الشرح الوجيز على الجزرية / ١٥٣.

پاشکۆی ژمارە (١)

چەند تێبینیەکی گرنگ لەکاتی خوێندنەوەی قورئاندا بە ڕیوایەتی (حفص عن عاصم)

١. وشەی (ءَاعْجَمِيٌّ) لە ئایەتی {ءَاعْجَمِيٌّ وَعَرَبِيٌّ}فصلت٤٤، بە تەسهیل دەخوێنرێتەوە، واتە: نە بەهەمزەی تەواو و نە بە ئەلیفی تەواو، تەنها پێویستە بەم شێوەش بخوێنرێتەوە.

٢. وشەی (مَجْرَاهَا) لە ئایەتی {بِسْمِ اللَّهِ مَجْرِيهَا وَمُرْسَاهَا}هود٤١، بە (إمالة) دەخوێنرێتەوە، واتە: بەنزیك کردنەوەی (فتحة)کە بەرەو (کسرة) و،ئەلیفەکە بەرە و (ي).

٣. (ضَعْفٍ) لەئایەتی {اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّن ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِن بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفاً وَشَيْبَةً}الروم٥٤، ئەو وشە لە هەرسێ جێگەی ئایەتەکەدا دەکرێ پیتی (ض) بە (فتحة) و بە (ضمة) بخوێنرێتەوە، بەلاَم (فتحة) لەپێشترە.

٤. (وَيَبْصُۜطُ) لەئایەتی { وَاللَّهُ يَقْبِضُ وَيَبْصُۜطُ }البقرة٢٤٥، بە سینی پەتی دەخوێنرێتەوە.

٥. (بَصْۜطَةً) لەئایەتی {وَزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً}الأعراف٦٩، بەسینی تەواو دەخوێنرێتەوە.

٦. (الْمُصَيْطِرُونَ) لەئایەتی { أَمْ هُمُ الْمُصَيْطِرُونَ }الطور٣٧، بە (ص) و بە (س) دەخوێنرێتەوە، بەلاَم دەربڕینی بە (ص) بەناوبانگترە.

٧. (بِمُصَيْطِرٍ) لەئایەتی {لَّسْتَ عَلَيْهِم بِمُصَيْطِرٍ} الغاشية ٢٢، بە (ص) ی تەواو دەخوێنرێتەوە.

٨. لابردنی ئەلیف لەکاتی بەردەوام بوون و، جێگیر کردنی لەکاتی ڕاوەستاندا، لەم وشانەی لای خوارەوە:

(أَنَاْ) لەهەرکوێیەکی قورئاندا بێت، **وەکو:** {وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ أَنَاْ أُنَبِّئُكُم بِتَأْوِيلِهِ فَأَرْسِلُونِ} يوسف٤٥.

(لَّكِنَّا) لەئایەتی {لَّكِنَّا هُوَ اللَّهُ رَبِّي وَلَا أُشْرِكُ بِرَبِّي أَحَداً} الكهف٣٨، (الظُّنُونَا) لەئایەتی {وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا} الأحزاب١٠، (الرَّسُولَا) لەئایەتی {يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا} الأحزاب٦٦، (السَّبِيلَا) لەئایەتی {وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا} الأحزاب٦٧، (قَوَارِيرَا) الإنسان١٥، **لە جێگەی یەکەمی ئایەتی:** {وَأَكْوَابٍ كَانَتْ قَوَارِيرَا} الإنسان١٥، **هەموو ئەم وشانە بە جێگیرکردنی پیتی ئەلیف لەکاتی ڕاوەستاندا و لابردنی لەکاتی بەردەوام بووندا دەخوێنرێتەوە،** بەڵام (قَوَارِيرَ) **لەجێگەی دووەمی سورەتی** (الإنسان) {قَوَارِيرَ مِن فِضَّةٍ}، **لادەبرێت لەبەردەوام بوون و ڕاوەستاندا.**

٩. (سَلَاسِلَا) لەئایەتی {إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَا وَأَغْلَالاً وَسَعِيراً} الإنسان٤، لە بەردەوام بووندا لامەکەی بە (فتحة) دەخوێنرێتەوە بەبێ تەنوین، لەڕاوەستانیشدا یان بە ئەلیف دەخوێنرێتەوە، یان بە (ساکن) کردنی لامەکە، هەردوو شێوە خوێندنەکەشی ڕاستن.

١٠. خوێندنەوەی ئەم وشانەی لای خوارەوە بە نون لەبەردەوام بووندا و، بە ئەلیف لە ڕاوەستاندا:

(ولیکونا)، (لنسفعا)، (واذا)، (ولیکونا)، لەئایەتی {قَالَتْ فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ وَلَقَدْ رَاوَدتُّهُ عَن نَّفْسِهِ فَاسَتَعْصَمَ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوناً مِّنَ الصَّاغِرِينَ}يوسف٣٢، (لَنَسْفَعاً) لەئایەتی {كَلَّا لَئِن لَّمْ يَنتَهِ لَنَسْفَعاً بِالنَّاصِيَةِ} العلق١٥.

١١. (ءاتين) لەسورەتی النمل٣٦، لەکاتی بەردەوام بووندا بە (ي) دەخوێنرێتەوە، لەکاتی ڕاوەستاندا دوو شێوە خوێندنی هەیە: جێگیرکردنی (ي) و لابردنی.

١٢. (الإِسْمُ) لەئایەتی {بِئْسَ الِاسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ}الحجرات١١، لەکاتی دەستپێکردن لەو وشەوەوە دوو شێواز خوێندنەوەی هەیە: دەسپێکردن بەهەمزەیەکی (فتحة)دار و لامێکی (کسرە)دار، یان بەلابردنی هەمزەی پێك گەیاندن و، دەشتپێکردنی بە لامێك (کسرة)ی هەبێت و سینێکی زەننەدار.

١٣. خوێندنەوەی ئەم وشانە بە (مد)ی درێژ (شەش جووڵە) یان بە (تسهیل)، وشەکانیش بریتین لە: (ءالذکرین) لەهەردوو جێگەی سورەتی (الأنعام) و (آلآن) لەهەردوو جێگەی سورەتی (یونس) و، (ءالله) لە سورەتی (یونس) و (النمل) درێژکردنەوەشی بۆ شەش جووڵە پەسەند ترە.

١٤. پیتی (ع) لەهەریەك لە ئایەتی {کهیعص}ی سەرەتای مەریەم و، {حم١ عسق}ی سەرەتای (الشوری)، دروستە بە (توسط) چوار جووڵە، یان (اشباع) شەش جووڵە کەئەوەش چاکترە.

١٥. (تَأْمَنَّا) لەئایەتی {قَالُوا يَا أَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلَى يُوسُفَ وَإِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ}يوسف١١، بە (إشمام) یان بە (روم) دەخوێنرێتەوە.

١٦. **لەچوار جێگەی قورئاندا بێ دەنگی (السکت) پێویستە لەلای (حفص) جیاواز لەهەموو خوێنەرەکانی قورئان.**

- بێ دەنگی لەسەر ئەلیفی {عِوَجًا}الكهف١.
- بێ دەنگی لەسەر ئەلیفی { مَّرْقَدِنَا}يس٥٢.
- بێ دەنگی لەسەر نونی {مَنْ رَاقٍ}القيامة٢٧.
- بێ دەنگی لەسەر لامی {بَلْ رَانَ}المطففين١٤.

١٧. ساکن کردنی پیتی (هـ) لە وشەی {أَرْجِهْ} لە سورەتی (الأعراف) و (الشعراء)، هەروەها وشەی (أَلْقِهْ) لەسورەتی النمل، هەروەها خوێندنەوەی پیتی (ه) بە (ضمة) و، بەبێ پێکگەیاندن (صلة) لەوشەی {يَرْضَهُ لَكُمْ} لە سورەتی الزمر، بەلاّم وشەی {وَيَتَّقْهِ} لە سورەتی النور لە ئایەتی٥٢ (حفص) بە (ساكن) کردنی پیتی (ق) و (کسرە) دانان بۆ پپیتی (ه) خوێندوویەتیەوە بەبێ پێکگەیاندن.

١٨. دەرخستنی پیتی (ن) لەلای (و) لەهەردوو ئایەتی {يسٓ ﴿١﴾ وَالْقُرْءَانِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ } و {نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ}القلم١ .

١٩. تێهەڵکێشانی پیتی (ث) بە پیتی (ذ) لەئایەتی {يَلْهَث ذَّلِكَ} لە سورەتی الأعراف١٧٦، هەروەها تێهەڵکێشانی پیتی (ب) بە پیتی (م) لەئایەتی٤٢ {يَا بُنَيَّ ارْكَب

مَّعَنَا} لە سورەتی هود، بەشێوەیەکی تەواو بەهۆی ئەو هاوچەشنیەی کە لە نێوان هەردوو پیتەکەدا هەیە.

٢٠. وشەی (نَخْلُقكُّم) لەئایەتی {أَلَمْ نَخْلُقكُّم مِّن مَّاءٍ مَّهِينٍ}المرسلات٢٠، جیاوازی هەیە سەبارەت بە تێهەڵکێشانی هەردوو پیتی (ق) و (ك) بەتەواوەتی یان بە ناتەواوی، (إبن الجزري)یش بۆ ئەم جیاوازیە ئاماژەی کردووە و فەرموویەتی: (والخلف بنخلقكم وقع)، هەردوو شێوازەکەش ڕاستن، تێهەڵکێش کردنی تەواو (أدغام كامل) **واتە:** پیتی (ق) بخرێتە ناو پیتی (ك) و دیارنەمێنێ، تێهەڵکێش کردنی ناتەواویش (أدغام ناقص) **واتە:** مانەوەی سیفەتی بەرزی لە (ق) و لاچوونی سیفەتی (قلقلة) تێیدا،بەلاَم (إبن الجزري) سیفەتی تێهەڵکێشی تەواوی هەڵبژاردووە[1].

[1] بڕوانە: غاية المريد في علم التجويد ٢٦٣/ -٢٦٦.

پاشکۆی ژمارە (٢)

هەندێ لە داهێنان (بدعة)ی قورئان خوێنەکان کەزانایان ورییایان داوە دەربارەی[1]:

١. زۆر لەخۆکردن و توشبوونی گومان، وەسوەسە لە مەخرەجی پیتەکاندا، **واتە:** زێدە ڕەوی کردن و خۆگۆڕین لەکاتی دەربڕینی پیتەکان و قورس کردنەوەیان بەشێوەیەکی بەرچاو.

٢. دەربڕینی ئاواز و درێژکردنەوەی پیتەکان زیاد لە ئاستی خۆیان.

٣. ئاواز بۆدانانی سورەتەکان، وەکو چۆن ئاواز بۆ گۆرانی دادەنرێت.

٤. خوێندنەوەی قورئان لەچەشنی گۆرانی و زۆر دووبارە کردنەوەی ئایەتەکان هاوکات لەگەڵ خۆگۆڕین و زۆر لەخۆکردن و، ڕاهێنانی زۆر لەسەر ئاوازی جۆراوجۆر کە بە فێربوون و هەوڵی زۆر بەدەستی دەهێنن.

٥. لە خوێندنەوەی قورئاندا گوێگر خەریکی جگەرەکێشان بێت، یان گوێگران خەریکی خواردن و خواردنەوە بن.

٦. خوێندنەوەی قورئان بە (القراءات الشاذة)، کە جێگیر نەبوونە، پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵان بەو شێوەیە خوێندبێتیانەوە.

---

١ بڕوانە: بدع القراء القديمة و المعاصرة، بكر بن عبدالله أبو زيد، بەوەرگرتن لە کتێبی/ بسط المقال في شرح تحفة الأطفال / ٧٩-٨١.

٧. كۆكردنەوە لەنێوان دوو شێوازی خوێندنەوە لە یەك ئایەتدا، لەنوێژدا بێت یان لەهەر شوێنێكی تر بێت بۆ خۆهەڵكێشان.

(**دەڵێم:** زۆرێك لە خوێنەرە بەناوبانگەكانی میسر هەڵدەستن بە كۆكردنەوە لە نێوان چەند خوێندنەوەیەكدا).

٨. تایبەت كردنی هەندێ ئایەت یان سورەت لەنوێژدا، یان لەهەر كات و شوێنێكدا، یان لەبەر پێویستیەكی دیاری كراو.

٩. وابەستە بوونی خوێنەر یان گوێگر بەهەندێ نزا و ویردەوە، كە بەڵگەی لەسەر نەهاتووە لەكاتی خوێندنەوەی ئایەتێك یان سورەتێك، بۆ نمونە: خوێندنەوەی سورەتی (الفاتحة) لەپاش قورئان خوێندن، یان لەكاتی بیستنی سورەتی (الفاتحة) **بڵێیت:** (صلوا علیه وسلموا تسلیما).

١٠. یان ئەوەی گوێگران بۆ خوێنەری قورئان **بڵێن:** (الله الله)، یان هەر وشەیەكی تر لەو بارەوە كە بۆ خوێنەر تەرخان بكرێت، خوای گەورە **فەرموویەتی:** (وإذا قرئ القرءآن فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون).

(**دەڵێم:** دیسان شوێن و سەرچاوەی سەرهەڵدانی ئەم هاوار و هاندان و ژاوەژاوە لەكاتی قورئاندا ولاتی میسرە و لەوێیشەوە هەناردە كرا بۆ ولاتانی تر، واشدەردەكەوێت ئەو قورئان خوێنانە پێخۆشحاڵ دەبن بەو هاوار و سەرسامی دەربڕینەی جەماوەر لە دەنگیان و، دەبێتە مایەی ئەوەی ئەوەندەی تر دەنگی خۆیان خۆش بكەنەوە و داهێنان بكەن لە ئاوازەكانی خوێندنەوەیاندا).

١١. خوێنەر هەردوو دەستی، یان دەستێكی بخاتە سەر گوێی لەكاتی قورئان خوێندنەوەدا وەكو زۆرێك لە خوێنەرە میسریەكان وخوێنەرانی تر دەیكەن[١].

١٢. وتنی (صدق الله العظیم) چونكە هیچ بنچینەیەكی شەرعی نییە لە كرداری پێغەمبەر (ﷺ) و هاوەڵان و شوێنكەوتوانیان، چاكەیەكیش ئەوان ڕێگەیان پێ نەبردبێت چاك نیە.

١ بڕوانە: بسط المقال في شرح تحفة الأطفال ٧٩-٨١.

پاشکۆی ژمارە (٣)

پێناسەی هەندێك لەو زانایانەی ناویان لەم کتێبەدا هاتووە

الفراهیدي:

خەلیلی کوڕی ئەحمەد، سەرگەورەی زانایانی زمان و وێژەیە بەگشتی لە زانستدا، یەکەمین کەسە کە زانستی (العَروض)ی داهێنا، مامۆستای (سیبویە) و (الأصمعي) و زۆر لە زانایانی تر بوو، لە بەسرە، دانەری کتێبی (العین)ە، کە یەکەمین فەرهەنکە لە زمانی عەرەبیداله سالّی ٧٨٦ ك کۆچی دوایی کردووە.

سیبویە:

عەمری کوڕی عوسمانی کوڕی قەمبەر، پێشەوای خەڵکی بەسرە لە زانسی (النحو)، (سیبویە) **واتە:** بۆنی سێو بە فارسی، یەکێکە لە گەورەترین زانایانی زمانی عەرەبی لە درێژایی مێژودا لەساڵی (٦١ یان ٨٨ یان ٩٤) ك وەفاتی کردووە.

الفراء:

یەحیای کوڕی زیادی کوفی، بە (أمیر المؤمنین) دەناسرێت لە زانستی (نحو)، ناونرا بە (الفراء) **واتە:** "لەتکەر"، چونکە وتەکانی لەت دەکرد و لێی ورد دەبوویەوە،

خۆیی‌و (الكسائي) شارەزاترین خەڵکی کوفە بوون لە (نحو)، لەساڵی ٢٠٧ك وەفاتی کردووە.

الشاطبي:

(القاسم بن فيرُّه)ی نابینا، لەساڵی ٥٣٨ ك لە ئەندەلوس لەدایك بووە، قیرائاتی لەوێ تەواو کردووە دواتر کۆچی بۆ میسر کردووە و (القاضي الفاضل)ی وەزیری (صلاح الدين الأيوبي) ڕێزی زۆری لێگرت و کردی بە مامۆستای قوتابخانەی (الفاضلية)، کتێبی زۆری لە قیرائاتدا داناوە بەتایبەتی ئەو هۆنراوەی کە بە (الشاطبية) دەناسرێت، پێشەوایەکی گەورە و سەرسوڕهێنەر بوو لە زانستەکاندا، دونیا نەویست و خواپەرست بوو لەساڵی ٥٩٠ ك وەفاتی کردووە.

زكريا الأنصاري:

کوڕی موحەممەدی کوڕی موحەممەدی میسری شافیعی، (مفسر و حافظ)ی فەرموودەکانی پێغەمبەرە (ﷺ)، لەساڵی ٨٢٣ ك لەدایك بووە و، لە ٩٢٦ ك وەفاتی کردووە، یەکێکە لەو زانایانەی پێشەکی (إبن الجزري) لێکداوەتەوە.

طاش كبري زادة:

ئەحمەدی کوڕی موستەفا، لە ساڵی ٩٠١ ك لەدایك بووە، زانایەکی تورکی حەنەفی گەورەیە، نووسینی لە زۆر لە زانستەکاندا هەیە، لەوانەش لێکدانەوەی بۆ پێشەکی (الجزرية)، لەساڵی ٩٦٨ ك کۆچی دوایی کردووە.

ملا علي القاري:

ناوی سوڵتانی كوڕی موحەممەد نورەددین، لەشاری (هزە) لەدایك بووە و كۆچی كردووە بۆ مەككە و تێیدا جێگیر بووە و هەر لەوێیش كۆچی دوایی كردووە لەساڵی ١٠١٤ك، زانایەكی حەنەفی بووە لەسەرانی زانست لەسەردەمی خۆیدا، دەڵێن ساڵانە بە خەتی خۆی موسحەفێكی بە پەراوێزی قیرائات و تەفسیرەوە دەنووسی و دەیفرۆشت و خەرجی ساڵكەی بۆ دابین دەكرد.

محمد المتولي:

سەرگەورەی قورئان خوێنە میسریەكانە، لە ڕۆژگاری خۆیدا، نابینا بوو، زاناو لێكۆلەرەوەیەكی گەورە بوو لە زانستەكانی قورئاندا، نزیكەی (٤٠) كتێبی هەیە، لەساڵی ١٣١٣ ك لە دونیا دەرچووە.

خالد الأزهري:

زانا و زمانناسێكی میسریە، ناوی خالیدی كوڕی عەبدوڵلایە، كتێبی زۆری داناوە كە یەكێكیان لێكدانەوەی پێشەكی (إبن الجزري)، لە ١٤٩٩ ز لە دونیا دەرچووە.

محمود خليل الحصري:

لە ساڵی ١٩١٧ ز لەدایك بووە، لە ئەزهەر خوێندوویەتی، دواتریش خۆی تەرخان كرد بۆ زانستەكانی قورئان بەهۆی لێهاتووی زۆری لە قورئان و دەنگ خۆشی لە خوێندنەوەیدا، یەكەم كەسە هەموو قورئانی بە دەنگی خۆی تۆمار كردووە بە ڕیوایەتی (حفص) و (ورش) و (قالوُن) و (البزّی)، لە ئاسیاو ئیفریقیا و ئەوروپا و

ئەمریكا و زۆر لە ولاّتە عەرەبی و ئیسلامیەكان قورئانی خوێندووە و، چەندین كەسیش لە گوێگرانی لەسەر دەستی موسوڵمان بوونە لە ساڵی ١٩٨٠ ز كۆچی دوایی كردووە.

پاشکۆی ژمارە (٤)

وێنەی ئیجازەی نووسەر لە خوێندنی قورئاندا

هذا وقد أجزت الأخ (**إحسان برهان الدين أمين**) ان يروي و يقرأ بما تلقاه مني من طريق الشاطبية و التيسير و اوصيه بتقوى الله في السر و العلن و ان لا يتوانى عن تعليم كتاب الله و ان يكون خادما في حياته لكتاب الله تعالى نفعنا الله جميعا بالقرآن الكريم في الدنيا والآخرة وصلى الله على سيدنا محمد و على آله وصحبه وسلم وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمين.

خادم القرآن

وافد القراء / ابو عبد الله دلير بن احمد

الجامع للقراءات العشر من الشاطبية و الدرة و الطيبة

سەرچاوەکان

١. ابحاث تجويدية / د. ايمن سويد / دار الغوثاني.

٢. الاتقان في علوم القرآن / جلال الدين السيوطي / المكتبة التوفيقية.

٣. الاجابات الواضحات لسؤال القراءات / احمد الحفيان / دار الكتب العلمية.

٤. احكام التجويد و التلاوة /محمود الزلط /مؤسسة قرطبة.

٥. البرهان في تجويد القرآن / محمد الصادق القمحاوي / المكتبة الثقافية.

٦. بسط المقال في شرح تحفة الاطفال / اسامة مراد / دار العالمية للنشر والتوزيع.

٧. التجويد الميسر / د. عبد العزيز القاري / مكتبة الدار بالمدينة المنورة.

٨. التسهيل لقراءات التنزيل / محمد فهد خاروف.

٩. تقريب النشر في القراءات العشر/ محمد بن الجزري / دار الحديث.

١٠. تنبيه القراء الى ماخفي و شاع من الاخطاء / محمد محمود حوا / له ئینتەرنێتەوە.

١١. الجامع في تجويد قراءة القرآن الكريم / كامل المسيري / دار الإيمان.

١٢. دراسات اسلامية معاصرة / انور الجندي.

١٣. الدرر البهية شرح المقدمة الجزرية / اسامة عبد الوهاب / مكتبة الإيمان.

١٤. السعود في قراءة عاصم بن أبي النجود / حامد العاني / ديوان الوقف السنّي.

١٥.الشرح الوجيز على المقدمة الجزرية / د.غانم قدوري الحمد / معهد الإمام الشاطبي.

١٦.شرح طيبة النشر في القراءات العشر/ محمد بن علي النويري / دار الكتب العلمية.

١٧.شيخ القراء إبن الجزري / د. محمد مطيع الحافظ / دار الفكر.

١٨.علم الوقف و الابتداء في القرآن الكريم واللغة العربية / د. عبد الرزاق الحربي / ديوان الوقف السنّي.

١٩.غاية المريد في علم التجويد / عطية قابل نصر.

٢٠. فتح المجيد في علم التجويد / محمد بن السيد ابراهيم المالكي / دار البشائر.

٢١.القراءات احكامها ومصادرها / د. شعبان محمد إسماعيل / دار السلام.

٢٢.قرة العيون بروايتي شعبة و قالون / محمود محمد ديري / دار القرآن الكريم.

٢٣.كتاب القراءات لأبي عبيد جمع و دراسة الدكتور جاسم الدليمي / الوقف السنّي.

٢٤.اللمعة البدرية شرح متن الجزرية / محمود محمدالعبد / شرح المقدمة الجزرية.

٢٥.المختصر المفيد في جداول التجويد / احمد الطويل / جمعية تحفيظ القرآن.

٢٦. معجم المؤلفين / عمر رضا كحالة / دار إحياء التراث العربي.

٢٧. المنجد في اللغة والأعلام / دار المشرق .

٢٨. المنح الفكرية شرح المقدمة الجزرية / ملا علي القاري / دار السلام.

٢٩. الميسر في علم التجويد / محمد فريد الجمل / مكتبة الإيمان.

٣٠. النشر في القراءات العشر/ محمد بن الجزري / دار الكتب العلمية.

٣١.النور المبين في تجويد القرآن الكريم / محاضرات د. ايمن سويد / تفريغ ميسون دهمان / دار افنان.

٣٢.الواضح في احكام التجويد / د. محمد عصام القضاة / دار النفائس.

نووسەر لەچەند دێڕێكدا

- لەدایكبووی ساڵی ١٩٧٤ لەشاری دوزخورماتوو.

- دەرچووی كۆلێژی پەروەردەیە بەشی زمانی عەرەبی لەزانكۆی كەركوك.

- دەرچووی پەیمانگای تەكنیكی یە لەشاری كەركوك.

- مۆڵەتی قورئان خوێندنی هەیە بە قیرائەتی (عاصم) بە هەردوو ڕیوایەتی (شعبة) و (حفص).

- قوتابی قیرائاتی عەشرەی قورئانە.

تاكو ئێستا ئەم نووسینانەی بە چاپ گەیشتووە:

١. ژیاننامەی پێغەمبەر (ﷺ) (٢) بەرگ (نارین) دار المعرفة / بیروت. (وەرگێڕان)

٢. زەكاتی ماڵی بازرگانی چاپی دووەم. (دانان)

٣. ژیاننامەی (عبد العزیز بن عبدالله بن باز). (دانان)

٤. ڕابەری ئەوانەی كە عومرە دەكەن (بەوێنە). (ئامادەكردن)

٥. ڕابەری حاجیان (بەوێنە). (ئامادەكردن)

٦. نزار قباني ولوثة الفكر الحداثي في شعره / كتێبخانەی نارین چاپی بەیروت. (توێژینەوە)

٧. سەردەمی خیلافەتی ڕاشیدە (مجلد) پرۆژەی تیشك. (وەرگێڕان)

٨. كۆتایی جیهان / نیشانە گەورە و بچوكەكانی قیامەت (بەوێنە) (نارین) دار المعرفة / بیروت (وەرگێڕان).

٩. علماء الاسلام من هم و ماهي صفاتهم / كتێبخانەی تەفسیر (وەرگێڕان بۆ عەرەبی).

١٠. (الجامع الصغیر)ی السیوطي (٢) بەرگ / لەژێر چاپدایە (وەگێڕان).

١١. شانۆگەری (زاناو ستەم كار)ی یوسف القرضاوي / لەژێر چاپدایە (وەگێڕان).

١٢. باوەڕ بە ڕۆژی دوایی (نارین) دار المعرفة / بیروت (وەرگێڕان).

- جگە لە چەند كتێبێكی تریش چاپ كراون و هەندێكیان چاوەڕوانی چاپ كردنن.

پێڕستی بابەتەكان

بابەت **لاپەڕە**